

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her:

<https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

BREVE

FRA

CHRISTIAN RAMUS,

DIREKTØR FOR DET KGL. MØNT- OG MEDAILLEKABINET,

SKREVNE PAA HANS UDENLANDSREISE

1789—1793,

I UDDRAG UDGIVNE VED HANS SØSTERDATTERS DATTERSØN

G. L. WAD.

SÆRTRYK AF „MUSEUM“.

KJØBENHAVN.

I. COHENS BOGTRYKKERIER.

1896.

Den nu snart forglemte, i sin Tid vel bekendte og ansete Slægt Ramus (oprindelig Gren) stammede fra Norge, hvor den i det 17de Aarhundrede fostrede de to lærde Brødre, Geografen Melchior R. og Historikeren Jonas R. Den førstnævntes Børn gik til Danmark, og i næsten 200 Aar frembragte Slægten en Række fortjente Embedsmænd og Videnskabsmænd, bl. A. to Biskopper, en Justitiarius i Norges Overret, to Professorer i Mathematik, adskillige Præster og Provster, en Numismatiker og en Generaldirektør for Skattevæsenet, den 1874 afdøde Kammerherre F. E. Ramus, med hvem Slægtens Mandslinie udslukkedes.

Numismatikeren, med hvem vi her skulle beskæftige os, var Christian Ramus, født 3. Januar 1765 i Mariboe, hvor hans Fader af samme Navn — Søn af den ældre og Broder til den yngre Biskop Ramus — da var Præst og Provst; i sin Barn-dom undervistes han af sin Moder, Barbara Thestrup, en Datter af den rige og som human Godseier bekendte Frants Thestrup til Øllingsøgaard; men efter at hun i hans syvende Aar var bortkaldt fra ham og hans to Sødskende, tog hans Fader, der nogen Tid før havde faaet det store Stokkemarke Kald paa Grevskabet Knuthenborg, sig af hans Undervisning, som han dog snart overlod til fremmede Lærere, indtil Drengen 10 Aar gammel blev sendt til Herlufsholm, hvis Rektor, Professor Bernth, var gift med en Søster til Barbara Thestrup. Provst Ramus giftede sig igjen med Marie Stampe, en

Søsterdatter af hans forrige Hustru og Broderdatter af Geheimeraad Henrik Stampe; dette Ægteskab var dog ganske kortvarigt.

Da Christian Ramus havde gaaet sine reglementerede sex Aar paa Herlufsholm, dimitterede Professor Bernth ham 1781 til Universitetet med et udmærket Testimonium, der sluttes med Ønsket om, at han maa ikke alene naa, men endog overstraale Ramus'ernes og Thestrup'ernes berømmelige Navne. Ved Universitetet gjorde han sit Navn al mulig Ære og tog med smukt Udfald filologisk Examen 1784 og Attestats 1786; siden laa han paa Borchs Kollegium, hvor han fortsatte sine filologiske Studier samtidig med, at han underviste i Latin i Borgerdydskolen, der ifølge Abraham Kalls Udsagn i ham havde en af sine allerbedste Lærere.

Blandt hans Omgangsvener i denne Periode træffes Historikeren Frederik Sneedorf, Juristerne Hurtigkarl og Nørregaard, Naturhistorikeren Gregers Wad, Filosofen Anders Gamborg og hans Skolekammerat K. L. Rahbek. Familierne Carstens, Feddersen, Kall og Riisbrigh stod han nær, og fra sin første Ankomst til Kjøbenhavn havde han Adgang til den udmærkede Filolog Jacob Badens Hus, der i selskabelig Henseende især fik sit Præg af hans aandrige og vittige Hustru Charlotte, født von Klenow; til deres Sønner, Filologen Torkel Baden og Historikeren Gustav Ludvig Baden, stod han i Venskabsforhold, og den sidstnævnte blev senere Ramus' Svoger.

For at fortsætte og udvide sine Studier havde Ramus det brændende Ønske at komme udenlands; Göttingen især, over hvis Universitet den navnkundige Filolog C. G. Heyne og en Kreds af udmærkede Lærde den Gang spredte en usædvanlig Glands, tiltrak ham; men hans Planer gik langt videre, i Italien vilde han studere Oldtidens Minder paa Stedet, og i Frankrig tænkte han at afslutte sine Vandreaar. Ved Hjælp af Stipendier og Tilsagn om Støtte fra sin Morbroder, Justitsraad Peder Thestrup til Westensborg (paa Falster), saa han dog omsider sit Ønske opfyldt; en anden Morbroder af ham, Hof- og Stadsretsassessor Ole Thestrup (død 1814 som Høiesteretsassessor og Etatsraad), der faderlig havde taget sig af ham i hans Studereaar, lovede at besørge Vexler

m. v. for ham under Reisen — et Arbeide, der var ligesaa brydsomt som utaknemmeligt og jævnlig gav Anledning til Misforstaaelser — og i Sommeren 1789 kunde Ramus da tage Afsked med Venner og Slægt i Kjøbenhavn; i September og Oktober besøgte han sine Slægtninge i Østofte og Halsted Præstegaarde, Venner paa Lolland og Falster, og den 12. Oktober forlod han sit Hjem, sin gamle Fader og sine Sødskende, som han nu ikke i fire Aar mindre end et Fjerdingaar skulde gjense.

Paa Reisen kunne vi følge Ramus ved Hjælp af de Breve, han skrev hjem til sin Fader og til Assessor Thestrup; Størstedelen af dem er endnu opbevaret. Et Middel til at udfylde de Lakuner, som findes i Brevenes Meddelelser, haves i hans Reisedagbøger, som til Tider ere førte med stor Omhu, medens de af og til ere stærkt forsømte; men desværre er Haandskriften saa utydelig og Blækket tidt saa blegt, at det er forbundet med den største Øienfordærvelse at dechifrere dem. Desuden gjemte Ramus fra sin Reise en Mængde Optegnelser af arkæologisk og filologisk Indhold, Kollegiehefter o. lign., hvilke tildels ere opbevarede¹⁾.

Af disse Breve til Hjemmet skal her meddeles et Udvalg; i mange af dem vil man finde gode Bidrag til Brevskriverens egen Karakteristik, i andre interessante Skildringer af Datidens Liv og de politiske Bevægelser i en stærkt gjærende Periode. Brevskriverens Retskrivning er moderniseret.

Vi begynde med et Brev til Assessor Thestrup, skrevet kort inden Afreisen fra Hjemmet.

Stokkemarké d. 1. Sept. 1789.

Høistærede Morbroder!

Det gik da rigtigtnok, som jeg havde ventet det; Falster holdt Dem dog nogle Dage over Deres Bestemmelse, og jeg er endda vis paa, at Justitsraad Stabel²⁾ har sagt Dem, at De kunde gjerne have blevet længere borte endnu. Skjøndt ubuden skulde jeg dog, overbevist om at være velkommen,

¹⁾ De Breve, som han under Reisen modtog fra Danmark, har han utvivlsomt ogsaa gjemt; men de ere nu alle gaaede tabte.

²⁾ Justitsraad Nicolai Stabel, en Kollega af Assessor Thestrup.

have bivaanet den Fête, som Deres Broder¹⁾ inden Deres Afreise gav, hvis jeg enten kunde have faaet bekvem Befordring til Vogns eller havt Leilighed til at føre min nødvendige Habit med paa en Hest. Men begge Dele vare paa den Tid lige umulige. Rygtet havde i Forveien fortalt mig noget om dette forestaaende Gilde, og jeg nægter ikke, at jeg jo havde ventet, at Posten havde bragt mig ikke nogen solen Invitation, men blot en Efterretning om Sagen fra Deres Broder, som blot kunde have forsikret mig om, at han ikke alene ikke havde noget imod, at jeg kom, thi dette kunde jeg da nok vide forud, men ogsaa, at han ønskede min Nærværelse. Dette er nu igjen — vil De maaske sige — Stolthed og utimelig Higen efter at agtes og at sættes Pris paa, men det kan ikke hjælpe længere at reise mig for sligt, jeg er nu altfor gammel i disse Grundsætninger og finder sandt at sige ogsaa saa megen Understøttelse for dem i min Fornuft, at jeg vel næppe staar til at forbedre eller forandre. Og er det overalt en gal Filosofi at agte sig selv og at være ilde tilfreds, naar man synes at finde Beviser paa Ringeagtelse af Andre? I Sandhed, jeg véd ikke, hvorledes god sædelig Opførsel kan bestaa uden dette. Kaadhed, Uforskammenhed, Vindmageri og alle disse smukke Sædelighedens Kontraparter reise sig ene heraf eller dog kunde ikke være til uden Mangel paa Agtelse for sig selv. Men nok herom. Jeg er for lang Tid siden god igjen og besøger vist Deres Broder endnu inden denne Uges Udgang, for at overbevise ham derom, hvis, som man skulde tro, han har nogen Tvivl om det modsatte og frygtede derfor.

Med Posten i Gaar havde jeg Brev fra Baden²⁾ i Göttingen; han melder mig, at min Ankomst dertil sker tidsnok ved Slutningen af Oktober. Imidlertid, for ikke at reise paa den allerubehageligste Tid, har jeg besluttet at gaa herfra omtrent midt i September eller lidt derover. Det kan derfor ikke blive længe, inden jeg maatte have mine Remisser til

1) Formodentlig Justitsraad Peder Thestrup paa Westensborg eller Amtsforvalter Matthias Thestrup i Nykjøbing p. F., ogsaa Broder til Ramus' Moder.

2) Torkel Baden, Ramus' jævnaldrende Ven, reiste 1788—91 i Udlandet, død 1849 som Professor.

Reiseomkostningerne tilsendte. Efter Aftale med Dem udbeder jeg mig og venter 100 Rdlr. og deraf saa mange, som det var Dem muligt, i god og gjældende Kurant. Jeg skriver i Dag til Professor Baden¹⁾, som lovede at skaffe mig 50 Rdlr. Kurant og giver ham, som jeg haaber, De tillader, Adresse paa Dem til at indvexle dem. Her i Landet skal jeg paa alle Steder se at opnuse, hvad jeg kan faa fat paa, men jeg skal først til Falster at faa nogen Penge der. — Min Ekvipering til min Reise har kostet mig saa meget, at jeg ikke har været i Stand til at betale dette Alt med de Penge, som jeg dertil havde laant af Deres Broder. Jeg har en Regning paa mig hos Kræmmer Clausen paa 17 Rdlr. 5 Mk. 8 Sk. for et Stykke Lærred af 59¹/₄ Alen, og jeg vil endnu komme til at lade mig et og andet Stykke gjøre til min Reise. Disse Ting, bedste Morbroder! har De nok den Godhed at udbetale for mig efter Anvisning, da De igjen ved at aftrække fra mit første Aars Gage gjør Dem betalt.

Endnu ikke denne Gang tager jeg Afsked fra Dem, thi De ser Breve fra mig oftere, inden jeg reiser. Min Fader hilser Dem flittig, og min Søster²⁾ ligesaa. Dem beder jeg paa det indstændigste at formelde min Hilsen til alle Venner og Velyndere omkring Dem — — —

Göttingen d. 29. Oktbr. 1789.

Høistærede Morbroder!

— — —

Min Reise fra Rødby til Kiel var ret lykkelig, i ringere end 24 Timer lagde jeg disse 16 Mil tilbage. En Del af Natten maatte jeg tilbringe paa Kielerfjord, hvor saa tyk en Taage overfaldt os, at vi ikke turde seile længere. I Kiel traf jeg den Mand, Kammerherre Brockdorff³⁾, til hvilken jeg havde Adresse fra hans Kusine Fru Baden, syg, søgte derfor om Eftermiddagen at divertere mig nogenlunde selv og gjorde

¹⁾ Jacob Baden.

²⁾ Franciska Margrethe Ramus, født 1763, forlovet med Herredsfoged i Lollands Nørre Herred, Gustav Ludvig Baden.

³⁾ Kmhr. Kai Frederik Brockdorff, hvis Moder var en Søster til Fru Charlotte Badens Fader, Major G. L. Klenow.

en Tur i en Baad til Kanalen. Dagen derpaa forlod jeg Byen og gik med Posten til Hamborg. Jeg kom her Fredag Formiddag, men besluttede, for at se mig lidt om i denne berømte By, at opholde mig her til den følgende Postdag, som var næste Onsdag. I Hr. Clausen, Konrektor i Altona, fik jeg strax, ved Hjælp af et Brev fra hans Broder i Lolland¹⁾, en meget god Ven, og havde af ham, medens jeg opholdt mig her, uendelig megen baade Nytte og Fornøielse. — — — Jeg besøgte ogsaa i Altona Fru Hornemann, som meget glædede sig over at se En fra sit Land og af sin Familie²⁾. Jeg fortæller Dem aldeles Intet om Hamborg, thi De har, som jeg véd, selv været der og set Alting. Byen synes mig ret at være en Trompeterby imod Kjøbenhavn, dens Indbyggere nogle stolte Kanailler, dens ædle Raad nogle høist komiske Patroner, men deres Komoedie er smuk. Jeg saa 2 Stykker opførte, i hvilke begge Schrøder³⁾ selv havde en betydelig

- ¹⁾ Gottlieb Ernst Clausen, senere Rektor ved Gymnasiet og Professor, Broder til Henrik Georg Clausen, den Gang Kapellan i Mariboe, senere Stiftsprovst i Kjøbenhavn, 1790 gift med en Kusine til Ramus.
- ²⁾ Foruden sin Moders Kusine, Bodil Birgitte Hornemann, født Riegels (Enke efter Justitsraad Ole H.), som Ramus kalder fornuftig og oplyst fremfor Tusinde af sit Kjøen, traf han tilfældig i Hamborg sin Ven K. L. Rahbek, der i hans Stambog efterlod følgende Vers:

Snart svinde Ungdoms blide Dage hen,
 Thi snar som Lynet svinder Støvets Lykke,
 Dog nyde vi et Glimt af dem igjen,
 Naar vi en Ungdoms Ven op til vort Hjerte trykke.

Ven! naar Du mindes Susaas blide Egne,
 Gjenkald Dig da vort Venskabs Foraar dér,
 Tænk paa Din Rahbek, som vil allevegne
 Med Venskab mindes Dig, hvor end vi begge er.

Ved vort uformodenlige Møde
 til gammelt Venskabs Erindring

Rahbek,
 Herlovanus.

Hamborg d. 19. Okt. 1789.
 Symb.: Ubi bene, ibi patria.

Ramus' Stambogsblad til Rahbek af 21. Oktbr. 1789 er meddelt i »Museum« 1895 II, 185.

Da Rahbek som Student en Tid opholdt sig paa Herlufsholm, læste han Justinus med Ramus, der ikke stod sig godt med sin Hører; herved knyttedes Venskabet mellem den ældre og yngre Herlovianer.

- ³⁾ Den berømte Skuespiller Friedr. Ludwig Schrøder, om hvem mere end nok kan læses i Rahbeks Erindringer.

Rolle, og saavel han som hans Kone behagede mig særdeles. Hamborg forlod jeg Onsdag Eftermiddag og gik med en saakaldet Eber (Smakke) til Haarburg, hvorfra jeg med Posten lod mig indskrive til Hannover. Dette, ikke i Hamborg, men først i Haarburg at lade mig indskrive til Posten, var et Kneb, som saamænd min Leietjener i Hamborg lærte mig, og er fordelagtigt derfor, at Pengene i det Hannoverske gjælde mer end i Hamborg. Fra Haarburg kom jeg strax i den forskrækkelige Maskine, die Landkutsche, som De selv kjender, og maatte nu med denne følge som i en Procession lige til Göttingen. Befordringen gik bestandig, naar jeg undtager en Times Tid eller to, som den opholder sig paa hver Station, og dog gik fulde tre Dage bort til de 28 Mil fra Hamborg til Göttingen; thi først Lørdag Aften ankom jeg her. — — — Udenfor Göttingen modtog den unge Baden mig og geleidede mig til det Logis, der var bestilt og stod færdigt til mig. Denne Landsmand og gode Ven af mig er alt nu borte, thi han reiste i Gaar til Wien, hvor han bliver i Vinter. En anden Landsmand, Bendtsen¹⁾ fra Fredensborg, er her vel endnu, men han reiser herfra om 14 Dage hjem. Her bliver altsaa kun af mine Landsmænd tilbage et meget ungt Menneske, en Christensen fra Jylland, og en Grev Rabe²⁾ fra Lolland, som med sin Hovmester var ankommen hertil nogle Dage før jeg. Min Opvarnting har jeg alt gjort hos adskillige af Professorerne, og bilagt, som man kalder det her, det er, ladet mig tegne til og betalt de Kollegier, som jeg hører. Ingen af disse ere endnu begyndte, men i Morgen begynde de fleste. Min Reise hertil kostede mig, som jeg havde gjort Regning paa, fulde 50 Rdlr., hvoraf min Overfart over Vandet, som kostede mig 14 Rdlr., og mit Ophold i Hamborg, hvor jeg ikke slap ringere end med 15, borttog det meste. Her i Göttingen har jeg alt til at forskaffe mig de Nødvendigheder, som jeg strax maatte have, og til at etablere mig udgivet og udgiver efterhaanden saa meget, at min Kasse snart igjen er tom. De véd, at jeg snart ingen Klæder bragte med mig

¹⁾ Bendt Bendtsen, en Bekjendt af Ramus, senere Rektor i Frederiksborg.

²⁾ Grev Frederik Christian Raben, død 1838 som Besidder af Grevskabet Christiansholm.

hertil, og jeg har derfor strax maattet ladet mig gjøre nogle her. Men da saavel Materialierne hertil, som ogsaa det øvrige af Brænde, The, Sukker, Kaffeboenner (thi jeg har forsynet mig strax med en liden Kvantitet af hvert Slags, som skal være den klogeste Økonomi), Thetøi, Spisetøi samt Støvler, Sko etc., som jeg har maattet anskaffe mig, ere her i en uforskammet Pris, ere mine Penge saaledes medgaaede, at jeg snart, hvis jeg ikke understøttes, vil komme i Forlegenhed. Med en Kjøbmand i Hamborg, som De havde sagt mig, talte jeg ikke, thi da jeg ikke havde Adresse til nogen, kjendte de Herrer som nogle stolte, impertinente Knægte, og desuden formedelst Mangel paa Færdighed i Sproget var noget frygt-som [for] at indlade mig med Fremmede, lod jeg det glide over og ræsonneret mig til, at det vel kunde gaa an. Se, bedste Morbroder! hvilken stor Handelsmand i Kjøbenhavn, der forlanger af sin Korrespondent i Hamborg at udbetale mine Vexler og tilsende mig dem, vil lettere kunne udrette dette end jeg, som var ganske ubekjendt. De har selv mange Bekjendtere og Venner imellem de Herrer Kjøbmænd i Kjøbenhavn, og hvilken af disse De forlanger det af, at sende Vexler til mig til sin Ven i Hamborg og lade ham med Posten tilsende mig Pengene, vil ikke nægte det. Jeg har igjen bedet Badens i Kjøbenhavn, om de kan det, at skaffe mig Kuranter og givet Anvisning paa Dem til at indløse dem. Jeg har skrevet det samme til min Fader og beder ogsaa Dem, bedste Morbroder! at give Dem lidt Uleilighed hermed; thi betaler De i Sedler, og mine Vexler deri udstedes, taber jeg $\frac{1}{4}$ af Kapitalen, og da gaar det galt. I Louisd'ors eller hollandske Dukater, dog helst de første, som imod grov Kurant skal beregnes mig til 26 Mk. dansk Stykket, hvormed De paaminder Kjøbmanden, naar Pengene sendes mig. — — —

Göttingen d. 22. Novbr. 1789.

Høistærede bedste Morbroder!

— — — Det er med Doktor Bendtsen¹⁾, som nu ogsaa forlader Göttingen, at dette Brev sendes Dem, og han har

¹⁾ Bendtsen havde nylig i Göttingen taget Doktorgraden.

lovet mig personlig at overlevere dette for at berette Dem som et Øienvidne, hvorledes jeg lever her. At denne gode Fyr saa hastig efter min Ankomst reiser herfra, gjør mig saa meget mere ondt, som mine tilbageblevne Landsmænd nu ere kun faa og saadanne som de er. Jeg skal af disses Omgang ikke love mig megen behagelig Morskab i Vinter, saa at, hvis jeg ikke iblandt Tyskerne her kan være saa lykkelig at gjøre nogle gode Bekjendtskaber, vil Tiden imellem Stunder falde mig lang. Thi her er ingen Maader at søge Adspredelse paa eller offentlige Divertissements, det er Ulykken; og dog vilde disse vist være lige saa tjenlige her, naar de bleve brugte med Maade, som de kunde være skadelige, naar de misbrugtes. Den almindelige Fornøjelse her: at spadsere ud omkring til de nærliggende Byer og Smaastæder betager den slemme Aarstid; da her ingen Toldbod er, ingen Løngange og ingen Vesterbro, saa er her med saadan Vei og Veir, som det nu er, aldeles ingen Promenader i Göttingen.

— — — Frygt for ikke at kunne komme ud med de Stipendier, jeg haver om Aaret, har drevet mig til at skrive med denne samme Leilighed et Brev til Professor Horneman¹⁾ om at give mig et eller andet lidet Stipendium til; men hvor meget jeg end har søgt at gjøre ham det begribeligt, at jeg ikke kan leve af det, jeg har, og at han let, uden at skade Nogen, kan lade mig endnu faa et af de mange smaa Stipendier, han har at disponere over, har jeg dog kun lidet Haab om at se dette Ønske opfyldt. Det sidder nu saa gammelt indgroet i de Folks Hoveder, at man ikke bør have mere end 2 Stipendier paa én Gang, at ingen Betragtning af forandret Levemaade eller dyrere Tider kan virke noget til at kuldaste dette Princip.

Her gaar i Byen det besynderlige Rygte, som jeg ikke véd, hvorfra er kommen, at der i Kjøbenhavn skulde være Allarm og Oprør. Denne Snak sætter mig rigtignok i nogen Frygt, skjøndt jeg formoder og haaber, at der er intet om. Jeg véd nok, at der er ikke nogen synderlig god Forstaaelse imellem Kjøbenhavns Borgere og Ministeriet, men dog skulde dette vel aldrig være brudt ud dertil. Det vilde kanske ikke

¹⁾ Theologen Claus Frees Horneman.

skade — vil De maaske sige — om de længe trykkede Under-
saatter satte sig lidt paa Bagbenene og, som i Frankrig, af-
kastede de Lænker, som de mægtige Aristokrater saa længe
har holdt dem bundne i, medens de udsugede deres Marv og
ødelagde dem; og jeg har intet Andet herimod end dette, at
slige voldsomme Kure sjeldent have nogen lykkelig Indflydelse
paa den nærværende Slægt, og er i Almindelighed farlige og
forskrækkelige for dem, som ere i Nærheden, og jeg kan
derfor ikke andet end være i nogen Bekymring, da jeg har
Dem og saa mange andre Venner i Staden, hvor Tumulten
skulde være. Jeg venter sikkert med næste Post nogen Op-
lysning om denne Sag, og faar jeg den ikke, vil jeg ikke
blive vel tilfreds. Fra min Fader havde jeg med sidste Post
Brev og den glade Efterretning, at han i sin Enlighed levede
rolig og fornøiet. Det vigtige Skridt med min Søster er nu
gjort¹⁾; Himlen give, at det nu maatte falde saa lykkelig ud,
som jeg ønsker dem det!

— — —

Göttingen d. 30. Decbr. 1789.

Høistærede Morbroder!

— — — Pengene ankom i Gaar og vare mig virkelig
usigelig kjærkomne, thi jeg var nu ganske blottet, og Kvartalet
var for Haanden. At jeg maatte have tømt min Kasse, vil
De let indse, naar De erindrer, at jeg af de medbragte Penge
havde maattet lade mig gjøre Klæder²⁾, betale Omkostningerne
ved Indskrivningen ved Akademiet, betale Kollegierne, som
alle betales forud, at jeg havde forsynet mig med Brænde
osv., og naar De tillige betænker, at man ikke gjør sig det
rette Begreb om Levemaaden her, naar man sammenligner
den med Kjøbenhavns eller andre Stæders hos os. — — —
Jeg kan ikke, som jeg havde tænkt at burde det, skikke min
Vexeller nogen Kvittring, thi Himlen og ikke jeg véd, hvem
dette Subjekt er, som har sendt mig mine Penge; vil han
have noget Bevis fra mig, skal han først med et Par Ord
forlange det.

¹⁾ Hun havde havt Bryllup med G. L. Baden.

²⁾ Ved Ankomsten til Göttingen blev det strax Ramus klart, at hans kjøben-
havnske Klædedragt ikke kunde passere dér.

— — —

Deres sidste Brev har foraarsaget mig ubeskrivelig megen Glæde; det lægger paa det tydeligste for Dagen den Affektion, som De uafsladelig vedligeholder for mig, og som De saa meget og tilstrækkelig har bevist baade i Ord og Gjerninger, men og siger mig Deres Brev saa mange forbindtlige og smigrende Ting, at min Egenkjærlighed ikke har kunnet andet end kildres derved. Hvad de fordelagtige Tanker angaar, som De yttre om mit Hjerte, da har jeg søgt altid at fortjene disse og tør love, at jeg Intet skal efterlade for at vedligeholde dem, men angaaende de Forventninger, som De synes at have fattet og tror Dem berettiget til at have af mine Talenter og Studeringer, da bør jeg alvorlig paaminde Dem om ikke at over-spænde disse; det er ubehagelig at bedrage sine Venners gode Forhaabninger, men man er uskyldig deri, naar disse ere uden Hensyn til det Maal af Kræfter, som ere blevne os til Del. I Sandhed, mine Naturgaver, det erkjender jeg selv altfor vel, ere ikke til, at jeg kunde gjøre Paastand paa at gjøre Opsigt i Verden, og tænker De paa noget Sligt, da forbeholder jeg mig at være fri for Tiltale, dersom Deres Forventning slaar feil, og Dem selv alene bliver Skylden at tillægge for Deres skuffede Haab. Dog ingenlunde dispenserer jeg mig fra at anvende alle mine Kræfter med al mulig Flid og Arbeide for at gjøre mig saa duelig, som det kun staar i min Magt; men da det filosofiske Axiom staar mig fast, at Virkningerne ikke kan være større end Aarsagen, som frembragte dem, saa besværges jeg Dem ikke deraf at vente noget Overordentligt.

Göttingen bliver mig efterhaanden mere og mere behagelig, jo nøiere jeg bliver bekjendt med dens Sæder, og jo mere jeg bliver vant til at rette mig efter dem. — — — Iblandt de faa, som jeg endnu hidindtil er bleven bekjendt med og omgaas, er en Svensker, en Sekretær Kämpe, som alt var her til Hviids Tid og hvis Navn De vil have set i sl. Hviids Dagbog¹⁾. — — — Med mine adelige Landsmænd,

¹⁾ Den 1788 afdøde Regensprovst, Professor A. C. Hviid havde 1787 udgivet »Udtog af en Dagbog, holden i Aarene 1777—80 paa en Reise«, hvori han (S. 55 f.) omtaler, at han i 1777 i Göttingen traf Sekretær

Grev Rabe og hans Hovmester, har jeg meget lidt Omgang; enten det er af Stolthed eller Dumhed, at de skyer deres danske Landsmænd, véd jeg ikke, men vores Konversation er yderlig hofmæssig. Vi have været inviterede til dem en Gang og har derpaa aflagt vores Visit oven paa; vi invitere dem da en Gang igjen og faa formodentlig ogsaa en Visit dertil; og dette er vor Omgang. Med Christensen derimod, som foruden disse er min eneste danske Landsmand, omgaas jeg meget; dette er et besynderlig godt Menneske, og jeg kan for hans uindskrænkede Artighed og Tjenstvillighed imod mig ikke andet end elske ham meget. I Aften — det er Nytaarsaften — skal Burscherne have adskillige naragtige Ceremonier, som jeg ret længes efter. De skal for det Første have den slemme Skik at lægge hist og her paa Gaderne et Slags Rakter, som man kalder Schläger, med Lunter i, som skal give stærke Knald. Naar de attraperes i dette Forehavende, tages de uden Skaansel ved Vingehenet, men det véd de godt at hytte dem for. Dernæst skal da ogsaa, naar Klokken i Nat slaar 12, alle paa én Gang slaa deres Vinduer op og istemme denne Nytaarssang: Preat das alte Jahr, vivat das neue! og en stor Mængde trække ud af Byen og for en af Portene vræle nogle Gange disse Ord. Dette er saadanne smaa Levninger af de tyske Akademiens gamle Sæder. Dog, disse ere ikke de eneste Levninger; man hører endnu jævnlig Tale om Dueller og Klammerier, hvorved dog sjælden udøses meget Blod, men Vedkommende tie stille dertil, saa længe det ikke gaar til Mord og Drab.

— — — Jeg beder hilse Deres gode Dreng¹⁾ og alle andre mine Venner og Bekjendte. — — —

Göttingen d. 15. Marts 1790.

Høistærede Morbroder!

— — —
Kollegierne for denne Vinter høre nu efterhaanden op, og to af dem, som jeg hørte, ere alt endte. De ere igjen

---

Carl Kämpe, der opholdt sig dér som Ven og Hovmester for en svensk Kavalleriofficer; Hviid fandt megen Behag i K., som var vel kjendt med dansk Literatur og danske Lærde.

¹⁾ Assessor Thestrup, der siden 1786 var Enkemand, havde to Sønner, Peter og Frants, begge døde som Kammerjunkere.

anslagne at begyndes til d. 19. i næste Maaned; men den Maaned vil dog nok gaa til Ende, inden de tager deres Begyndelse. Jeg har været meget vel fornøiet med den Undervisning, jeg har haft i Vinter, og jeg vil haabe at blive det ligesaa for i Sommer. Det er en herlig Sag med disse Kollegier, at man just vælger de vigtigste og interessanteste til at læse over og det, som de Studerende mest behøve Undervisning i. Heynes¹⁾ Kollegier ere mig de betydeligste og ere — det forstaar sig — ganske fortræffelige. Dog kan denne Mand for sine mange Forretninger ikke læse saa meget, som man nok kunde ønske at høre af ham. Men dog taber man i det Virkelige heller ikke herved, thi han udarbejder imidlertid Skrifter, af hvilke man kan hente lige saa megen Undervisning som af hans mundtlige Foredrag. Ved Akademiet har ellers Juristerne Overbalancen: af disse er Tallet langt større end af de andre. Virkelig ere ogsaa [disse] Videnskaber, tillige med de dertil for en Del henhørende politiske, Kameral-Økonomi og Politi-Videnskaber, bedst her ved Akademiet besatte. Af theologiske Lærere er her kun et Par ret gode, af Filologer ogsaa faa, dog at mærke, den ene Heyne veier op imod mange, og ligeledes af Medici. Imidlertid er her store og berømte Mænd i alle Videnskaber, saa man kan i intet Fag være forlegen.

Et blodig Optrin forefaldt for faa Dage siden ved vort Akademi. To Burscher duellerede, og den ene blev saa farlig saaret, at man alt for nogle Dage siden ganske har opgivet alt Haab om hans Liv. En ubetydelig Querelle paa et Billardhus gav Anledning til denne Feide, som vel ikke er sjælden i sit Slags — thi Dueller skal her falde temmelig ofte — men er bleven saa almindelig bekjendt, fordi det her gik videre, end sædvanlig sker. Man bruger ved slige Leiligheder at hugges, og den første lette Blessure ender gemenlig Affæren; paa den Maade blive de fleste slige Batailler skjulte. Men her kom Lidenskaberne med i Spillet, og man hørte ikke op, inden den ene faldt om og laa svømmende i sit Blod; de Andre, Kontraparten og Sekundanterne, toge da Flugten —

---

¹⁾ Chr. Gottlieb Heyne, Prof. der Beredtsamkeit, berømt tysk Humanist, død 1812.

thi det skete som sædvanlig paa en Stue — og blive nu solenniter relegerede.

Et Rygte har jeg hørt her at mumles om, som har gjort mig noget frygtssom, skjøndt jeg fra Kjøbenhavn ikke har havt nogen Bekræftelse derpaa, det var, at vor Kronprinds skulde have vist nogen Spor til samme Sygdom, som hans Fader har. Jeg har nægtet dette dristig, men jeg har dog ikke kunnet undgaa at have nogen Tvivl, især da jeg erindrer, at man sagde i Kjøbenhavn, at hans Nervesystem ikke skulde være det sikkerste. Om Bernstorffs Fald snakker man endnu, men ogsaa dette nægter jeg, fordi jeg ikke kan se Grunden dertil. Han skal ikke være russisk sindet, siger man, men feiler uden Tvivl deri¹⁾; Bernstorffs Interesse kan jo ikke stride mod nogen af Prindsernes, og jeg synes, de maatte gjerne ønske at beholde ham, hvem af dem saa spiller Mester. I en Avis har jeg set, at en farlig Syge iblandt Kvæget skulde være udbrudt i Holsten, og i en anden, at Kvægsygen var i Fyen; det er bedrøveligt, skal denne Plage nu igjen træffe os. Om Uroligheder i Tøndern i Anledning af den frie Udførsel af Korn er mig ogsaa fortalt Et og Andet, men dog ikke saa meget, at jeg kan vide, om Sagen er af nogen Betydenhed eller ikke. Kort, mine Efterretninger og Nyheder fra mit Fødeland ere meget usikre, og sjælden opvartes jeg med nogle af disse fra mine gode Venner. Men saa meget desto behageligere vil det være for mig snart at faa nogle interessante Efterretninger fra Dem. Skriver man endnu ligesaa rask hos os? og kommer ved den Leilighed noget Godt ud? O, kunde jeg af og til faa en eller anden saadan vigtig politisk Pjece, da vilde jeg derved blive glædet besynderlig, og ogsaa vilde jeg derved kunne vise de Herrer her, som tænke ringe om Danmark, hvor meget de fare vild, thi det tilstaar de Alle, at Trykkefriheden er den største Gave, som kan tilstaas en Stat, og den sikkerste Barriere mod Vold og Despotisme.

— — —

¹⁾ Disse Rygter om Bernstorff vare ikke saa urimelige, da han netop paa denne Tid var ilde omtalt i St. Petersborg paa Grund af Danmarks Optræden i den russisk-svenske Krig 1789.

Göttingen d. 25. Juli 1790.

Høistærede Morbroder!

Kjær var mig, bedste Ven, Ankomsten af mine Remisser denne Gang, thi sandt at sige, de bleve saa længe ude, at jeg begyndte halv at blive urolig. Jeg havde lovet Betaling før, end jeg kunde præstere den, og den lille Rest, som jeg havde reserveret mig at tære paa, gik til Grunde. Imidlertid, som jeg før har sagt Dem, jeg havde ikke og kan aldrig ved slige Forhold have nogen Nød, saa længe jeg har den Landsmand, som jeg paa nærværende Tid har her, thi baade har han en skjønne stor Vexel og er tillige en god Økonom, og ikke mindre villig er han til at tjene mig, saa snart jeg forlanger det. — — — Men alle mine Griller forsvandt, og mine Bekymringer adspredtes, da jeg i Tirsdags med Posten fik Brev fra min Kommissionær i Altona og med den agende Post Dagen derpaa i godt Guld tilsendt 113 Rdlr. 5 Mk. i hannoverske Konventionspenge. Jeg aflægger Dem igjen min sande Taksigelse, — — — Denne Understøttelse er ellers ikke kommen mig utilpas til adskillige ekstraordinære Udgifters Bestridelse i Vinter, saasom adskillige Sprogmeestre, Ekvipering til min Reise etc., til hvilke Ting jeg maa begynde at opofre saavel noget af min Tid og Omsorg som af min Pung. De ser, høistærede Ven, heraf, at jeg ikke er betænkt paa at forlade Göttingen endnu noget, og jeg beder Dem om Forladelse, at jeg heri handler lidt imod Deres gode og velmente Raad. De kan ikke tvivle om, min Ven, at det Raad, De giver mig i denne Sag, jo meget understøttes saavel af min egen Begjærlighed efter Tiltrædelsen af den behagelige Reise, jeg har at gjøre, som ogsaa af den glade Forventning at kunne se Dem, mine øvrige Venner og mit Fædreneland igjen saa meget snarere; og De bør derfor ikke tro Andet, end at meget vigtige Grunde paa den anden Side bestemme mig til at handle heri saavel imod min egen Fordel og Tilbøielighed, som imod Deres Ønske, og disse Grunde ere, som De let vil selv kunne skjønne, ikkun Bevidstheden med mig selv om ikke at være endnu saa vel forberedet til denne Tur, som jeg ønsker at være og tror at burde være det. — — — Naar Svalerne til næste Aar komme igjen, giver jeg mig med dem paa Flugten, og

da har jeg Tiden for mig til at udse mig en bekvem Plads til at opslaa min Rede for næste Vinter; — — — over Wien til Italien, derfra gjennem Schweiz til Frankerig og Engelland, hvortil jeg, for at gjøre Maleriet fuldkomment, lægger til: over Holland igjennem Westphalen, over Rhinen igjennem disse Lande, eller endnu bedre: over Dresden, Berlin, igjennem Mecklenborg og hjem. Dette er det fuldkomne Omrids af en Tur omkring Europa, og jeg tilstaar Dem det gjerne, jeg gaar til at begynde denne med det Forsæt og den Villie at fuldtøre den efter denne Plan. — — —

Et Par overmaade behagelige Dage har Etatsraad Bartholins¹⁾ (fra Aastrup) Ophold i Göttingen forskaffet mig. Han kom hertil med sin hele Familie (deriblandt en ret kjøn Datter) i Fredags fra Pymont og bliver her endnu i Dag over — han gaar her fra paa en Tur igjennem Sachsen og venter ikke at komme hjem før sildig ud paa Efteraaret. Han diverterer sig her meget vel ved at besøge alle Professorernes Kollegier og adskillige af Professorerne, og siger at kunne have Lyst at blive her et helt Aar om. I dette Øieblik (Kl. 7 Morgen) kommer han til mig for at følges med mig paa adskillige Kollegier. Han har paalagt mig meget at formelde Dem sin Hilsen. Min Reise til Pymont har jeg næsten igjen begivet, det koster mig for mange Penge. Deres Efterretning om Riegels's Etablissement paa Falster var mig meget interessant; hvad der vil komme ud af og om han derfra endnu vil fortsætte sine Anslag paa Jomfru Hincheldey vil jeg være nysgjærrig at vide²⁾).

Et skrækkeligt Spektakel er i Byen her i Dag, og var i forrige Nat. En Bursch blev i Gaar pryglet af nogle Snedkersvende, og en 400 lærde Kolleger toge deraf Anledning til at forsamle sig i Nat for Snedkersvendenes Herberge, slaa Vinduerne ind og nedrive deres ny og zirlige Skilt. En Del andre Vinduer omkring i Byen gik ved samme Leilighed i Løbet.

1) Etatsraad og Høiesteretsassessor Johan Eichel Bartholin til Stamhuset Aastrup.

2) Ramus' Slægtning, den historiske Forfatter Niels Ditlev Riegels, der dengang var ugift, boede i adskillige Aar i Hejet paa Falster. Han har altsaa lagt an paa en af den rige Justitsraad Hincheldeys Døtre paa Ourupgaard, hvilket Anslag imidlertid ikke lykkedes.

Indtil nu (Kl. 3 Eftermiddag) have Burscher og Haandværksvende fægtet imod hinanden omkring i alle Gader, og endnu skal Allarmen være i fuld Gang. Jeg holder mig forsigtig inde og véd derfor lidt af disse mordiske Optøier, uden hvad En eller Anden, som af en Hændelse kommer her i Huset, fortæller mig. Udfaldet af denne slemme Historie, som kan blive farlig nok, da det formodentlig til Natten vil blive et almindeligt Mytteri, skal jeg melde Dem med næste. — — —

Leipzig d. 18. Mai 91¹⁾.

Høistærede Morbroder!

Jeg er nu, bedste Ven, kommen i de Egne, som De en Gang ogsaa har besøgt, og medens jeg efter min Plan forfølger min Reise igjennem Halle, Berlin og Dresden, vil jeg endnu kunne fryde mig over denne Tanke i lang Tid. Og har da denne Erindring noget behageligt for mig, vil De spørge. Ja, min Ven! naar jeg gaar at spadsere her i de herlige Spadseregange, naar jeg besøger den skønne Rosendal, beser Kabinetter, Kirker osv., da falder det mig strax ind: her var ogsaa den bedste Ven, den gode Morbroder — og strax er ikke alene Erindringen om Dem levende hos mig, men alle disse Steder bekomme noget interessant og angenemt for mig, som om jeg i disse var levende samlet med Dem. — — — For mig, min Ven! som kommer fra de triste Egne om Göttingen, — — — har det herlige Sachsen, hvis skønne hvide Marker, som naturlig Godhed og deres Dyrkeres Flid lige meget gjøre frugtbare, — — — hvad en angennem Læskedrik er den Tørstige, en behagelig Vederkvælgelse, og Leipzig, som i sine environs indslutter alle disse Fuldkommenheder, var mig et Paradis; kuns den ubekvemme Tid, i hvilken jeg

¹⁾ Efter omtrent halvandet Aars Ophold i Göttingen, hvilket Tidsrum Ramus med stor Flid havde benyttet til Studier, forlod han den 26. April 1791 denne Stad og reiste over München, Kassel, Eisenach, Gotha, Erfurt, Weimar til Jena, hvor han gjorde Bekjendtskab med en dansk Kammerjunker Buchwald, som under sin Studietid her havde giftet sig med en Kvinde af ringe Stand. Fra Jena kjørte Ramus til Leipzig, hvorfra han hjemsendte følgende Brev med en dansk Jøde, Cohn, som han traf ved Messen.

er kommen hertil, det er den uophørlige Støi af den utallige Mængde forsamlede Mennesker og den bestandige Trængsel, hvori man befinder sig, hvor man gaar og staar, thi det er just paa denne Tid en af de store Leipziger-Messer, forstyrre mig noget i Nydelsen heraf. Jeg søgte virkelig just at indtræffe her til denne Tid, fordi man, det er sandt, virkelig ser Leipzig i disse Dage i sin største Glimmer. Men jeg maa bekjende, jeg er kun alt for tidlig bleven mat heraf, og den uoverseelige Mængde af Varer og Kostbarheder, den Vrimmel af Mennesker og de Høitideligheder, som anstilles daglig til disses Underholdning, Komoedier, Koncerter osv. skulde jeg Alt gjerne bortgive for i mere Rolighed og med bedre Smak [(?) Smag] at nyde saavel de herlige Egne her omkring som de gode og artige Folks Omgang, med hvilke jeg her har gjort Bekjendtskab, og med hvilke utallige Beskjæftigelser og Adspredelser nu næppe tillade en nogen ret fornuftig Samtale, og hvilke, da de uophørlig overløbes af besøgende Fremmede, man ikke kan tage det ilde op, at de kun kan skjænke hver enkelt Person en kort Underholdning. — — — I Weimar havde jeg den Ære at gjøre den berømte Wieland min Opvartning og at underholde mig med ham en halv Times Tid; dette er Alt, hvad man kan vente af denne Lærde, da han til alle Tider er særdeles okkuperet. Diskursen med denne Mand var om lærde Ting¹⁾, men af hans Svigersøn, Prof. Reinhold i Jena, erfarede jeg, at han var en særdeles stor Velynder af vores Baggesen, som paa sin sidste Reise i Tydskland havde opholdt sig hos Wieland ganske 8 Dage; ogsaa har Baggesen gjort tyske Vers og sendt ham nogle, som skal være fortræffelige. Den nylig nævnte Reinhold vil De maaske inden kort Tid se i Kjøbenhavn. Han er af Prindsen af Augustenborg bleven anmodet om at antage en Post som Gesellschafter hos ham med 1200 Rdlr. aarlig Gage, og det kunde vel træffe, at han tager derimod, skjøndt han endnu ikke har bestemt sig²⁾. Hvorledes den gode Prinds kan gjøre

1) Især om Stridighederne mellem Voss og Heyne.

2) Karl Leonhard Reinhold, født i Wien 26. Oktbr. 1758, Professor i Filosofien ved Universitetet i Jena, blev 1793 paa Foranledning af A. P. Bernstorff kaldet til Professor i Kiel, død som Etatsraad 10. April 1823. Som Videnskabsmand sluttede han sig nærmest til Kant; som

saadanne Figurer, og ved hvis Penge han kan være i Stand til at indbyde saadanne Personer, begriber jeg ikke let, ligesom det overalt synes mig, at denne Kavallers Husholdning er noget vel rask. Han reiste forrige Sommer, gav store festins og gjorde megen Pragt, hvor han opholdt sig, førte et unødvendig stort Følge med sig; og nu er det igjen denne Sommer det samme. Inden 14 Dage vil han indtræffe her, hvorfra han tager en Prof. Platner¹⁾ med sig, som han har inviteret til at gjøre sig Selskab til Badet. Mit arme Fædreland, hvorledes dog dine adopterte Sønner misbruge din Godhed! Men raaber og skriger dog ikke disse og flere saadanne Misbrug, at det dog endelig er Tid at adskille fra hinanden de kongelige Midler og Landets Skatter, at en Civilliste som den i England eller Frankrig, kun noget ringere end begges, er nødvendig, om ikke vore desperate Hofholdninger i Bund og Grund skal ruinere Land og Rige? Er det ikke græsseligt, at disse Folk til deres unyttige Pragt og Overdaadighed skal have umiddelbar Adgang til Landets Sønners Sved og Arbeide og kunne bruge disse saa ofte det lyster [dem]? Hvor latterligt stikker det af, med pompøse Ord at udskrige en Besparing, som tildels bringer tro og fortjente Folk af Levebrød, og til samme Tid bekoste en Reise, som medtager mere, end flere Aars Besparelser indbringe? Hvad siger dog vores Patrioter, hvad siger den gode Riegels hertil? Dog, disse Betragtninger henhører ikke her. Jeg forirrede mig til disse fra Reinhold og hans Vokation; men jeg bør dog ogsaa lægge dette hertil, at, økonomiske Bevæggrunde tilsidesat, vil det gjøre mit Fædreland Ære at besidde denne Mand, hvis store Geni og Talenter og udbredte Lærdom giver ham Rang blandt Tydklands første Lærde,

---

Menneske var han heit skattet for sin ædle Karakter. Det var Lavater, som under sit Besøg i Kjøbenhavn havde anbefalet Reinhold til Bernstorff, og det var Baggesen, som havde bragt Lavater og Reinhold i Forbindelse med hinanden. I »Reinholds Leben und litterarisches Werken«, udg. af hans Søn Ernst R., Jena 1825, nævnes Intet om hans Forhold til Hertug, den Gang Prinds, Frederik Christian af Augustenborg.

¹⁾ Ernst Platner, anset tysk Filosof, Professor i Fysiologi i Leipzig, død 1818.

ligesom han til visse er et af de største Hoveder, som paa denne Tid lever i Tyskland.

Over Göttingen og dets Universitet har jeg ved mit Ophold i Jena og Leipzig havt overflødig Leilighed til at overbevise om den almindelige Doms Rigtighed, som tilstaar dette et udmærket Fortrin for de andre store Universiteter i Tyskland. Göttingen imod Jena er hvad et Selskab af artige og sædelige Folk er imod en Borgestue; Leipzig kan i denne Lignelse hedde en Assemblé i en Hovedstad. I Jena svirer man — dog gemenlig, og det fra Morgen til Aften, i Øl — slaas, gjør daglige Valfarter til Landsbyerne omkring i Egnen osv.; i Leipzig gaar man paa Komoedie, Koncerter og i Selskaber; i Göttingen studerer man. I Jena er det uanstændigt at hilse hinanden, og alle Høfligheds-Betegnelser udlees; i Leipzig ved jeg ikke, hvor vidt man driver dette, men i Göttingen holder man efter min Dom en fornuftig Middelvei. Man hilser hinanden paa Gaden ved et artigt Buk, med Hattene paa, — at beholde Hattene paa i Kollegierne, som i Jena er Skik, vover Ingen i Göttingen — man gaar af Veien for hinanden, og et lidet Albuestød afbedes gemenlig med et: Verzeihen sie, mein Herr! da det i Jena kostede en Udfordring osv.; kort: jeg troede, at Jena var det Sted, hvor man med god Samvittighed kunde raade vore unge Landsmænd, som ikke have Raad at ligge i Göttingen og dog vilde studere udenlands, at tage til — thi man kan godt komme ud [af det] her med 200 Rdlr. aarlig — men efter det, jeg har lært at kjende til dette Sted, bør jeg anse enhver Mand, som sender en ung Søn, der endnu ikke har Erfaring i Verden nok til at modstaa de utallige Forførelser, som her fra alle Sider omgive En, herhid, for sit eget Barns Forræder. Og, leider! saadanne ere mange. — Nok herom. Jeg er urolig [efter] at erfare, om Deres gode Dreng har undgaaet den skrækkelige Børnepest, som har hersket hos Dem; fra Berlin skal jeg give Dem Leilighed at meddele mig denne og andre Efterretninger. Indtil saa længe haaber jeg det bedste. — — —

Berlin d. 1. Juni 1791¹⁾.

Høistærede Uncle!

Har De faaet, som jeg venter det, mine Breve, som jeg afsendte med Cohn fra Leipzig, saa véd De, hvorledes det er gaaet mig den første Del af min Reise; og jeg iler saa meget mere at meddele Dem Underretning om den sidste Del heraf indtil nu, som jeg haaber mig den Belønning herfor at modtage igjen, saa snart det kan ske, Efterretninger om Dem, hvorefter jeg saa meget længes. Jeg bruger angaaende Fortællingen om min Reise samme Manér som sidste Gang, og sender Dem et aabent Brev til min Fader, hvilket jeg igjen udbeder mig af Dem besørget videre med nærmeste Post. — — — De vil se deraf, at jeg efter en næsten bestandig Flakken i fulde 5 Uger har nu bestemt mig til at etablere mig paa nogen længere Tid her, og at jeg gjør Regning paa at smage igjen nogen mere Rolighed, end jeg hidtil har kunnet det. — — — Af Landsmænd har jeg [truffen], foruden Fru Horneman²⁾, Kunstneren Clemens³⁾ og vores Legationssekretær, den unge Bernstorff⁴⁾, hvilke sidste jeg dog begge endnu ikke har besøgt. I Potsdam besøgte jeg ogsaa vores Landsmand, Oberst-lieutenant Scheel, som jeg dog maa sige, jeg ikke var kommen til, hvis jeg ikke havde maattet søge mine andre Landsmænd, Prof. Sneedorf med sit Selskab⁵⁾, som just derhen vare inviterede, hos ham. Jeg vidste det ikke heller engang, at denne Mand var i Potsdam. Imidlertid gefalt han mig godt og var meget artig; og kommer jeg oftere til Potsdam, som let kan træffe sig, skal jeg vist besøge ham. Jeg har paa intet Sted divertert mig bedre end dette, og den guddommelige Have ved Sanssouci vilde jeg aldrig kunne blive kjed af

1) Den 20. Maj reiste Ramus fra Leipzig over Halle, Dessau og Potsdam til Berlin, hvor han ankom den 31. Mai.

2) Denne Dame havde Ramus besøgt i Altona.

3) Kobberstikkeren Clemens, med hvem Ramus havde daglig Omgang i Berlin, hvor han opholdt sig for at stikke Frederik II's Revue efter Cunningham. Clemens levede ene med sin Søn; hans Hustru var nylig død, skriver R. i Juni 1791.

4) Greve Christian Günther Bernstorff.

5) Professor Sneedorf reiste sammen med Lieutenant Lindt, Kammerjunker v. d. Lühe og en Holstener v. Qvalen.

at spadsere i. Der er ogsaa her Kostbarheder og Kunstsager, som man ikke kan blive færdig med at se alle paa én Gang. Alle disse Herligheder uagtet, med samt de skønne Slotte i og omkring Berlin, har dog den nærværende Konge begyndt et nyt Lystslot, som tillige med den dertil hørende prægtige Have skal overgaa de forrige i Kostbarhed og Kunst; Bygningen skal være ganske af italiensk Marmor. Men denne Pragt holder Hs. Maj. for sig selv, og det er aldeles Ingen tilladt at nærme sig denne Helligdom. De Skatte, som dertil forødsles, skulde med mere Nytte og Ære anvendes efter den afdøde Konges store Exempel paa at understøtte Reparationer og Forbedringer af de store Pallaster i Potsdam, som nu, da deres Besiddere, der ofte ere af den ringeste Klasse af Borgere, ikke selv besidde Formue nok til at underholde dem, jammerlig forfalde og inden kort Tid ikke ville forestille andet end prægtige Ruiner. Kongens eget Ophold er saa ubestemt og flygtigt, at Ingen den ene Dag er i Stand til at sige, hvor han vil være den følgende. Han kom i de Dage, jeg var i Potsdam, fra Revuen i Magdeburg dertil, logerte en Dag i sit nye Slot, [tog] derpaa til Charlottenborg ved Berlin, og i Dag skal han igjen enten være draget eller ville drage til Potsdam. Hans nærværende Favoritter — og uden disse kan han ikke leve — ere Madame Ritz, som han bestandig for en Datters Skyld, som han med hende haver og gjør overordentlig meget af, hænger ved endnu, og en Grevinde Denhoff; dog skal han i Smug elske mange Andre af ringere Stand. Hans Legeme skal ogsaa være saa svækket, at han bestandig bruger Medicin¹⁾.

Hvor meget, bedste Ven! jeg nu længes efter Nyheder fra Dem og min øvrige Familie, som overhovedet fra mit Fædreneland, kan De let forestille Dem, da jeg i fulde 5 Uger ingen Efterretninger har havt derfra, andre end hvad Cohn fortalte mig i Leipzig, og Sneedorf nu siden i Berlin; imidlertid var ikke heller disse Efterretninger synderlig nye. Jeg beder Dem derfor paa det indstændigste ikke at lade for lang Tid

¹⁾ Kong Frederik Wilhelm II af Preussen havde med Grevinde Dönhoff to Børn; hans anden bekjendte Mætresse, med hvem han ogsaa havde to Børn, var Grevinde Lichtenau, der havde været gift med en Mand ved Navn Rietz. Det Slot, som han byggede i Potsdam, er Marmor-Palæet, hvis Bygning stod paa i ti Aar (1786—96).

hengaa, inden De sender mig et Brev fra Dem. At Deres Broder, Hr. Justitsraaden, har skilt sig ved sit Gods¹⁾, sagde Sneedorf mig; men hvor og hvorledes den gode Mand lever siden den Tid, vidste han Intet at sige mig om. — — —

Et lidet Brev giver jeg mig endnu den Frihed at indslutte heri til min Broder²⁾ — — —

— — —

Dresden d. 16. Juli 1791³⁾.

Høistærede Morbroder!

Jeg er i Dresden nu da jeg skriver Dem dette Brev, omtrent i samme Forfatning, som da jeg sidst skrev Dem fra Berlin, det er at sige, jeg har været her omtrent lige saa længe, har et privat Hus, hvor jeg har leiet mig ind, paa samme Fod mine Sager, har gjort nogle faa Connaissancer osv., men jeg maa sige Dem, jeg befinder mig paa nærværende Tid bedre, er mere fornøiet, har mere Udsigter til et behageligt Liv — og, jeg véd ikke selv Alt hvad jeg vil sige, for at berette Dem, at her er ganske anderledes at være end i Berlin. Denne By kan jeg nogenlunde overse, af Støv dræbes jeg ikke paa Gaden, hvor jeg vender mit Øie fra et Sted, som har nogenlunde Udsigt, har jeg de meget blide Egne og leende Prospekter for mig, alle Folk ere ikke alene høflige, men venlige, forekommende, indbydende og — dog holdt; de maatte tro, at *Kupido*⁴⁾ havde givet mig mit Bane-

¹⁾ Westensborg; 1795 købte han Nyse og Jungshoved.

²⁾ Ramus' Broder Frants, født 1766, var Fuldmægtig hos sin Onkel, Amtsforvalter Matthias Thestrup i Nykjøbing p. F. 1798 blev han ham adjungeret, og Aaret efter blev han virkelig Amtsforvalter, da Thestrup afstod ham Embedet; død 1807. I sit Ægteskab med Helene Margrethe Hincheldey var han Fader til den 1856 afdøde Prof. math. Chr. Ramus.

³⁾ Fra Berlin reiste Ramus den 11. Juli direkte til Dresden i Følge med Jean Monod, en ung Præst fra Genève, der havde tilbragt Vintøren 1790 i Kjøbenhavn, 1794—1808 Præst ved den reformerte Kirke i Kjøbenhavn, død i Paris 1835, og en ung Dansk ved Navn Nielsen, der paa kgl. Bekostning reiste for at lære Stutterivæsenet at kjende og som R. alt i Göttingen havde gjort Bekjendtskab med; denne Nielsen maa være Fr. C. E. Nielsen, der senere blev Stutmester paa Frederiksborg og døde 1851.

⁴⁾ Han kan kanske spille mig en slem Streg nok; jeg har en nydelig lille katholsk Mammeselle til min Opvartning, for hvilken ikke selv en Jerndyd kan staa. Gud véd, hvordan det vil gaa mig? (Forf. Anm.)

saar her — saaledes vil jeg synes Dem at sværme. Men De har selv besøgt begge Stederne, og det skulde undre mig, om De ikke selv har havt samme Erfaring; jeg vilde i det ringeste ønske det, thi jeg vilde ugjerne, at min Dom skulde være urigtig; dog maa jeg bekjende, at mit Ophold er her endnu for kort til at gjøre min Dom ganske sikker, og jeg vilde derfor være fornøiet, om Andres Erfaring bestyrkede den. Hvorom Alting er, saa er det vist, at jeg er i Dresden i min Herres Glæde. — — — I det Øvrige har mit Liv i Berlin langt fra ikke heller været mig uangenemt eller kjedsommeligt; ikke heller, som jeg haaber det, mit Ophold der været mig unyttig. Jeg lærte at kjende en Del herlige Folk og nød tildels disses Omgang mest daglig. Hvormed jeg iøvrigt mest beskæftigede mig var at lære Skolerne at kjende, som man her har temmelig gode. Konversationen er af den Aarsag [for] en Fremmed ikke saa ganske behagelig i Berlin, fordi man sjælden hører politiske Diskurser over Statens Forfatning og Hoffets Forhandlinger, der fornemmelig interessere Fremmede. For meget føle sig de stolte Berlinere ved deres nærværende Regjering nedbøiede, til at de gjerne skulde tale om denne, og hvorvel man maatte tro, at de vare trætte og kjede af den forriges Berømmelse og Beundring, saa entrede de dog meget hellere med en i denne. De store Oprin i Frankrig give desuden i vore Dage saa meget Stof til politiske Diskurser, at snart ingen anden behager end denne, og hvor lidet republikanske end Preusserne have Ord for at være, tager dog en stor Del af disse en levende Andel heri. — Preussens Tænkemaade i Hensigt til disse Affærer var interessant at vide, da deres Overmagt i Tyskland paa en Tid, da det hele hellige romerske Rige truer med at falde over den arme Nationalforsamling, giver deres Stemme den betydeligste Vægt, men det er i et Ministerium som dette ikke let at komme efter Kabinettets Raadslutninger. Imidlertid véd jeg, at da det tyske Fürstenbund — den udødelige Konges eget Værk — er opfordret til at forsvare Rigets krænkede Rettigheder mod Franzosernes Indgreb, har Preussen lovet at stille en Armé op af 24,000 Mand. — Men disse Planer og Anlæg til en Rigskrig har uden Tvivl Kongen af Frankrigs

mislykkede Flugt¹⁾ i det ringeste gjort nogen Standsning i, og man véd næppe nu, hvorledes man skal gribe Tingene an. Rygterne fra de russiske Grændser, hvor de preussiske Armeer staar, ligesom ogsaa den liden fredelige Fremgang af Hr. Bischofswerders²⁾ — Kongen af Preussens Favorits — Forhandling med Keiseren, lader til at give Preussen selv nok at tænke paa fra en anden Side. Under alt dette sørger Berlin over at have mistet sin store Minister Hertzberg³⁾, hvis Aftrædelse fra Ministeriet den med Grund anser som et sørgeligt Vidne om Tingenes forandrede Gang fra de forrige Dage. Om ingen Mand ved Roret har Preussen saa store Tanker eller tillror nogen Anden saa megen Patriotismus som denne Minister, og det var Staten derfor sørgeligt, at han just skulde træde af, medens Uveiret synes saa nær over Hovedet og saa mange Ting bidrage til at gjøre Statssagerne forviklede. Man indser let, at kuns Chikaner i sit Embeds Førelse og Hindringer i at udføre sine Planer til Rigets Bedste have bragt ham til den Beslutning at takke af; dog venter man sig igjen meget godt af den — nogle Uger før Hertzbergs Afgang — valgte Kabinetminister Schulenburgs⁴⁾ Duelighed, om hvilken man taler med megen Høiagtelse. Ministeren v. Wöllner⁵⁾ raser bestandig fort med sin usalige Iver for Retroenhedens Overholdelse og prostituerer sig og prostitueres af Andre hvert Øieblik. Ved en despotisk Kabinetsordre forbød han nylig Salget af en Bog om en theologisk Stridighed, som alt var passeret Censuren, og en Bogtrykker havde betalt Forlaget paa og ladet trykke. Bogtrykkeren beklagede sig over den Skade, han led herved, og blev ved en ny Kabinetsordre henvist at søge sin Regres hos Forfatteren og Censoren. Han stævnedes nu disse for den ærværdige Kammerret, som strax

1) Kongens Flugt fandt Sted i Slutningen af Juni 1791.

2) Johan Rudolf von Bischofswerder, Fredr. Wilhelm II's Yndling og Minister.

3) Greve Ewald Friedr. Hertzberg, Kabinetminister, trak sig tilbage 1791 af Misfornøielse med Konventionen i Reichenbach med Østerrig.

4) Greve Friedr. Wilhelm von der Schulenburg.

5) Johann Christoph v. Wöllner, Frederik Wilhelm II's Statsminister, mest bekendt ved det saakaldte Wöllnerske Religionsedikt, der truede enhver Afgivelse fra de symbolske Bøger med Straffe eller Embedsfortabelse.

absolverede Forfatteren fra Tiltale, og efter nærmere Under-søgelse af Censorens Sag — denne var en berømt Geistlig i Berlin, Hr. Ober-Konsistorialraad Zöllner — ikke alene ogsaa frikjendte denne, men i sin Dom belagde ham med offentlig Berømmelse som en ærværdig Forsvarer af den sunde Fornufts Rettigheder og Forfægter af denne mod Overtro og menneskelig Authoritet i Religionssager, og tillod Citanten Tiltale til Ministeren v. Wöllner til Skadesløsholdelse for sit Tab. Denne hele Procedure, hvori saavel af Hr. Zöllner som af Bogtrykkerens Prokurator forekommer Dokumenter, fulde af bitre Satyrer og Ræsonnementer over Ministerens Opførsel, er med Kammerrettens Tilladelse offentlig udgivet og tjener de Herrer Berlinere til ikke liden Underholdning og Satisfaktion imod den almindelig hadede og foragtede Minister. Hoffets Liv i Berlin er en bestandig Kjæde af Fester og Høitider, som dels af Kongen, dels af de andre kongelige Herskaber, som hver lever for sig, foranstalles. — Hs. Majestæt har paa sit Lystslot Charlottenborg, som gemenlig tjener ham til Sommerophold, ladet opbygge af ny et prægtigt Operahus, hvorpaa jeg bivaanede den første Forestilling. Den engelske Prinds, Hertugen af York og Biskop af Osnabrück, opholder sig siden nogen Tid i Berlin, og man har sagt, at et Parti mellem ham og den ældste kgl. preuss. Prindsesse Frederikke skulde være paa Tapetet. Denne Datter er af Kongens første Ægteskab, det er, af den Prindsesse, hvis uordentlige Liv forarsagede hendes Afskedigelse og Forvisning til Stettin, hvor hun endnu lever¹⁾. Den almindelige Dom siger, at Kongen har aldeles ingen Del i hende. Det er denne Prinsesse, som man vilde have paasmurt vores Kronprinds, men vi ere hans Overlæg og Delikatesse meget skyldige, at han afslog dette. I høi Grad er denne kgl. Horeunges Liv uordentligt, og endog Hs. Majestæt selv, overbevist om, hvor ugrundede hans Rettigheder til Fadernavnet af hende ere, skal, som man siger,

¹⁾ Frederik Wilhelm II's første Gemalinde var Prindsesse Elisabeth af Brunsvig, fra hvem han efter 4 Aars Ægteskab blev skilt 1769; hun døde først 1840, 93 Aar gammel. Hendes Datter, Prindsesse Frederikke af Preussen, født 1767, blev 29. Sept. 1791 gift med Hertugen af York, Prinds Frederik af Storbritannien.

ikke selv foragte hendes Douceurer. Hvad skulde vi have ventet os af en slig Dronning?

— — — Her bliver jeg nu for det første sikkert i 4 Uger, og derpaa gaar Reisen over Prag til Wien, hvor jeg efter Løfte venter Remisser fra Dem. — — — Med Deres erholdte Exspectance paa Plads i Høiesteret gratulerer jeg Dem og Retten lige meget; kun beklager jeg, at De nu ikke har de behagelige Udsigter mere til at fordrive de vakante Sommere, som denne Forandring vil give Dem, paa Deres elskede Westensborg. — — —

Prinsen af Augustenborg er her i Byen med sit Følge siden i Torsdags. Iblandt dette er en Hofraad og Professor Platner fra Leipzig, som jeg dér lærte at kjende. Jeg har talt denne Mand her og er bedet at komme til ham i Dag Kl. 10 for at høre, om jeg kan faa Audiens i Dag hos Hs. Durchlaucht, — i alt Fald gjør jeg ham her min Opvartning, om ikke i Dag, saa en anden Dag. — — —

Wien, d. 21. Septbr. 1791.¹⁾

Høistærede Oncle!

Jeg befinder mig nu i Tysklands keiserlige Residensstad og altsaa i den fornemste Stad, som jeg endnu har besøgt. — — — Jeg havde noget Haab ved min Ankomst her at træffe Breve fra mit Fædreneland hos vores Gesandt, og jeg gjorde derfor denne Mand i Gaar min Visite for at erkyndige mig herom, men erfarede til min Sorg, at mit Haab slog feil. I øvrigt blev jeg af Gesandten vel imodtagen, men venter mig

---

¹⁾ I Dresden gjorde Ramus et længere Ophold end paatænkt for at overvære de Festligheder, som et Besøg af Keiser Leopold og Kongen af Preussen gav Anledning til. Kort efter sin Ankomst til Byen havde han Audiens hos Prindsen og Prindsessen af Augustenborg, som opholdt sig dér. Prindsessen underholdt sig med ham om de forskjellige Malerskolers Fortrin og Eiendommeligheder, medens Prindsen spurgte ham ud om Professorerne i Göttingen. Ved en anden Audiens dreiede Samtalen med Prindsen sig om Forbedringer i det lærde Skolevæsen og om dettes Tilstand i Berlin, som Ramus havde gjort sig bekjendt med, navnlig om Indførelse af Faglærere, som man havde i Berlin. Den 29. Aug. kjørte Ramus fra Dresden og efter 3 Dages Forløb havde han tilbagelagt de 18 Mil til Prag.

dog ikke, da Manden just ikke skal være meget forbindtlig af sig, nogen synderlig Artighed af ham medens mit Ophold her.¹⁾ Vores Legationssekretær — Grev Luckner — lod at

- ¹⁾ Geheimeraad Armand François Louis de Mestral de St. Saphorin, død 1805 som Gesandt i Wien; han havde studeret i Göttingen, hvilket dannede Æmnet for hans Samtale med Ramus, der for øvrigt var lidet tiltalt af hans kolde Høflighed. I Legationssekretæren, Grev Ferdinand Luckner, senere Gesandt ved det polske Hof, fandt han derimod mere Behag. Om sit andet Besøg hos St. Saphorin skriver Ramus i sin Dagbog (21. Okt.): »Jeg gik hen til vor Gesandt, af hvem jeg egentlig vilde udbede mig Tilladelse at se hans Malerier, som jeg havde hørt han besad en temmelig Samling af. Da jeg kom, lod jeg mig melde, og da jeg havde ventet noget i en Sal, hvor Betjentene opholdt sig, kom endelig Betjenten, som var gaaet ind at melde mig, ud og bragte mig et Brev, som Gesandten lod sige var arriveret til mig. Jeg sagde, at jeg gjerne vilde opvarte Gesandten, af hvem jeg ikke havde ventet den Uøflighed at faa et Brev i hans Forsal tilsendt igjennem en Domestik — og nu blev jeg indladt. Jeg takkede ham for Uleiligheden med mit Brev og udbad mig dernæst den Artighed af ham, at jeg maatte se hans Malerier. Han svarede mig temmelig brutalt, ligesom han overhovedet med en impertinent stiv og stolt Mine tog imod mig, at jeg kun behøvede at se omkring mig, da de hængte om os; imidlertid, lagde han dog til, er endnu en Del ovenpaa, som De ogsaa kan se, og gav en Betjent Ordre at føre mig op og vise mig disse. Jeg modtog strax dette Tilbud og gik bort, efter at have gjort min Kompliment, uden at komme igjen, da jeg var færdig med at se Malerierne. Oftere skal jeg ikke heller besøge denne Herre. Jeg var hos ham for nogle Dage siden henved 11, han lod sig, som man sagde, frisere, og jeg ventede noget, da man sagde mig, at Betjenten strax vilde komme ud igjen fra ham, forgjæves, og gik bort igjen — i Dag skikker han mig et Brev ved sin Domestik — Stud, uden at bede mig komme ind, og da jeg kommer til ham, modtager mig med en stolt Mine. Skulde jeg vel oftere ydmyge mig til at vise saadan en Herre Galanterier? Det er dog virkelig en Skam, at ens eget Lands Gesandter ere saa lidet høflige mod dem, som de dog burde anse og behandle som Landsmænd af dem, om de end ikke, som her virkelig er Faldet — thi St. Saphorin er en Schweizer — vare det. Skjændigt er det dog, at vi henseende til Gesandter i fremmede Lande Udlændinge, som ikke en Gang forstaa vort Sprog og om Landet, hvis Repræsentanter de ere, ikke vide mer Besked, end om de aldrig havde været der. Hverken Hr. Luckner, som ellers er en meget artig Mand, eller St. Saphorin forstaa noget dansk Ord, og nylig, da et Dokument i vort Sprog af Magistraten her blev Gesandten tilsendt til Undersøgelse og Bedømmelse, hvilket — som jeg tror — af en Reisende var indbragt. maatte han lade det af en anden oversætte først, inden han kunde forstaa det.« Gesandstens Malerisamling fandt Ramus god; der var kostbare og skjønne Stykker af Jordaens, Ruis.

være mere forbindtlig, tilbød mig i alt, hvad han formaaede, sin Tjeneste, og bad mig oftere at besøge sig. En Landsmand af mig er en Superintendent Fock, som er Præst ved den lutherske Menighed her, og med denne har jeg gjort et meget interessant Bekjendtskab.¹⁾ — — — En dansk Portrætmaler — Stunder²⁾ — har jeg ogsaa truffet og besøgt her, og er ligeledes paa det bedste, som naturligt af en Landsmand, bleven modtagen. Endnu skal en anden Landsmand være etableret her som Juveler, men denne har jeg endnu ei havt Tid at søge; hans Navn skal være Neauvell. Foruden disse har jeg lært adskillige wienske Folk dels her dels i Prag at kjende, saa at jeg ret lover mig et angenemt Ophold i denne Stad; kuns sørger jeg hemmeligt lidt over, at jeg nødes at gjøre dette noget kort; thi for længe har jeg nølet paa de foregaaende Steder, jeg har været, til at blive længe her. Dog under en 4 til 6 Uger bliver mit Ophold ikke. De véd, hvad der holdt mig op i Dresden, og det gik mig snart ligesaa i Prag. Mer end 8 Dage havde jeg ikke bestemt her, men da jeg saa, at de rette Feierligheder først efter disse angik, kunde jeg umulig bevæge mig til at forlade Byen uden ogsaa at tage Del i disse, og den Opmærksomhed, som der ved alle Leiligheder vist mod Fremmede, gjorde disse det temmelig let at kunne dette. Jeg bivaanede begge Kroningerne³⁾, saa Herskaberne oftere ved Taffelet, paa Hofbal, ved Manøvrer o. s. v., og var endelig tilstede Aftenen før min Afreise fra Prag paa det over al Beskrivelse prægtige Bal, som Landstænderne gave Monarken i et eget dertil oprettet Hus. Noget mere glimrende end dette har jeg aldrig set: Salen bestod egentlig i to Afdelinger, hvoraf den ene udgjorde det ny opbygte Hus, den anden det ganske Parterre og Theater i det Komoediehus,

---

dael, Mengs, Rubens o. fl.; et Gemak var saavel i sin Udstyrelse som efter Maleriernes Indhold at betragte som en Slags Venustempel.

- 1) Om denne Mand fortæller Ramus, at han var en Holstener, der havde opholdt sig en Tid lang i Danmark og bl. a. været Informator hos Stutterimester Nielsen paa Frederiksborg.
- 2) Johan Jacob Stunder eller Stoundre, af en reformert Slægt; han havde dengang, fortalte han Ramus, opholdt sig 8 Aar i Wien (se om ham Weibachs Kunstnerlex. og Rahbeks Erindringer III. 22, 24).
- 3) Keiserparrets Kroning med den behmiske Kongekrone den 6. Sept.

hvertil den ny Bygning var sat. I begge Salene brændte mer end 100 Lysekroner og mer end 4000 Voxlys. Keiseren med sin Familie spiste i et forhøiet Kabinet ved Enden af Salen, der var [for]oven med en Silkehimmel bedækket i Form af et Tempel. I begge Salene vare tilsammen 5 Orkestre. Selskabet bestod tilvisse af henved 4000 Mennesker. De fornemste af Adlen bemærkedes i Kabinetter, som langs ind vare anlagte aabne ved Siden af den nye Sal. En stor Mængde andre beværtedes i Logerne, og for de øvrige vare Buffets, hvori ved alle Haande kold Spise og mangfoldige Vine enhver paa det rigeligste beværtedes. Is, Punch, Chokolade o. s. v. var ligeledes tilstede i den største Overflodighed. Jeg havde kunnet, om jeg havde villet det, drikke mig en Rus i Champagne, Tokayer, Burgunder og Rhinskvin. Dog, al denne Herlighed uagtet, maa jeg tilstaa Dem, jeg saa et Spektakel endnu i Prag, som forekom mig majestætiskere, og som jeg saa med mere Deltagelse, og dette var en Himmelreise af den berømte Luftskipper Blanchard.¹⁾ For dette prægtige Syns Skyld alene vilde det ikke have fortrudt mig at være bleven 8 Dage over min Bestemmelse i Prag. Skjønt Veiret ikke var det favorableste og af den Aarsag den sædvanlige Gondol, hvori Manden pleier at sætte sig, ikke kunde anvendes, tiltraadte han dog, siddende paa en Tverbjælke, sin Reise, foer hen i Luften mer end en halv Mil for vore Øine i en jævn og stadig Fart, og lod sig ned paa et Bjærg uden for Byen. Keiseren var selv nærværende herved, uagtet han havde set ham to Gange opstige i Wien. Leopold har Udseende af at være en overmaade god jævn Mand, har Navn af at være den bedste Husholder, og maa være en yderlig interessant Selskaber; han sladrer, saa ofte man ser ham, i et fort med en eller anden. Hos hans Undersaatter lader han imidlertid ikke at være saa elsket som Joseph — i det ringeste efter sin Død — er det. Over Freden med Tyrkerne bider sig Østerrigerne i Læberne, saa ofte derom tales, og endnu mere skulle Hungarerne gjøre det.²⁾ Keiser Joseph prises i alle Ender og Hjørner,

¹⁾ N. F. Blanchard, bekjendt som en af de tidligste og dristigste Luftskippere, død 1809.

²⁾ Freden i Sistova 1791, ved hvilken Østerrig efter flere Aars Krig med Tyrkiet Intet vandt.

og hans Klosterreformationer véd endog den ringeste Almue at tale om med Berømmelse. Jeg har set Værelserne paa Slottet her, og jeg har staaet paa det Sted, hvor denne store Mand opgav sin Aand; hellig burde en Plet være, hvor Menneskelighed tabte saa stor og saa ædel en Beskytter. En barbarisk Etikette har indført, at alle huslige Indretninger af en afdød Monark strax forandres af dennes Successor, og det er derfor lidet, hvad man kan se af de Overblevninger, som i hans Værelse have omgivet Keiser Joseph. Dertil hører to smaa Portræter af Kaunitz og Lascy¹⁾, som han i lang Tid havde i sit Sovekammer. Et Bord, ved hvilket han paa sin Døds-seng endnu arbejdede, og ved hvilket han skulde have arbejdet til sin Dødsstund, hvis ikke Efterretningen om hans kjære Elisabeths Død havde to Dage forhen betaget ham hans sidste Kræfter, staar endnu som et helligt Mindesmærke i denne Sal.²⁾ En simpel Kobberkiste ved Foden af hans Moders og Faders Lig gjemmer hans Ben; og ogsaa denne Simpelhed ser man med Ærbødighed og Beundring.

— — —

Florents, d. 2. Jan. 1792.³⁾

Højstærede Morbroder!

— — —

Nu noget om min Reise, siden jeg forlod Venedig. Veien fra dette sidste Sted til Bologna er over Land paa denne

¹⁾ Statsmanden Kaunitz og Feltherren Lascy.

²⁾ Keiser Joseph II dede 20. Febr. 1790; to Dage før havde hans Brodersøn, den senere Keiser Frants II, mistet sin unge Hustru, Elisabeth af Württemberg.

³⁾ I Wien opholdt Ramus sig fra 17. Sept. til 26. Nov., hvilket Tidsrum han benyttede til at gjøre en Mængde Bekjendtskaber med Lærde og Andre — f. Ex. Numismatikerne Eckhel og Neumann —, besøgte flittigt Bibliothekerne og Malerisamlingerne, hørte Forelæsninger paa Universitetet og overværede Undervisningen i forskjellige Skoler og Instituter. Foruden de i forrige Brev nævnte Landsmænd havde han her den Forneielse at træffe igjen sin Ven, Dr. Torkel Baden, der kom til Wien paa Hjemreisen fra Italien og saaledes kunde give Ramus de bedste Oplysninger og Vink med Hensyn til hans videre Reise; i de Dage, Baden opholdt sig i Wien (29. Sept. til 15. Okt.), vare de saa at sige bestandig

Aarets Tid saa fordærvet af Oversvømmelser, at den enten aldeles ikke, og kuns ved en lang Omvei, eller dog med Fare og Besværlighed kan passeres. De meste Reisende betjener sig derfor af en pavelig Post eller saakaldet Kurér, der til Skibs gjør denne Tur og medtager Passagerer. Jeg valgte ogsaa dette, og i Selskab med en schweizisk Kjøbmand, hvis Bekjendtskab jeg havde gjort i Værtshuset i Venedig, embarkede mig Juleaften i et frygteligt Veir. Der er ved denne Reise, da det bestandig gaar igjennem Floder og Kanaler mellem disse, ingen Fare, og man reiser for godt Kjøb. — — — I Forbigaaende sagt, overskrider Italienernes Passion for Theaterforlystelser alle Grændser; Venedig har 7 Theatre, hvorpaa alle Aftener spilles, og man bygger det 8de; Bologna har 2; Florents, hører jeg, har 6. Jeg var ikke lidet fornøiet, da jeg naaede Bologna, thi 8 i et lidet Aflukke — thi saa stort var Selskabet fra Ferrara, og dette dertil ikke af det bedste — var just ikke meget behageligt. Man har ingen ordentlig Kahyt paa Skibet, men midt paa er et Kammer gjort, som i nogle af disse Barker — thi vi skiftede disse ofte — er aabent til begge Sider og kuns ved forhængte Matter lukkes, og i andre ved ordentlige Døre tilsluttes. I Bologna fordrev jeg 3 Dage blot med at se Kirker og Pallaster. — — — Iblandt de Mærkværdigheder, jeg saa her, hvilke næsten ene bestaa i skjønne Malerier, hvoraf her er en ubeskrivelig Mængde, traf jeg en, som gjorde mig besynderlig Fornøielse. I et Pallast, som tilhører en anselig adelig Familie Ranuzzi, fandt jeg et Maleri, som var forfærdiget til Erindring af, at vores Kong Frederik den Fjerde havde været her og logeret i dette Hus. Paa dette store Stykke saas den unge Konge modtagende en Deputation af 4 Bolognesiske Raadsherrer, som vare sendte at

---

sammen. Som overalt hvor han kom, var Ramus ogsaa her en ivrig Theatergænger, og havde den Nydelse at høre »Tryllefløiten«, dirigeret af Mozart selv.

Fra Wien gik Reisen med Vogn til Triest i Selskab med 3 græske Kjøbmænd, »og disse 3 Skurke forpestedede mig mit Liv paa den ganske Reise, som — Gud forbarne sig — varede i fulde 10 Dage.« Efter et kort Ophold i Triest tog Ramus med Skib til Venedig, en behagelig Fart, der kun varede 12 Timer, og tilbragte her Dagene fra 13.—24. Dec., da han tiltraadte den i Brevet nærmere omtalte Reise.

komplimentere ham; bag ham saas hans Suite, og en Overskrift fortalte, at dette hængte til Erindring af den Ære, at have havt denne Fyrste to Gange til Gjæst i dette Hus, paa Hensreisen nemlig til Rom og paa Tilbagereisen.¹⁾ Jeg var bleven Løverdagen over her, men da jeg just traf paa denne Dag Leilighed at reise i Selskab til Florents, vilde jeg ikke lade denne gaa unyttet bort — — — Vetturiner hedde Fo'r-mændene i Italien, hvad i Tydskland er Lohnkutscher, det er Folk, som føre Reisende paa lange Ture med samme Heste og Vogn. De Italienske have dertil gemenlig den Skik, at de sørger for Passagerernes Underholdning og saaledes gjorde jeg og Kontrakten med denne. For de 57 ital. Millia (12 danske) betalte jeg, iberegnet Drikkepenge, 6 Rigsdaler dansk omtrent, og var saa lykkelig at træffe ret godt Selskab. Med dette, som bestod af en italiensk Kapelmester fra Warschau med sin Kone, ankom jeg som oven meldt denne Eftermiddag Kl. 3 her, og agter igjen at gjøre et Ophold af en Uges Tid i denne Stad. Her ere mangfoldige rare Ting at bese, men imidlertid, da jeg nu er saa nær Rom, er jeg for forpikket paa dette, til at jeg skulde have nogen ret Rolighed, inden jeg kommer der, og jeg bliver derfor sikkert ikke længere her. — — — Men hvorledes ser det ud i mit Fædreland? I utænkelige Tider har jeg intet Brev derfra, og i de Aviser, som jeg ser i dette Land, finder man sjælden Kjøbenhavn nævnet. Kun den smukke Tidende har jeg fundet meldet derfra, at vores Regering havde udnævnt en Gesandt til de franske Prinser i Koblenz.²⁾ Skulde dette være sandt, maatte jeg vide, hvo der har beordret os dertil, thi vores Kabinet staar nu engang under Formynderskab; om efter Sædvane Keiserinden af Rusland eller en anden Potentat. Hvad i al Verden kan vi have med disse Herrer at gjøre? Skulde vi kanske ogsaa tage Del i deres Æventyrer? Og hvad siger Nationen dertil, at vi ville indlade os med Folk, der saa skammelig forraade deres eget Fædreland? Dog, det er

¹⁾ Paa sin italienske Reise kom Frederik IV. den 9. Marts 1709 til Bologna, hvor han opholdt sig i tre Dage.

²⁾ Denne Efterretning har næppe været rigtig; i Statskalenderne 1792—93 findes Intet herom.

sandt, Nationens Stemme er hos os ingen, og Monarkens eller Monarkernes Grundsætninger i denne Punkt kunne vel ikke Andet end være en Del forskjellige fra vores Andres. Men den Monark, som hævdede Bøndernes Slaveri og løste dem af Lænker, som han ræsonnerte rigtig, at ingen Vedtægt og selv ingen Lov kunde eller burde betrygge, fordi Naturens Lov, det er, Menneskets uforgribelige og uforkrænkelige Rettigheder for lydt skrege derimod — denne Monark, synes mig, skulde tage sig lidt i Agt for ikke at opirre sit Folk for meget, eller at bringe dem ind i et saa farligt Bekjendtskab som Fransk-mændenes paa nærværende Tid er det, at de ikke efter samme Grundsætninger, som ligger til Grund i den til Bøndernes Fordel anvendte Filosofi, skulde falde paa at undersøge deres og deres Monarks Situation og Forhold til hinanden. Begge Kvæstioner har megen Lighed med hinanden, og Op-løsningen af dem turde vel ogsaa blive temmelig lige. Men overalt, hvad taler man dog i Danmark om de franske Affærer? Hvad siger Publikum derom, og tør man i Publikum tale og skrive om denne Materie? Hvad De mener, og endnu mer, hvad Deres Broder Hr. Justitsraaden siger derom, véd jeg uden Tvivl rigtig, og gjætter jeg rigtig, fornøier det mig at have Dem paa mit Parti. Jeg træffer i disse Lande kuns faa af disse; men det er naturligt, thi hvorledes disse Sager her foredrages, kan man ikke let forestille sig. Jeg læste nylig i en bolognesisk Avis, at man anførte det som en Triumf for vores allerhelligste Religion, at nogle Munke i Rom havde besluttet at foranstalte Sammenskud til de rebelske Præsters Underholdning, der have flygtet herhid, og man talte heri om Nationalforsamlingens Ugudelighed og Blasfemi. Dette skal rimelig forstaaes: imod den jordiske Gud i Rom, og fra dette Himmerig, tænker jeg, kommer snart en Bulle, som i Mangel af et bedre Helvede dømmer hele Nationalforsamlingen eller kanske, paa Nogle undtagne, hele Frankrig til at brændes.

— — —

Rom d. 25. Jan. 1792¹⁾.

Høistærede Morbroder!

Naar jeg nu har skrevet Dem dette Brev, og med det underrettet Dem om min Adresse i Rom, saa véd jeg, at jeg i vores Korrespondens har en stor Regning paa Dem, med hvilken jeg paa ingen Maade tænker at give Dem nogen Kredit. Jeg har været nødt til at udsætte min Fordring paa Betaling indtil min Ankomst hertil, men jeg paatager mig nu ogsaa ganske en interesseret Kreditors Person, og anmelder mig hos Dem med al den Uforskammenhed, som disse i Almindelighed tillade sig. Dette vil sige — uden Billeder og

¹⁾ Over Siena kom Ramus 21. Januar 1792 til Rom. Her traf han flere Landsmænd, Medailløren P. L. Gianelli, den fra Thorvaldsens Historie bekendte Nordmand Brown, der var Kavalier hos en Kardinal og havde skiftet Religion, almindelig kaldet Baron Brown, fordi Romerne udtalte hans Navn som Barone, men fremfor Alle Georg Zoëga, om hvem Ramus skriver: »Denne Mand er en fortræffelig Lærd og forener med de udbredteste Kundskaber den bedste Karakter; han er den redeligste og den fortræffeligste Raadgiver for alle sine Landsmænd og gaar dem tilhaande i Alt, hvad han kan.« Til ham havde Ramus Breve, hvorfor han strax søgte ham og blev modtagen paa det bedste af ham og hans smukke Kone. Da Zoëga stod i nært Forhold til Kardinal Stefano Borgia, som »paa en fortrinlig Maade var de Danske gunstig«, og til hvem Ramus havde Breve fra tyske Lærde, blev Ramus strax meldt til Kardinalen og inviteret til Middag hos ham. Her blev han modtagen paa det bedste, Kardinalen omfavnede og kyssede Ramus til Velkomst og spurgte ham ud om sine tyske og danske Bekjendte; Selskabet bestod foruden disse af Zoëga, en romersk Kobberstikker Cardelli, der var beskjæftiget med at aftegne Monumenter af Borgias Museum, og en lærd Munk Fra Paullino. Efter Middagen, der var god, men ikke prægtig, og Kaffen fjærnede Gjæsterne sig med Haandkys. Ved disse Middage hos Kardinalen, der spiste Kl. 1, blev Ramus en hyppig Gjæst; de ovennævnte Personer vare der næsten hver Gang; af og til traf han ogsaa Andre ved Bordet, hvor han dog ikke følte sig særlig tiltalt af Underholdningen, som for en stor Del bestod i, at Kardinalen gjorde Leier med Fra Paullino, »en jovialsk og ret underholdende Mand«, eller fik et Par geistlige Herrer til at gjøre Spas med hinanden.

Til Zoëga sluttede Ramus sig noie under sit lange Ophold i Rom; de saaes næsten daglig, og Ramus var hans Ledsager paa mangan en arkæologisk Udflygt i Roms Omegn; ved Omgangen med Zoëga var det først, at Studiet af Numismatiken blev en Hovedopgave for ham, og i en efter sine Forhold betydelig Maalestok købte han antike Mønter og skaarne Stene, som der den Gang var rig Leilighed til at erhverve i Rom. Sin numismatiske Lærdom skyldte han Zoëga, som han senere bestandig mindedes med største Taknemmelighed.

Figurer — at jeg fuldkommen regner paa, at De, saa snart De af mit Brev ser, at De har at adressere Deres Breve til Rom til Strada Frattina incontro alla casa del Barone Gavotti — kortere incontro all pallazzo Gavotti — at De da ikke længere vil udsætte at fornøie mig med Efterretninger om mit Fædreneland, om min Familie og mine Venner og om Dem og Deres Hus, efter hvilke Tidender jeg umulig kan sige Dem, hvor begjærlig jeg paa nærværende Tid er. — — — De ser, at jeg med den Modtagelse, jeg har faaet i Rom, og med de Bekjendtskaber, jeg dér har truffet, er vel fornøiet; De ser ogsaa af den Frygt, som jeg ytrer for at komme herfra igjen, at jeg alt har faaet temmelig Smag paa de Ting, som ere her, og paa det Liv, som føres i denne Stad. I Sandhed, i dette Stykke véd jeg ikke let, hvorledes jeg vil fyldestgjøre de forskjellige Inklinationer, af hvilke jeg til modsatte Sider hendrages. Alle sige mig: hvad er 5—6 Maaneder i Rom? for den Tid er det ikke Umagen værd at gjøre denne lange Reise — man kan netop i den Tid præparere sig til at nyde ret godt og forstaa sig rigtig paa det Gode, som er her; da at reise bort er at dø paa sin Bryllupsnat osv. — men mit Hjerte kalder mig til min Familie, mine Venner og mit Fædreneland. — — — Hvad er da det Rom, vil De sige, som med saa fantastisk en Enthusiasmus fængsler de Folk, som kommer i det? Det er et Paradis, vil De tro, og den gyldne Alder lever op der igjen. O, Gud hjælpe os! Rom er en Røverkule, et Stodder-Nest, en Svinestald etc. etc., kort sagt, Alt det, som mest i Verden kontrasterer med en smuk, ordentlig og vel indrettet Stad. Gaderne vrimle af de ublueste og af allehaande Elendighed paa det skrækkeligste tilredte Stoddere — man gaar og kryber omkring uden Hænder, Ben, Næse etc., eller ligger i slig Gestalt for Kirkerne og paa de mest frekventeret Steder. Foruden disse offentlige Betlere er den største Del af Byens Indvaanere lutter Stoddere, det er Folk, af hvis lumpede Klæder mavre, gule, indfaldne Gesigter, Armod og Elendighed læselig fremskinner. Paa Gaderne er ikke det mindste Politi, ingen Lygter oplyse disse om Natten, og der hører Praxis og Erfaring til ikke at løbes eller kjøres over i Mørket, naar man gaar noget sildig hjem; — ingen Gaderenovation vaager over deres Renlighed, og ikke er saa

megen Opsigt engang, at man kan være sikker for om Natten at styrte over opbrækkede Stene, henlagte Bjælker osv. og brække et Ben. Jeg vil ikke tale om et andet Slags Utøi her, som, om ikke saa farligt og besværligt for en Fremmed, dog for Staten er endnu tusindfold mere ødelæggende end alt det foregaaende, de sataniske Pfaffen, som her i alle Gestalter, fra de røde Kalotter, som udmærke Kardinalerne, og røde Strømper, som Bisperne have tilegnet sig til Kjendetegn, og indtil de elendige barfodede Bettelmunke, der dække deres bare Krop med et groft uldent Gevandt; i uendelige Gradationer mellem disse to Extremiteter ser man disse kjøre, spadser, løbe, hoppe eller krybe omkring i alle Vraaer og Ender, og for de Rigdomme, som disse Skurker æde, drikke, h... og sove op, gjøre de ikke alene intet Godt, men udbrede derfor saa megen Dumhed, Overtro og Uvidenhed, at man dog umulig kan Andet end geraade i Iver og Hæftighed, naar man ser og lærer at kjende en for saa mange Tusinde Mennesker saa ødelæggende Husholdning. Dog, midt imellem disse Afskyeligheder, for hvilke man maa med Tiden stræbe at lukke Øinene eller Forstanden, finder man ogsaa de første Mesterstykker, som menneskelige Talenter og menneskelig Flid har frembragt, og man finder disse i saadan en Mængde, at en halv Levealder ikke er tilstrækkelig at trække alt det Gode og Lærerige af dem, som de tilbyder. Man lærer at kjende her, og kuns her, de Mesterværker, som en til den høieste Grad bragt Kunstflid og Overdaadighed frembragte hos et Folk, om hvis Storhed, Rigdom og Magt vi næppe engang kan gjøre os nogen Forestilling, fordi vi mangler al Maalestok til at vurdere disse. Man gaar her igjennem Gader, fulde af Betlere og elendige Mennesker, ind i Paladser, ved hvis Anblik man skulde tro sig at være i en romersk Keisers Residens; de prange med Rigdomme og Kostbarheder, hvilke en Augustus ikke skulde have beklaget sig over at være omgivet af. Paladser, Lyssteder, Haver og Gaarde gjemmer disse Kostbarheder i en saadan Mængde, at man alene af disse kunde slutte sig til de Folks Rigdomme, hos hvilke de bleve forfærdigede, men over hvilke man dog da først falder i Forundring, naar man véd, at de langt fra ikke udgjøre en Hundrededel af det, som i Byens Flor sirede den. Dog, jeg

kjender endnu selv for lidet disse Herligheder til at være deres Lovtaler, denne Side af Byen Rom falder ikke saa gesvindt og saa let i Øinene som den fattige og elendige Side af den. Jeg skriver en anden Gang mere om begge. Jeg har for denne Gang endnu nogle faa andre Efterretninger at melde Dem. Grev Susa, der som portugisisk Gesandt var i Kjøbenhavn og den Tid besøgte Deres Broder paa Falster, opholder sig paa denne Tid her, skjøndt han egentlig i disse Dage ikke er i Byen. Han har nemlig et Lyststed i en Landsby nogle Mil herfra — han er nemlig for nærværende Tid portugisisk Gesandt her —, hvor han okkuperer sig meget med at grave efter Antikviteter, og skal have været saa lykkelig at finde Adskilligt; han er just dér i denne Tid. Saa snart han kommer tilbage, agter jeg at gjøre ham min Opvarthing, og jeg har alt ved Hr. Zoëga, som igaar er reist ud for at bese hans fundne Rigdomme, ladet mig melde hos ham som en nær Forvandt af Deres Broder og en god Ven af Hr. Riegels¹⁾, med hvilken han var saa nøie forbunden. Jeg kan ikke vente mig Andet end en god Modtagelse af denne Mands Artighed og Fornøjelse af hans Bekjendtskab. I Grev Christ. Leop. Stolberg²⁾ har jeg en Landsmand her, som for sin Fornøjelse har opholdt sig og endnu tænker at opholde sig her nogen Tid. Han var, som De ved, bestemt til Gesandt i Neapel, men er, som man siger, her bleven valgt imidlertid til Præsident for Domkapitlet i Lybæk, hvilken Post nøder ham at opgive den anden, og gaar igjen hjem. Om dette er sandt, eller om nogen anden Grund har tilintetgjort dette Gesandtskab, er jeg nysgjerrig at vide; og De vilde forbinde mig med at meddele mig Underretning herom, om De véd det. Jeg har ikke været hos ham og gaar ikke heller til ham, hvis jeg ikke ved nogen Leilighed støder paa ham og derved nødes dertil; han fortjener ikke det Galanteri af nogen Dansk. Jeg har truffet en ung Kunstner her fra Kjøbenhavn, som nylig er ankommen fra Kjøbenh., og denne har fortalt mig Meget om vores nye Kronprindsesses slette

---

¹⁾ Niels Ditlev Riegels.

²⁾ Her menes Grev Friedrich Leopold Stolberg (ikke Broderen Christian S.) der var bleven Regjeringspræsident i Eutin.

Opførsel, om hendes Stolthed, Gjerrighed, at hun var hæsliq, yderlig forhadit osv. Er alt dette sandt? Mishandles af hende den gode Lovise Augusta? Hvorledes staar det sig med Kronprindsens Renommé, begynder han at blive noget elsket? Jeg forsvarer ham allevegne, hvor der tales om ham, fordi jeg rigtig venter noget Godt af ham, og fordi jeg paa ingen anden Maade kan gjøre det godt igjen, som jeg ikke kan sige Noget imod, at der tales om vores Konge.

Jeg er paa nærværende Tid om Tingene i mit Fædreland ganske fremmed; hjælp mig dog til at faa en Smule Bekjendtskab med dem igjen; De skal af mig igjen faa at vide Alt, hvad De vil have, og jeg kan tjene med. — — —

Rom d. 22. Febr. 1792.

Høistærede Morbroder!

Det er mig umuligt at opsætte at skrive til Dem, indtil jeg faar Deres Brev, eller at indrette min Korrespondance med Dem paa den Maade, som jeg før har gjort det med mine Venner, at vi vexlede Breve, lige for lige; thi jeg vilde paa den Maner, som jeg mærker, næppe faa Leilighed at skrive Dem et Brev hvert Fjerdingaar, og saa lang Tid kan jeg ikke lade gaa forbi uden al Underholdning med mine Venner. De kunde spørge derved, hvorfor jeg da ikke kunde imellem plage andre af mine Venner med mine Breve, og hvorfor De altid skulde være overløbet, men hertil kan jeg give Dem det grundede Svar, fordi jeg fast ingen andre gode Venner har i Kjøbenhavn at hænge mig paa. Fra Göttingen havde jeg endnu nogle andre Korrespondenter i Kjøbenhavn, men da jeg paa Reisen siden har afbrudt denne Kommerce med dem, og disse mest vare Folk, som enten ingen Station havde eller vare i denne høist usikre, kan jeg ikke uden nærmere Avertissement herom ikke engang rigtig vide, hvor jeg har at træffe disse, om de endnu skulle søges paa samme Sted som før, og denne Forandring véd jeg til Ex. at være foregaaet med 2 af mine Venner, Fr. Sneedorf og Hr. Wad¹⁾. Dog — har jeg ogsaa nødig at søge Undskyldninger for, at

¹⁾ Baade Frederik Sneedorf og Gregers Wad vare paa Udenlandsreise.

jeg inkommoderer Dem med mine Breve? Jeg bør ikke tro det, og jeg vil derfor afholde mig fra at anføre flere, og ikkun tilføie en liden Applikation af denne Indledning, som jeg ikke turde være saa ganske vis paa, at De vilde gjøre selv. Saa fattig som min Korrespondens er fra mit Fædrelands Residensstad, saa indskrænkede ere naturligvis ogsaa de Kilder, hvorfra jeg skulde have Efterretninger om, hvorledes det staar sig, og hvordan det gaar til hos os. I alle Stykker heraf er jeg saa uvidende, som nogen Fremmed kan være det, og den skulde have et svært Arbeide, som vilde paatage [sig] at opfylde denne Mangel hos mig paa én Gang. Hvad dog alt af politiske, literariske, historiske og Familie-Forhold kan have og rimelig maa have tildraget sig i de mer end 5 Maaneder jeg intet Ord har havt fra mit Hjem! Bedste Morbroder! Hvor meget skulde De forbinde Dem mig, om De, som jeg nu snart venter det, først meddelte mig et langt Brev med en Mængde Nyheder i, siden efter gjorde Dem en liden Forretning af, naar De plat ud ikke vidste noget Bedre at anvende Deres Tid til, at anvende en Times Tid paa at sætte nogle Efterretninger op og sende mig; eller om Forretninger og hurtige Beskjæftigelser hindrede Dem selv heri, formaa en af Deres Nevøer til at gjøre dette; thi at De har en eller anden saadan daglig om Dem, som De, ligesom mig for dum, føder, formoder jeg ikke uden Grund af det Hjertelag, som jeg kjender hos Dem for Deres Familie. Jeg er nu ingen Vagabond mere, som jeg har været det saa længe, jeg har slaaet en stadig Bopæl op i Rom, og De kan nu til alle Tider vide, hvor De kan træffe mig. Hvad? stadig Bopæl, vil De sige; De skal være nær ved at tro, at jeg skal gjøre, som De advarer mig imod i et af Deres forrige Breve, afsige Fædreland og Fædrene-Religion og sætte mig ned i Rom, som en af min Familie for dum¹⁾, og for ikke saa lang Tid siden en af mine Landsmænd har gjort det. Denne Vei er temmelig sikker Levebrød; naar man changerer og har en

---

¹⁾ Ramus tænker her paa sin Bedstefaders Broder Johan Daniel Ramus, der i Begyndelsen af det 18de Aarhundrede gik over til Katholicismen og blev Jesuit; om han havde været i Rom, vides ikke; han døde i hvert Fald i Köln.

god Patron, kan man opnaa uden megen Besværlighed maanedlig Gehalt af en hellig Kasse her, som er omtrent til det Brug, og har derfor Intet at gjøre; og at lade sig kalde katholsk i Steden for luthersk vilde ikke falde nogen Reisende meget besværligt; thi man har paa en lang Reise dels ingen, dels alle Religioner. Dog fra denne Side vil dog næppe alvorlig være Frygt for mig; jeg vilde dog altid skamme mig [ved] at bekjende mig offentlig til en Religion, som daglig indgiver mig mer og mer Foragt for sig; og for kjært er mig mit Fædreneland, at jeg skulde kunne, for hvad Pris det end var, renoncere paa det. Men saa meget er sandt, at, vidste jeg noget mere havende Middel til at forlænge mit Ophold noget lidet i Rom, da vilde jeg gjøre Brug deraf, for at blive her denne Sommer og den følgende Vinter over. Den Leilighed, som dette Sted tilbyder til at profitere i saa mange vigtige Grene af de ædleste Videnskaber, vilde jeg benytte, og jeg vilde derved tillige berede mig en bekvemmere Reise tilbage igjen til mit Fædreneland, end jeg, om jeg igjen maa forlade Rom i denne Sommer, vil have det. — — —

Tre Sider ere nu fulde, uden at jeg endnu har fortalt Dem Noget om, hvorledes det gaar mig her i Rom, og hvordan jeg nyder dette. De vil dog let se af min Begjærighed efter at forlænge mit Ophold her, at det ikke kan gaa mig her slet, og at jeg maa finde mig godt fornøiet; og dette er ogsaa det sande. Det Ubehagelige her, hvorom jeg sidst skrev Noget, lærer man efterhaanden at fordrage, og fra mange Sider er Livet her høist fornøieligt. Den fortræffelige Kardinal Borgia skylder jeg fra denne Side meget; jeg har alt i den korte Tid, jeg er her, spist ofte i hans Hus, og har gjort dér mange interessante Bekjendtskaber. Den lystigste Tid, man kjender her i Rom, ere de 20 Dage, som igaar endte sig, og i disse har jeg været Kardinalens Gjest 3 Gange. Disse Dage ere det berømte Karneval, som dog dette Aar, fordi de 4 sidste Dage vare høist regnige og kolde, ikke har været nær saa prægtigt, som det ellers pleier det. Den meste Herlighed derved indskrænker sig til en Gade i Byen, i hvilken man da rigtignok en 3—4 Timer om Eftermiddagen ser vel alt det Skjønneste og Prægtigste, som er i Rom, men tildels — hvilket man holder for det Rare derved — i saa fortvivlede Karika-

turer fremstilt, at man Lidet erkjender af det Skjønne, og kuns maa divertere sig over det Latterlige. Den Gade hedder il Corso og er $\frac{1}{5}$ dansk Mil lang. Omtrent Kl. 2 efter Middag begynder Folk at samle sig der hen til Vogns og til Fods, de Fleste i Masker, og inden kort Tid vrimler her saaledes, at det er vanskeligt at komme frem. De Fleste i Vognene ere maskeret saavel som Kuske og Tjenere, og ikke sjælden kjøres Vognene af en særdeles pyntet Dame; ofte agerer selv Herren denne, og det træffer sig vel, at hans Frue staar bag paa. Antallet af Maskerne, som spadsere op og ned, er ikke let at beskrive; imidlertid vilde det være større og Maskerne selv smukkere, i Fald man, med den Lyst man har til at rase i denne Tid, ogsaa havde nogen Formue til at fyldestgjøre sin Begjærlighed; men denne Middelstand er altfor elendig, eller rettere sagt, denne mangler her ganske, og Alting gjøres af de rige fyrstelige Huse, som ere her. Klokken henimod 5 — da Gaderne i Forveien er besat helt igjennem med Militær, og Kareterne saavel som Folkene ere opstillede til begge Sider i Gaden — holdes Væddeløb af Heste, hvilke omtrent i $2\frac{1}{2}$ Minut igjennemstryge deres Bane. Naturligvis har disse en smal Vei, og det hænder sig derfor ogsaa — hvilket ogsaa en Dag i dette Karneval var Faldet — at en løber imod et Karethjul og styrter paa Stedet. Disse Væddeløb holdes alle Dage; 6—8—10 Heste løbe gemenlig ad Gangen, og Prisen er et kostbart Stykke Tøi, som Jøderne i Byen maa levere for Intet. 4 Gange i denne Tid er maskeret Bal eller Festin, som det kaldes, hvortil Indgangen koster 3 Mk. omtrent; Leien af Habit med Tilbehør kommer En [paa] henved 1 Rdlr. Man ser der igjen en Mængde Masker, og ser disse nettere og bekvemmere. Det begynder efter Midnat og varer til Dag. For en Gang er det ret brav, oftere var jeg der ikke heller. I Dag har nu den terrible Quarésima ¹⁾ begyndt, i hvilken lige indtil Paaske det er forbudt — Søndagen undtagen — at spise enten Kjød, Mælk, Smør eller Æg; Fisk og Urter skulde egentlig være Føden, imidlertid søger og faar man let Dispensation fra denne skrækkelige

---

¹⁾ ☉: Fasten (Quadragesima).

Anordning under Foregivende af et svagt Legeme osv., og lover saa derefter at holde sig ganske efter Lovens Strænghed.

Rom d. 7. Marts 1792.

Høistærede Morbroder!

Den 20. Febr. modtog jeg Deres Brev af 28. Januar, og med det den længe forønsket Forvisning om Deres og mine øvrige Venners Velgaaende. Hvor kjærkommen denne var mig, kan De nogenlunde slutte af den Begjærlighed, som jeg næsten med Utaalmodighed i mine sidste Breve til Dem havde yttret herefter; og hvor meget slige gode Efterretninger virke paa mig, hvor meget de oplive og opmuntre mig, kan De vide, dersom De nogen Tid har havt Leilighed til at kjende, hvor meget mit Hjerte hænger til mine Venner i mit Fædreland. Er det disse i nogen Maade magtpaaliggende — og mange af dem tror jeg, at det er det — at erfare igjen fra mig, at jeg lever og befinder mig saa vel, som jeg udenfor mit Fædreland og skilt fra saa mange gode Venner kan det, da kan De give dem Alle denne Efterretning om mig; thi jeg vidste virkelig Intet, som jeg til min nærværende Skjæbne kunde ønske mig, uden det, at kunne dele min Lykke med adskillige af mine Venner, hvis Omgang jeg savner. Hvilket Liv kan ogsaa være angenemmere end at være paa et angent Sted, hvor midt i Vinterens Tid er et bestandigt Foraar, hvor man alle Dage kan afvexle med de bedste Haveurter og Frugter til sin Mad, hvor man i skønne Sager kan finde idelig Underholdning for sit Øie og sin Geist, hvor man snart ingen Bekymringer har, og hvor jeg heller ikke ganske er uden Venner og Selskab! Jeg er paa dette sidste ikke rig i Rom, men jeg har ikke heller derover at klage. Adskillige Folk har jeg fundet her, i hvis Omgang jeg finder Underholdning og Fornøielse, og i den fortræffelige Mand, under hvis Adresse Deres sidste Brev kom til mig, har jeg en Ven¹⁾, som jeg ikke har mange af i Verden. Hans Forstand, hans Hjerte og hans Lærdom skaffer ham Agtelse og Kjærlighed

¹⁾ Zoëga.

hos Enhver, som kjender ham; det Venskab og den Aabenhed, han har vist imod mig, har tilvendt ham min ganske Tilhængighed og Fortrolighed, og da han tillige har en smuk og god Kone, er hans Hus min sædvanlige Tilflugt, og ingen Dag gaar forbi, at jeg jo konverserer ham. Denne Beskrivelse af mit lykkelige Liv her i Rom vil, som jeg haaber, tjene Noget til at forlige mig med Dem igjen, om mit sidste Brev og dets Andrag til Dem skulde maaske have stødt Noget an, dels imod hvad De havde ventet, dels havde ønsket af mig. Thi kan det undre Dem, at jeg kan begjære at kontinuere et saa angenemt Liv? og er det ikke tilgiveligt, at jeg vover noget for at udflytte den Termin, som skal ende denne korte Glæde? Jeg véd paa nærværende Tid ikke mere selv, hvad jeg skal sige til dette Skridt af mig; om jeg skal tage dette Andrag tilbage, eller jeg skal søge nye Bevæggrunde, som jeg vel kunde finde, for at besmykke det? Jeg vil være ærlig nok at tilstaa Dem, at jeg ingen ringere Lyst finder nu, end den Gang, til at forlænge mit Ophold i Italien, finder ikke mindre Vanskeligheder ved at fortsætte min Reise efter min første Plan end den Gang, og kort, finder ingen anden Tvivl, som kunde tvinge mig til at forandre mit gjorte Foredragende til Dem, uden den Erfaring, som jeg efterhaanden faar om, hvor dyrt det mod min Forventning er at leve her, eller rettere, hvor uimodstaaelig man henrives til at gjøre Udgifter over det, hvorpaa man er forberedt, og hvor mange Penge ved den Leilighed imidlertid gaar med. Jeg tror vel, at jeg kan leve her for en 400 Rdlr. om Aaret, men dels Reiser og dels Anskaffelsen af en Mængde andre Ting fordrer Udgifter, som næsten overstige disse. Adskillige Bøger og mere endnu nogle Sager, som enten henhøre til Naturalier eller Antikviteter og Kunstsager, ere En dels nødvendige, dels haves i saadan en Mængde og derhos haves saa let, og, naar man ser paa de enkelte Stykker, for saa billigt Kjøb, at man ikke kan afholde sig fra at benytte en Leilighed, som man i sit Liv ikke kan vente sig oftere. Gamle Mønter, Aftryk af udskaarne Stene, forskjellige Sorter Mineralier kjøbes her stykkevis for Skillinger, naar de andensteds betales i Rigsdalervis; men den Grille at begynde at samle paa disse har imidlertid noget ligt med vores Lotteri; det trækker langsomt, men fordrer

bestandig Tilskud og udgjør snart en Sum, og enkelte Stykker af disse Sager er af ingen Værdi; Kvantiteten giver først denne. Jeg har virkelig begyndt at lægge mig et lidet Mønt- og et lidet Naturalie-Kabinet an, hvorover De vel vilde kunne falde paa at le, dersom jeg ikke forekom Dem med, at disse bestod for det Første endnu af Sager, som enten Bekjendteres Godhed eller Tilfælde have bragt mig i Hænderne, og at de dernæst umulig kunne have det Omfang til Øiemaal, som man gemenlig pleier at give saadanne Samlinger. Nogle af de fornemste af det første Slags og de vigtigste Sager af det sidste, som findes og graves i Italien, ønskede jeg at kunne bringe sammen; og at enhver sparet Skilling anvendes derpaa, vil De saa meget mindre laste, som De selv véd, at dette Spøgeværk er af vigtig Nytte. Men, som sagt, jeg klatter imidlertid Penge bort, og det vil se traurigt ud for at holde endnu en Vinter ud her. — — — Jeg erindrer mig herved Deres Spørgsmaal om, i hvad Vei jeg ønsker mig ved min Tilbagekomst i mit Fædreland, hvorpaa jeg er pligtig at svare Noget, om jeg nu [end] ikke kan det saa ganske bestemt. Den geistlige Tur eller den lærde Tur ere de to, som De proponerer mig at vælge imellem, og rimelig er disse ogsaa de eneste, hvori jeg kunde vente mig nogen Forsørgning. Imod den Første har hverken De eller Deres Broder, saavel i Hensigt til Standens borgerlige Situation som til de dermed forbundne Embedsforretninger, mere Afsky eller mere Frygt for den, end jeg, og aldrig har jeg kunnet betragte et Levebrød af det Slags anderledes end bekvemt, for deri at forfølge de Studeringer, for hvilke man fandt Tilbøielighed, og iøvrigt søge den Ære, som Posten ikke gav, dels i den tilfældige Nytte man i sin Cirkel — ikke som Præst, men som Borger — kunde stifte, eller søge at skaffe sig denne ved lærde Arbejder. Og fra denne Side betragtet véd jeg ikke, hvorfor man ikke kan ære og agte en fortjent Mand, enten han saa har valgt at samle sit Levebrød af hvad han høstede paa sin Ager og han samlede — efter gammel Herkomst¹⁾ paa Herrens Alter, eller han trak disse umiddelbart af Kongens eller Landets Kasse. Men dog — end ikke paa

¹⁾ 3: Adkomst.

denne Maade gefaller mig dette Liv; jeg elsker at have Forretninger og ønsker ikke engang i mit Liv at blive saa fuldkommen Herre over min Tid. Ved Akademiet¹⁾ kan jeg hverken vente eller ønske at komme an strax, og et Skoleembede, naar dette var efter mit Hoved, vilde være mig langt kjærere. Rektor i Herlufsholms Skole er, mellem os sagt, Maalet for mine Ønsker, og gaves der Leilighed at komme an dér — var det endog kun som Konrektor, jeg tog med Glæde derimod; dog kun, naar Bernth eller en anden gammel Nathue er Rektor²⁾; med en Anden, naar jeg ikke i Forveien kjendte ham som min gode Ven, vilde jeg ikke have at gjøre. Jeg vilde paa dette Sted, tror jeg, være ikke saa ilde anbragt; i det Ringeste tror jeg at kunne gjøre Nytte dér. Imidlertid var det vel muligt ved min Tilbagekomst i mit Fædreland ved et Bibliothek f. Ex., ved et Museum o. s. v. at finde en liden Plads for mig. Meget beror af Konjunkturerne, som man finder disse, derefter maa man rette sig. En Post ved vores Akademi vilde være mig ærefuld og velkommen, men sandt at sige, saa længe Sagerne staa paa den Fod, som de endnu ere paa hos os, er heller ikke ved den Vei nogen Hæder at vinde.

— — —

Rom, d. 10. Marts 1792.

Høistærede, bedste Fader!

Rom er et underligt Sted, thi man kunde aldrig blive færdig, hverken om man vilde sige alt det Onde eller alt det Gode, som virkelig med Rette kan siges om det; men saa meget er dog sandt, for Fremmede kan Opholdet ikke andet end være i mange Maader behageligt. — — — Ikkuns i ét Stykke er man noget genert her, eller er dog paa visse Maader tvungen til at genere sig noget, og til Ulykke træffer just dette en Punkt, som er mig temmelig empfindtlig. Man kan ikke vel

¹⁾ Ved Akademiet forstaar han naturligvis Universitetet.

²⁾ Professor Bernth, der siden 1755 havde været Rektor paa Herlufsholm, havde ganske vist i sine senere Aar noget vanskeligt ved at styre Skolen, hvorfor man 1785 havde adjungeret ham en Konrektor; i sine tidligere Aar havde han Myndighed nok.

ryge Tobak her. Det forstaaer sig, mangfoldige Fremmede ryge her bestandig, og deres Værter maa finde sig deri, men man er dog, naar man vil dette, dels af sine Husfolk idelig inkommoderet med Klager herover, og dels udsat for at høre ilde herfor, hvor man kommer i Selskaber. Meget faa af de italienske Mandfolk lide Tobaksrøg, men med Fruentimmerne er det rent galt, disse faa gemenlig ondt og blive syge, saa snart de lugte det Ringeste heraf. Min Værtinde havde jeg ved min Pibe bragt, troer jeg, paa Gravens Bredde, hvis jeg havde kontinueret at ryge her paa min gamle Vis, og min Vært erklærede rent ud, at jeg maatte forlade hans Hus, hvis jeg ikke kunde indskrænke mig med denne. Naar jeg kom i Selskab, maatte jeg høre ilde for min syndige Pibe, og tænk en Gang, mine Naboer — min ublide Skjæbne har just givet mig nogle delikate Frøkener til Naboer — beklagede sig saagar over min Pibe! Da jeg saaledes saa mig ved min Rygen bragt i Lapperi med Husfolk, Naboer og Venner, var der intet Andet for, end at give efter for disse Kapricer i nogen Maade, og jeg har bragt denne romerske Delikatesse det store Offer, at jeg — næsten — har opgivet min kjære Pibe. Ikkuns ved et Haar ere vi endnu med hinanden forbundne, og naar jeg siger Dem, at jeg ingen Dag ryger en ganske Pibe Tobak, kan De slutte, at jeg ikke er langt fra at ophæve al Forbindelse med den. Underligt er det ellers, hvorledes de italienske Næser i dette Stykke kunne være saa delikate, da Gud véd, disse ere det ikke, ligesaa lidt som deres Øine, i alle andre Stykker. Det Svineri, som hersker paa Gaderne, i alle Porte og Indgange til Huse, er utroligt; lige indtil op ad Trapperne endog i gode Huse er det ikke sjældent at finde de allervæmmeligste Urenligheder, som vi, der ikke ere vante til Sligt, ikke uden at holde for Næsen, kunne passere. Her i Rom er denne Urenlighed saa meget mere at ærgre sig over paa Gaderne, som saa mange Mennesker dér næsten bestandig opholde sig, at man paa en Maade kan sige disse ligesaa vel beboede som Husene. Det lykkelige Klima gjør, at man kan have alle Slags Værksteder og holde alle Slags Butikker i Værelser, som til Gaden ganske ere aabne; og en Del af disse Folk ser man enten virkelig stillede for deres Døre at beskæftige sig med deres Haandtering, eller

dér staa og underholde sig med hinanden. Man ser hel vidtløftige Marketenterier paa Gaden, hvor bestandig steges, koges og efterhaanden udsælges. Dette finder især Sted i denne Tid, og det paa en Maade, som meget inkommoderer min Næse. I den store Faste, som det nu er, er iblandt de mange Sorter af Levnedsmidler, som den katholske Religion forbyder, ogsaa Smør, og hvad der ellers steges deri, steges nu i Olie. Dette Oliebraseri snurrer og — at jeg skal bruge et godt lollandsk Ord — støjer fra den ene Ende af Gaden til den anden. Et Par Sorter Kager, som paa denne Maade tilberedes, ere meget renommeret her for deres Delikatesse, og naar de i Husene ere lavede godt, smage de ikke ilde. De laves kun i Paasken, og det er en Slags Skik at sende hinanden Foræringer i disse; vores Hittvækker¹⁾ er en Løvning fra de Tider, da disse Ceremonier vare i Brug hos os, og det er vel, man har beholdt saa meget deraf. Denne lange Faste, som egentlig forbyder Kjød, al Slags Mælkemad, altsaa og Smør og Æg, holder naturligvis kun faa, og under enhver liden Prætext af Upasselighed, Uformuenhed eller sligt kan man ogsaa faa Dispensation herfra. Imidlertid ville dog de Katholske have Anseelse af, i det Ringeste for os Protestanter, at iagttage hellig denne vigtige Andagt, og af denne Aarsag inviterer min Kardinal den ganske Faste igjennem ingen af os Kjættere, som ellers saa ofte spiser hos ham. Dog, denne lille Svaghed kan man let tilgive en Mand, som iøvrigt er saa tolerant og saa ophøiet over det sædvanlige katholske Pfafferei, som en Mand i hans Stilling kan være det. Denne Mand har et prægtigt Kabinet eller Samling af alle Slags Rariteter og lærde Kunstsager paa et Lyssted 5 danske Mil her fra, som tilhører ham. For at se dette og tillige gjøre mig en liden Motion, gjorde jeg i forrige Uge en Tur til Hest hen til dette Sted, og blev der Natten over. Jeg befandt mig derefter fortræffeligt og lader dette være min Trøst for de Onkostninger, som denne lille Reise foraarsagede mig. Til Gjengjældning for den Godhed, som mine Landsmænd alle i Rom have nydt af denne fortræffelige Kardinal, have de fleste af disse, der som Lærde

¹⁾ Et Slags Fastelavnsbrød, som nødes varmt, vel noget lignende som Nutidens Fastelavnsboller. Navnet bruges endnu paa Ære.

have opholdt sig her, inden deres Afreise taget et eller nogle faa Stykker af dette Museum og skrevet en Afhandling over til at oplyse det. — Jeg kan mærke, at Manden ønskede det samme af mig, og da der just deriblandt er nogle Sager, som han tiltroer mig fremfor andre — saasom de just angaaer Oldsager fra mit Fædreland — at kunne forklare, har han saa uformærkt ladet mig forstaa, at et saadant Arbeide vilde ikke være ham ukjendt (sic!). Jeg har naturligvis ikke kunnet entrere heri endnu, da det koster Forberedelse og Tid, men kan jeg for denne sidste overkomme det, vil jeg neppe lade en saa bekvem Leilighed gaa forbi at fortjene en Slags Tak af en Mand, som jeg virkelig skylder saa Meget.

En Tid nærmer sig nu i Rom, som er en af de feierligste i Aaret, og til hvilken mange Fremmede pleie at komme sammen; og denne er Paaskeugen. Man har en hel Bog over alle de geistlige Solenniteter, som celebreres i denne. Disse bestaaer mest i prægtige Kirkemusiker, Kirkeilluminationer, Processioner og sligt, som giver Øiet noget at se og Øret en angennem Velklang; men indeholde, alle og en, den største Satyre over den menneskelige Forstand, som kun kan skrives. Man har bortødslet paa Kirkers Forsiring, paa Sølvkar, paa kostbare Billeder af Hellige, paa Kister til at bevare de Helliges Legemer o. s. v. Millioner; og Folket — pjaltet og hung- rig — finder Fornøielse, ja vel og Opbyggelse i at angabe disse Ting, uden at mærke, at disse Rigdomme ere stjaalne fra deres hungrige Maver og fra deres nøgne Legemer, for hvilke de med Rette kunde, paa hvad Maade det var, fordre dem tilbage. Det var igaar en Helgens Festdag, den hellige Franciskas. Et Nonnekloster, hvis Patronesse denne var, viste ved denne Leilighed sin Pragt og ornerte en Kirke, som — Gud véd paa hvad Maade — staar i Forbindelse med det, endskjøndt der er et Munkekloster derved, med saadan en Mængde af Søvlamper, Sølvsestager, Søvbilleder, med Guld broderet og stukne Messeklæder, at man derover faldt i den dybeste Forundring; i deres eget Kapel behænger de saagar deres hellige Patronesse med Smykker af ægte Stene. Kan man dog øse Penge ud i en elendigere Maade?

— — —

Rom, d. 11. April 1792.

Høistærede, bedste Fader!

De har for ikke lang Tid faaet et Brev fra mig igjennem Assessor Thestrup, hvis det ellers er indløbet, thi derom er jeg altid uvis, inden jeg ved Svar forsikres herom. Indholdet af dette var mest romerske Mærkværdigheder, og jeg havde deri lidet talt om mig selv; jeg skal denne Gang gjøre min egen Person i det Ringeste til Gjenstanden for en god Del af mit Brev. At jeg lever frisk og vel, forstaaer sig af sig selv, naar jeg ikke udtrykkelig melder det Modsatte; men paa hvad Maade jeg lever, hvorved jeg okkuperer mig, hvilke mine Amusements ere, derom skal jeg i Dag give Dem nogle nærmere Efterretninger. Den meste Tid af Dagen fordriver jeg enten med at spadsere omkring i Museerne, i Byen eller ogsaa udenfor den, samt paa Bibliothekerne. Ethvert Museum, som indeholder enten Samlinger af gamle Kunstsager eller af nye, koster henved 3 Mark hver Gang at se, men for denne Sum kan ogsaa et ganske Selskab gaa der tilsammen. Dette søger man at bringe sammen, og saaledes er Omkostningen derved ringe. Men udenfor disse tillukte Rariteter ere i Rom en hel Del, som bestandig kunne frekventeres uden Betaling, og disse bestaar mest i gamle Ruiner af kostbare Bygninger, som — alle Ødelæggelser til Trods — ere endnu tilbage fra Romernes Tid. Disse gaar man gjerne omkring at beskue om Eftermiddagen, thi Klimaet her fører det med sig, at man for at konservere sin Sundhed maa gaa meget og movere sig brav. Af Bibliotheker, som staa aabne til alles Brug, ere flere i Rom, og da man paa et fremmed Sted naturligvis ikke kan have mange Bøger hos sig selv, og disse end ikke let faas til Kjøbs i Rom, er det en skjøn Sag, at man kan gjøre saa fri en Brug af disse. Til Omgang i Rom har jeg nogle faa gode Venner, som for det Meste ere Kunstnere, og med disse fordriver jeg nogle Timer imellem, naar jeg intet Bedre har at gjøre. Dog oftere end nogen Anden konverserer jeg en fortræffelig Landsmand, som jeg her har fundet, og om hvilken jeg har fortalt Dem før, Hr. Zoëga. Denne Mand holder i sit Hus hver Søndag Aften en Slags Konversation af en, to til tre Timer, hvor saa vel de øvrige af vores Landsmænd som ogsaa adskillige andre, dels Fremmede, dels

Romere komme. I store Selskaber er det en Fremmed ikke vanskeligt at skaffe sig Adgang i Rom, thi Fremmede ere alle Vegne godt antagne; de Fornemme holde oftere Selskaber, hvor de uden Forskjel modtage enhver Fremmed, og et saadant er just i Aften, hvortil en god Ven har overtalt mig at gjøre sig Selskab. Jeg har indvilliget i dette, fordi jeg véd, at man vil gjøre en skøn Musik dér; ellers ere slige Divertissements ikke min Sag. Til nogen Afvexling og for ret at nyde Italien har jeg forhen gjort nogle smaa Reiser, men nu staar jeg just i Færd med at gjøre en, som er noget vidtløftigere og vil medtage nogen mere Tid. Jeg gaar nemlig i Morgen til Neapel og bliver der en fire Uger. Jeg har Selskab her til af en tysk Officer fra Trier, som er et godt og artigt Menneske og til Dels selv Kunstner. I Morgen Eftermiddag (Torsdag) gaar vi her fra i en liden tohjulet Kalesche, og paa Løverdags Aften mener vi at være i Neapel. Man har givet mig Haab om her at træffe en Landsmand, som — om dette kunde træffe sig — vilde være mig til megen Nytte dér, hvilket jeg saa meget mere kan vente mig af ham, som han paa nogen Maade er lidet forvandt med mig. Denne er en Horneman¹⁾, en Stifsøn af Fru Horneman, der som Kunstner en Tid lang har opholdt sig paa forskjellige Steder i Italien. Men det Værste er, at han just i denne Tid, som jeg her har spurgt, skal selv tænke paa at forlade Italien, og af den Grund er jeg noget frygtsom, om jeg endnu vil finde ham. Imidlertid har jeg andre gode Adresser til Neapel, saa jeg vil ikke mangle Leilighed til at gjøre Bekjendtskab dér.

Den sidst forgangne Uge har været en af de prægtigste, som man kjender i Rom, og da fra alle Kanter kommer en hel Mængde Fremmede sammen for at se Høitideligheder, som foretages i denne, maa jeg dog fortælle Dem noget om denne Pragt. — Høitideligheder i denne saakaldte hellige Uge bestaar for det Meste i Andagts-Handlinger eller saadanne, som i det Ringeste skulde ske af Devotion, men Gud véd, de behandles ikke derefter. De bestaa (sic!) i pavelige Kapeller, hvor hans

¹⁾ Christian Horneman, død 1844 som Hof-Miniaturmaler. »Det er, tror jeg, en ganske brav Kunstner, men en høist smudsig og noget vindig Herret, skriver Ramus om ham i et andet Brev.

Hellighed Paven selv er tilstede ved Messerne og under en Mængde til Dels latterlige Ceremonier tager selv Del i disse. De tre Dage, Skjærstorsdag, Langfredag og 1ste Paaskedag, ere de feierligste, af hvilke paa de to første celebreres Christi Lidelse og Død, paa den sidste hans Opstandelse. Vi gjøre endelig hos os det Samme, men vi gjøre det paa en anden Maade. Hos os lader vi os nøie med at bringe disse høitidelige Begivenheder i Erindring, og anstille andægtige Betragtninger derover, som kunne virke til Dyds og christelig Tænkemaades Bekræftelse hos de Tilhørende og bestyrke dem i deres Kjærlighed og Hengivenhed til deres Skaber og deres Frelser. Men her vil man gjøre det bedre og stille alle disse Begivenheder i et mere klart Lys ved at lade udføre paa nogen Maade det hele Optog, som foregik med Christus, forstaar sig, ved allegoriske Forestillinger, som dog imellem Stunder forekommer en hel Del naragtige. Saaledes f. Ex. gjør man de to Aftener efter hinanden, Torsdagen og Fredagen, naar Messen er ude, paa et mørkt Sted i Kirken paa én Gang saadan en Buldren, at derom ikke Underrettede tro, at Kirken vil falde sammen over deres Hoved; og dette sker for at jage Forræderen Judas ud. For at udtrykke, at alle Christi Venner forlade ham til Enden, antænder man disse samme Aftener 15 Lys nær ved Alteret, slukker et efter andet, indtil ét er tilbage, som bringes bort og skjules. Dette betyder, at de 12 Apostle og de 2 Marier forlode Christus, og ikkun den ene Marie, hans Moder, blev ham tro; hvorfor man stikker hende ind under Alteret, véd Himlen. En indviet Oblat er efter den katholske Tro ikke mere en Oblat eller Mel og Vand, men er sandt naturligt Brød og et Stykke af Christi Legeme. Man tager saadan en, lægger den i et Bæger, sætter dette i en høist kostbar Æske, stiller den op i Veiret paa et dertil beredet Sted paa et Alter, omkring og paa hvilket brænder Voxlys i Hundredetal; dette hedder at begrave Christus, og Stedet: Christi Grav. Naturligvis føres da dette igjen tilbage i Triumf, naar han skal staa op. Paven har et eget Kapel til denne Grav, og de Lys ere utællelige, som oplyser denne af Størrelse middelmaadige Sal. Man opfører under disse Ceremonier i disse Dage skønne Musiker, Ligsange, Jeremiæ Klagesange og, jeg véd ikke Alt; og dette er det

Bedste ved Høitiden. Om Torsdagen er en egen Ceremon for at efterligne Christi Ydmyghed, i hvilket Spilfægteri ogsaa andre har fundet Plæsér, thi det efterlignes af adskillige katholske Monarker: Paven vadsker Fødderne paa 12 fattige Præster paa Landet, gjør dem ved den Leilighed en Present af en ny Klædning til hver; siden giver han dem et godt Maaltid Mad, hvorved han selv varter op, og dertil nok en lille Foræring af Penge. Disse og mange flere Ceremonier løbe naturligvis alle Fremmede efter i disse Dage; men hvor stort et Fortrin end disse have, ere dog de Anstalter, som gjøres hermed, saa slette, og Stederne, hvor Feirlighederne holdes, for en Del saa ubekvemme, at det er langt fra, at Alle kunne se Alt. Men de, som gaa glip deraf, tabe ikke heller Meget, og dermed maa de trøste sig, som samme Lod træffer. Jeg saa saa temmelig alt det Mærkværdigste, men jeg har ogsaa udstaaet Hede og Trykning og Strabadser nok derfor, og blev jeg endnu 10 Paasker i Rom, jeg skulde ikke uleilige mig oftere derfor.

Tivoli, d. 23. Oktbr. 1792.

Kjære Morbroder!

Jeg bliver i Italien en Jerusalems Skomager, og bringer jeg intet Andet tilbage til mit Fædreland, bringer jeg sikrere et Par bedre Ben. Hør en Gang — imidlertid at jeg venter paa Svar paa mit sidste Brev- og hverken vil eller kan al den Tid over, inden det kommer, holde min Mund — tillad, at jeg imidlertid underholder Dem lidet med de Mirakler, som jeg til Fods endnu denne Dag har gjort, og De skal forundre Dem, at jeg derpaa endog har kunnet skrive saa langt et Brev, som jeg i det Ringeste nu har i Sinde at skrive det. Overskriften af Brevet siger Dem, at jeg befinder mig i Tivoli, det er 18 italienske Millia eller over 3½ danske Mil borte fra Rom, og disse har jeg denne Formiddag gjort paa min Fod. To Landsmænd, Hr. Zoëga, Hr. Cabott¹⁾ og jeg gave os paa

¹⁾ Johan Herman Cabott, hvem Ramus i et Brev fra Septbr. omtaler som nylig ankommen til Rom, da han hjemme ikke kunde komme an og Intet saa for sig at fortjene, død 1814 som Lærer ved Kjøbenhavns Kunstakademi.

Reisen i Dag ved Solens Anbrud fra Rom, og ankom her til en halv Time efter Middag; og efter indtagen Middagsmaaltid have vi endda gaaet adskilligt omkring at se nogle Mærkværdigheder her. Stedet selv er ikke aleneste for sine Antikviteter af de berømteste, men for sin herlige Beliggenhed og skønne Natur af de angennemste Steder omkring Rom. — — — Men denne Tur i Dag er ikke den eneste og ikke engang den største, som jeg paa mine Bens Vegne har foresat mig at gjøre mig tyk af for Dem. Forrige Mandag gjorde jeg med et Par andre en Landtur i Selskab med Kardinal Borgia. Dette var til Palestrina, 25 italienske og 5 danske Mil fra Rom; det forstaar sig, at Hs. Eminents gik i sin Karrosse med 4 Heste for, og jeg benyttede mig af samme Leilighed for Turen der hen, men da der paa den samme Vei lidt afsides var mærkværdige Antikviteter at tage i Betragtning, og Hr. Zoëga, som ogsaa var med dér, tilbød mig Selskab at vandré til Fods tilbage og bese disse med det Samme, antog jeg dette og renoncerte paa den gode Karet. Imidlertid maa jeg tilstaa, at jeg havde nogen Mistro til mig selv for denne stive Tur, og for at have nogen Tilflugt i Tilfælde af Nød leiede jeg et Æsel med sin Driver, som førte vores Overkjortler; men af hvilket jeg dog næppe for 4 Mil (ital.) gjorde Brug til at ride paa. At jeg diverterte mig vel i dette Selskab paa denne Reise, vil De ikke tvivle om; men jeg maa imidlertid dog fortælle Dem noget Lidet om, hvad Liv vi førte dér. Der er nemlig i hvert Kloster en Del Værelser bestandig ledige og beredte til at modtage Fremmede og Reisende, og store Folk, som naturligvis alle Vegne kunne gjøre Alt, hvad de ville, kunne ogsaa gjøre sig det til Gode, og betjene sig til deres Fornøielse af denne Indretning, som egentlig har Understøttelse enten for fattige Vandrere eller for saadanne, som andetsteds intet Kvarter kunne finde, til Øiemed. Kardinalen havde da skrevet til et saadant Kloster, og efter denne Ordre stod hele Klosterets Besætning paa Fode at imodtage os, da vi kom til Byen. Turen begyndte nu med hele Byens Geistlighed, som i en katholsk — skjøndt ikke fuldt af 5000 Sjæle bestaaende — By ikke udgjør et lidet Tal, der er f. Ex. alene 5 Klostre her. — Nogle af den verdslige Øvrighed komme da ogsaa nødvendigvis med, men ogsaa disse have almindelig

Udsigten (!) af Geistlige, da Alt, som har nogen Post i Staten, bærer runde Parykker og sorte Klæder. Hs. Eminents indrømmedes Priorens i Klosteret Værelser; vi andre fik hver sin Munkecelle at leve i. For Resten beværtede de gode Munke os fortræffelig. Kardinalen førte Kok og Folk med sig og lod for det Meste lave paa sin Regning; dog bidrog Klosterets Prior fra sin Side saa vel hertil, at vi i de to Dage, vi levede med dem, bleve dem ret Meget for deres kristelige Kjærlighed og Omsorg skyldige. Dagenes fordre ve vi med at løbe omkring at bese Antikviteter i Byen, men Aftenerne i Kardinalens geistlige Assembleer eller paa vore Kamre; thi denne uforlignelige Mand har iblandt meget Andet ogsaa det Gode hos sig, at han paa ingen Maade i Verden generer sit Selskab. Vores omtalte Hjemreise i Selskab med vores Æsel og dens (!) Driver var især morsom; jeg vilde have givet Meget til, at De havde været med, De skulde kostelig have diventeret Dem. Fra Byen Palestrina gik vi om Morgenen Kl. 6; igjennem Skove og Lunde af Valnødder og Kastanietræer eller imellem Vinhaver vandrede vi i Begyndelsen frem, indtil vi efter et Stykke kom paa en antik Vei, som, lagt af store, flade Sten som alle gamle romerske Veie, førte os mellem Ruiner af gamle Akvædukter, Villaer etc. — indtil den nye fundne Stad Gabii, hvilken var egentlig Gjenstanden for vores Vandring. De fundne Levninger af Statuer og sligt ere bragte til Rom, men man har begyndt at grave paany og finde adskillige smukke Ting; og et gammelt høist mærkværdigt Tempel befinder sig store rudera af endnu. Vi havde bragt med os til Styrkning paa Veien et Par Kyllinger og Spegepølse — af Kardinalens Kjøkken — med et Brød, og vi gjorde vores Frokost heraf ved Bredden af en Bæk, af hvis rindende Vand vi drak til vores Mad. Vi holdt Middag i en liden Hytte i Nærheden af Gabii, og vi kom om Aftenen Kl. 7, rigtignok noget trættede og strabadserte, tilbage til Rom, men befandt os Begge derpaa saa vel, som vi efter vores Tur i Dag gjøre det.

Rom, d. 22. Decbr. 1792.

Høistærede Morbroder!

Deres Brev af 27. Novbr. indløb for to Dage siden, og da jeg efter dette har udsat nogen Tid at skrive til Dem, benytter jeg mig nu af den nærmeste Postdag for at give Dem Efterretning fra mig. Men først takker jeg Dem for Deres skønne lange Brev og for de politiske Nyheder, hvormed De deri underholder mig, ligesom jeg ogsaa af mit ganske Hjerte bevidner Dem min forbindtligste Taksigelse for Deres igjengtagne ræsonnable Tilbud til at understøtte min Tilbagereise.¹⁾ — — — De Efterretninger, De giver mig om Tingenes Tilstand i mit Fædreneland, er mig overmaade behagelige, thi jeg elsker mit Fædreneland ikke mindre i Italien, end førend jeg kjendte dette Land. Ogsaa er det ikke sjælden Gjenstanden for mine og mine Landsmænds Diskurser her at rose de fornuftige Forholdsregler, som vort Ministerium i denne kritiske Periode indtil hidtil har fulgt, og deraf efter den Smule Filosofi og Kundskab om andre Tider, som vi have, at profetere vores Land for Fremtiden, om ogsaa det almindelige politiske Jordskjælv, som i vore Dage er udbrudt, skulde udbrede nogen Rystelse indtil vores Klimater, at man dog dér ikke vil føle saa hæftige Konvulsioner, som de fleste andre Lande enten have undergaaet eller snart ville det. Et underkuet Folk, som en Gang har faaet noget Lys om Uværdigheden af sin Tilstand, som ved nogen Foranledning er bragt paa at indse, hvor prekær deres Forfatning er, som underkuer det, og endnu mere, som hører eller ser Exempel af andre deres Lige, der med Lykke har sønderbrudt deres Lænker — dette Folk er et farligt Monstrum. Det kan med Godhed maaske stilles noget tilfreds, i det Ringeste aflægge sin Vildhed, om det ogsaa begynder at gjøre Brug af sin Magt. At en Arm, hvis Styrke kun grunder sig paa Konvention og Fordomme, væbner sig imod dette, er at irritere det, og der maa da nok flyde Strømme af Blod, inden det tilfredsstillen sin billige Harmen. Et mishandlet Folk, som er opklaret over sine Forrettelser, kan ved despotiske Tvangsmidler kanske bringes

¹⁾ Ramus og hans Morbroder havde vexlet nogle temmelig skarpe Breve om hans Reiseplaner og Pengesager, som ikke meddeles her.

til et Skin af Rolighed, men det er et farligt Skin, et Palliativ, hvorefter Recidivet bliver tusindfold skrækkeligere, end Sygdommen i sit første Udbrud vilde have været det. Det er en Ild, som tildækkes, ikke slukkes, og som tildækkes endog med saadanne Midler, som giver Ilden selv, naar den over kort eller langt bryder igjennem, Føde og Materie til at brænde mangefold heftigere. Er Ilden en Gang anlagt, og kjender man ikke mer Midler at slukke den, da betage man den efterhaanden, hvoraf den nærer sig, og den fortærer sig saaledes successiv uden at gjøre farlig Skade. Dette sidste Billede forekommer det mig at kunne passe nogenlunde paa mit Fædreneland; paa de andre mangler ikke Exempler i de Lande, hvor jeg opholder mig. Man arresterer i Rom og exilerer daglig Folk, fremmede og einheimische, bosatte Folk og ledige Personer, og det for at yttre nogle Ord om Misbrug, som dog enhver indser, føler, og vel ved Leilighed ikke maatte være ugenegen til at vove Noget for at befri sig fra. Man gjør imidlertid Intet til at formindske eller afhjælpe disse Misbrug; kuns at man ikke paa samme Tid paa en himmelskrigende Maade forøgede disse! Man fylder Byen med Soldater, tagne fra Ploven i de mest dyrkede Provindser og øser Summer ud for at underholde disse. Imod hvem? En Haandfuld pave-lige Tropper imod Soldater, som har afslaaet keiserlige og østerrigske Armeer — er det et Vovespil, som fortjener at angribe Statens yderste Kræfter for? Men er det vel ogsaa Hensigten af denne Bevæbning? Himlen véd det, men det véd jeg, at det er en Materie, som jeg ikke engang holder det for raadeligt at skrive mere om i mit Sprog, hvor faa end i Rom forstaar det. Saa vidt gaar Spion-Haandværket her. Dog danske Spioner er her positivt ikke. Om Franskmændene iøvrigt tænke at komme her eller ikke, derom leve vi i den største Uvished, og deres Hensigter saavel med den middellandske Flaade som med deres Hære i Lombardiet vide de at holde paa en uigjennemtrængelig Maade skjulte. Endog efter det Besøg, som de have aflagt i Neapel, véd man intet af, hvor de ere gaaede hen. Ville de til Civita vecchia og i Færd med Paven, siger man, hvorfor komme de da ikke? de store Tilberedelser tror man ikke at være dertil nødvendige. Dog under enhver Betingelse kjøber man sig sikkert, alle Til-

rustninger uagtede, fri for Franskmændenes Prætensioner; kunde man kun ogsaa dette fra Undersaatternes! For disse og ikke for Franskmændene frygte de Fornuftigere og ogsaa de Uskyldige; Synderne — og hvilken Trop er denne! — ere bange fra alle Kanter. Dog, ikke mer Politiseren. Jeg vilde nødig hovedkulds fra Rom, hvor jeg endnu okkuperer mig med noget, som jeg gjerne i Mag vilde ende. Jeg gaar i denne Vinter daglig i Vatikanet for at konferere nogle codices, og om end min Tid i Rom ikke vil være tilstrækkelig til at ende dette Arbejde, vilde jeg dog gjerne bringe det saa vidt, at jeg kunde have nogen Frugt deraf, som jeg, om jeg strax pludselig skulde afbrykke det, ikke vilde. Dette vil imidlertid ikke opholde min Afreise herfra, som uforanderlig vil gaa for sig, saa snart Foraaret her begynder. De har Ret, at de nærværende Konjunkturer gjør mig det vanskeligt at bestemme nøiagtig Planen af min Tilbagegang og angive de Steder, som jeg tænker at passere, men jeg skal i alt Fald endda finde Midler til at redde mig. — — —

Om Hensigten og Følgerne af Franskmændenes Besøg i Neapel ved man nu noget nærmere, og jeg vil endnu meddele Dem, hvad herom fortælles. Man vidste alt forud, at Almuen i Neapel, som indtil Tilbedelse elsker deres Konge¹⁾, var opbragt i en høi Grad imod Franskmændene, og de havde ved adskillige foregaaende Akter ladet se, at de vare tilbøielige til at vove deres Trøie for at bevise dette Sindelag. Den hellige Januarius, Neapels berømte Skytsgud, havde den høist overtroiske Pøbel høitidelig valgt sig til Anfører, og hans Sølvbuste havde man givet en Sølvbøsse paa Skulderen til Tegn paa hans Værdighed. Den neapolitanske Almue bestaar mest af de saakaldte Lazzaroni, et eget Slags Folk, som udgjør næsten en Stat for sig, der har sit eget Overhoved, og er Folk, som i Almindelighed Intet eier, men ere, naar de slaa sig sammen og gribe til Vold, i en Hast og let Herrer af Alt, som de oftere have vist. Disse ere især de, hvis Afgud er den særdeles populære Konge. Hs. Majestæt kjendte vel dette Sindelag, men hverken er han selv krigersk sindet, og for vel

¹⁾ Ferdinand IV.

vidste han ogsaa, at lidet reelt, hvor meget Sludder derom end er gaaet, var gjort til at vove Kamp mod saadan en Fjende som den franske Nation. Da dennes Flaade, 14 Krigsskibe, nærmede sig, samlede sig Pøbelen tykt til Strandbredden, og da man derfra med alle Fredstegn sendte [Folk] i Land, for at søge om at komme i Forhandling med Hoffet, var det kun med Nød, at dette kunde bevæge Folket [til] at tillade det. Imidlertid skete det, og Folket var tilfredsstillet med den Satisfaktion, at de ankomne Franskmænd skreg med dem: *viva il Re di Napoli!* Da de havde gjort dette, ledsagedes de til at traktere med Kongen i Land sendte Franskmænd, som bestod i en Minister fra Konventionen og nogle Officerer, som geleidede ham, af en Hob af Almuen til Kongens Palads, medens de andre bleve tilbage at forhindre, at ingen flere landede. Den franske Minister underholdt sig med Kongen i 3 Timer og derpaa med dennes Minister Acton i 5, i hvilke sidste Acton 3 Gange gik til Kongen og kom tilbage igjen, og Kongen skal efter Slutningen af disse Forhandlinger have sagt: jeg har gjort adskillige Ofre, men jeg har ikke villet indvikle mit Folk i en farlig Krig¹⁾. Og heri har han gjort vel, mener jeg, thi disse skal være de akkorderede Punkter: Kongen erkjender den franske Republik, og sender sin Minister til Paris; han antager og behandler lige med andre Rigers Ministre den franske Gesandt ved sit Hof; han tilbagekalder sin Gesandt, som han har i Constantinopel, hvilken skal have talt fornærmelig om den franske Nation og forarsaget Sémonville²⁾ Bryderi der; han erklærer sig i alt neutral i nærværende Krige imod Frankrig, og endelig i Fald af Behov indrømmer Franskmændene en Havn til Brug for deres Flaade. Rom maltrakterer Neapel for at have skammelig prostitueret sig ved disse Forhandlinger, men de tænker ikke paa, at dersom man giver sig i Færd med dem, vil de ikke nær faa det for det Kjøb. De ere store af deres mange Soldater, som de have i Byen, men de tænker ikke paa, med hvad for Folk disse vil have at gjøre. Paven har

¹⁾ Det næste Aar deltog han dog i Koalitionen mod Frankrig.

²⁾ Marquis Charles Louis Huguet de Sémonville (f. 1759, † 1839) var i 1792 en kort Tid fransk Gesandt i Constantinopel.

overgivet et Sujet, som i nogle Aar har tjent som General ved keiserlige Armeer og dér havt et Regiment, en vis Caprara, al Gevalt i det militæriske; og paa hans Skuldre hviler alle Mesurer, som skulle tages til at forsvare Landet. Han er Krigsraad, Generalitet, General, Oberst, Kapitain etc. etc., thi mellem ham og Soldaten ere alle Numrene vakante. Han skulde kunne gjøre Mirakler, om der af alle disse Ophævelser skulde kunne komme noget reelt ud. Nu dette Spøg vil vel ogsaa snart endes. Man er endnu ikke vissere, om den franske Flaade er gaaet til Sardinien eller til Constantinopel, thi begge Dele siger Rygtet, og Romerne lægge endda til, at Constantinopel alt er taget. Nu, dette er da romersk Politiseren, og jeg er vis paa, at dersom den har taget denne Vei, har den intet Ondt i Sinde imod Tyrken, dens Hensigt maa da upaatvivlelig være at ophidse og understøtte disse imod Russerne og derved tillige redde Polen, med hvis ulykkelige Katastrofe¹⁾ de umulig kunne andet end være høist utilfredse. I dette Tilfælde vilde jeg, at mit Fædreland, som da vel ogsaa vil komme i Spil med, tog en fornuftigere Resolution og et klogere Parti, end da det sidste Gang²⁾ lod sig indvikle i Ruslands Interesse. Om dette Uhyre skulde hele Verden forene sig.

— — —

Rom, d. 16. Jan. 1793.

Høistærede Morbroder!

Hvad De i et af Deres Breve spaaede, og mange andre, som kjendte noget til de politiske Sagers Sammenhæng, længe forudsaa, at Rom ingen langvarig Rolighed kunde love sig, er for en Del alt indtruffen; men Urolighederne have taget en Begyndelse og indtil hidtil en Vending, som man vel ikke saa lige havde formodet. — — — En Franzos, Bassville³⁾, som i Neapel havde været Legationssekretær hos den franske

¹⁾ Polens tredie Deling.

²⁾ Næmlig 1788, da Danmark som Ruslands Allierede gjorde et Indfald i Sverrig fra Norge.

³⁾ Nicolas Jean Hugou de Bassville repræsenterede den franske Republik i Rom fra Novb. 1792 til sin Død.

Minister Mackau¹⁾ dér, var i Begyndelsen af forrige Uge kommen her, som man sagde, for i sin Stats Navn at traktere med Regeringen her; og man véd ogsaa, at han oftere har været hos Statssekretæren. Den første Virkning af denne Mands Nærværelse her saa man forrige Onsdag d. 9. Januar, da de kgl. franske Vaaben bleve borttagne, som indtil den Tid havde siddet over Porten af det franske Malerakademi, over den franske Postgaard og over Huset, hvor deres Konsul bor. Det franske Akademi — et prægtigt og høist nyttigt Mindesmærke af Ludvig d. 14.s Pragtkjærlighed — havde flere kgl. Insignia, med hvis Udryddelse man de følgende Dage beskæftigede sig. En i et af Værelserne opstillet Trone blev nedtaget, de ophængle kgl. Portræter bragte væk, og Ludvig d. 14.s Statue i Marmor, som stod lige for Indgangen i Gaarden, sønderslaget. Akademisterne holdt ved denne Leilighed en liden republikansk Fest imellem sig, hvor Bassville og nogle andre Franskænd tillige vare tilstede, og hvor man som Selskabets og Festens Skytsgud havde opstillet en Buste af den ældre Brutus paa den Base, hvorpaa før en Buste af Ludvig d. 15. havde staaet. Franskændene ere levende i at udtrykke deres Affekter, de lade gemenlig deres Glæde høre i Sang; de maa maaske imidlertid have drevet deres Enthusiasme noget for vidt eller dog ikke iagttaget den Forsigtighed, som Omstændighederne gjorde nødvendig, kort: denne Fest og dette Optrin gav Anledning til megen Omtale og megen Forbitring. Imidlertid var det ikke nok at have aboleret de kongl. Insignier, man vilde nu i deres Sted opsætte de republikanske. Hoffet blev spurgt om Tilladelse. Det blev afslaaet. Akademisterne forlode altsaa efterhaanden Byen, og inden Løverdagen vare de alle 12 borte. Paa Pavens Afslag om de nye Vaabens Udstilling var strax en Kurér afsendt til den franske Minister i Neapel; denne affærdigede strax en Officer af det dér liggende forulykkede Skib, Msr. de la Flotte, med et, som man siger, høist uhøfligt Brev til Paven og et til Kardinal Statssekretæren; det førstes Udskrift var: til Bisen i Rom, det andet: til Signor Zeloda (det er Sekre-

¹⁾ Baron Armand Louis de Mackau (f. 1759, † 1827) var 1792 fransk Gesandt i Neapel.

tærens Navn). Det var igjentaagne Fordringer om at opsætte Republikens Vaaben, og i vidrig Fald Trusler med Krig, thi Trusler bør det formodentlig snarere hedde, end nogen ordentlig Krigserklæring, hvad en ved et fremmed Hof reside-rende Gesandt skriver til et andet Hof, uden nogen bekjendt Autorisation af sin Regering. Overbringeren af dette, Hr. Bassville, skal endog for Statssekretæren have talt om 500,000 Mand, som ville snart lade sig se, for at udføre deres For-dringer. Paven havde imidlertid paa den første Begjæring om Vaabenets Udstilling ladet skrive et Brev, hvori han igjennemgaar de Fornærmelser, som personlig vare viste imod ham i Paris og i Marseille, paa det første Sted mod hans Nuntius, paa det sidste imod hans Konsul; de Indgreb, som de Franske havde gjort i hans Rettigheder, dels som Kirkens Overhoved, dels som verdslig Fyrste, og endelig anført, at da ingen anden Stat havde endnu recognoscert den franske Republik, vilde og kunde han det ikke heller. Han havde ladet dette Skrift uddele til de fremmede Gesandter, og Hr. Bassville blev til Svar paa Mackaus Brev henvist hertil. Iøvrigt, thi ogsaa dette var forlangt, kunde Hr. Bassville for ham med sine Betjente gjerne bære deres Kokarder, men han raadede dem, ikke at gjøre det, og kunde ikke være ansvarlig for Insulter og Vold af Pøbelen derimod. Den følgende Dag, Søndag d. 13. Jan. om Eftermiddagen, farer Bassville med et Fruentimmer — jeg tror hans Kone, thi hun var her ogsaa — igjennem Corso, den største Gade i Byen, der paa Helligdage om Eftermiddagen tjener til almindelig Promenade, med Be-tjentere og Kudsk, som bære Kokarder. Dette var Signalet til Allarm. Man begynder med Stene at angribe Vognen — dette er Romernes almindelige Vaaben, med hvilke et Par Opbragte ofte strider imellem sig, uden at nogen Øvrighed enten straffer slikt delictum eller — som var meget let — gjør noget for at forebygge det. Han farer strax til sit Logis hos en fransk Bankier, Vognen ruineres, da de Stormendes Tal formeres. I flere Dage, siden de nye Soldater ere komne til Rom, havde alt en Mængde Patrouiller gaaet i alle Gader og besynderlig i denne, men de vare enten ei strax til Stede, eller kunde ei for-hindre, at Huset, efter at Vinduerne vare indslaaede, stormedes; Pøbelen trængte sig ind, hvor Hr. Bassville befandt sig, og da

han derpaa har grebet til sine Pistoler for at forsvare sig og, som man siger, afskudt en, er han bleven saaret af et Knivstik i Underlivet og med en Stok i Hovedet; blodig af hvilke Saar han endelig kom i Soldaternes Hænder, og af disse blev ført i en af deres Vagter, hvor han Aftenen efter Kl. 7 døde. Med Bassville var tillige foruden det franske Akademi bragte i Infami hos Romerne nogle andre franske Huse, som han frekventerte, og som man i en lumpen udstrøet Paskvil havde udspreedt som hans og hans Sags Tilhængere. Det ene af disse Huse var det, hvori han selv var greben, det andet en anden fransk Kjøbmands paa Corso. Efter at have ruineret Vinduerne hos den første, gik Pøbelen, som alt i større Antal klyngede sig sammen, for det sidste og anrettede da paa Vinduerne, og hvad deres Stene traf indenfor disse, en lige Ødelæggelse. Det franske Akademi angrebes derpaa paa lige Maade, men og herind trængte man og sønder slog i de for Resten tomme Værelser Lysekroner og nogle Gibsstatuer, tændte endog Ild herpaa, som ganske opbrændte Paladsets Port. Stærke Vagter vare imidlertid trængte til alle disse Steder, og disse stillede saavel Branden paa det sidste Sted fra at udbrede sig videre, som reddede ogsaa de andre Huse fra videre Ødelæggelse. Den øvrige Del af Natten fordreves imidlertid med Pøbels Omdrivning paa Gaderne, Klyngning og Raadslagning omkring de angrebne Huse, dog uden at anrette flere Ulykker. Deres Løsen var: viva il Papa! (leve Paven), viva il Dio! (leve Gud), viva Madonna! (leve Mutter Marie) item: fuoco ai Francesi! (Ild paa Franskændene), tirate ai Francesi! (stener Franskændene) o. s. v., og med disse amuserede man sig Gader op og Gader ned. Den følgende Morgen var vel endnu en Del Urolighed imellem Folket, man saa alle Vegne smaa Hobe af disse enten at fortælle hinanden det Forbigangne eller at raadslaa om, hvad videre var at foretage. Ingen Franskmand vovede at vise sig, og de fleste Fremmede var ogsaa saa forsigtige at holde sig inde. Soldaterne patrouillerede flittig alle Vegne, optog og bragte i Vagten nogle Sbirrer, et Slags høist forhadte Politibetjente her, som man gemenlig kalder privilegerede Spidsbuber, som vare impertinente. Om Morgenen tidlig havde man imidlertid besørget, at Mr. de la Flotte kom bort. Man gav ham

Vagt med til Grænserne imod Neapel, for at beskytte ham og, formodentlig da han af sin Bankier i den Konfusion, som han rimelig efter Stormen var i, ikke strax kunde faa Penge, ogsaa Reisepenge. Denne Aften begyndte igjen Pøbelens Sammenløb. De samlede sig først paa de Steder, hvor de den forrige Aften havde vist Bravur, men da de dér fandt alting vel bevaret af Soldater, drev de hist og her omkring med deres Vivaskrig, uden at have nogen endelig Hensigt eller Maal for Øie. En Mængde trak endelig til den store Plads for Vatikanet, hvor Paven bor, lykønskede Hs. Hellighed igjen med igjentagne Viva, og vilde, som man siger, have Løfte paa, at alle Franskmænd skulde blive jagede fra Byen. Herpaa ere de faldne paa Jødestaden og vilde have stukket denne i Brand. Aarsagen hertil véd jeg ikke. Nogle sige, at man havde disse Folk mistænkte for, at en Mængde af dem vare Jakobinere, og at de gjemte hos sig Forraad af Kokarder; andre, at de havde truffen nogle Jøder, som ikke have villet raabe med dem: viva il Papa, viva la Madonna! og andre endelig, at man søgte Rigdomme her. Hvorom Alting er, var det alvorlig stilet paa at anlægge Ild paa denne Del af Staden, og en Mængde Stikker og brændbare Sager vare alt tilsammenbragte, som man vilde antænde, da Soldaterne og en af de fornemste Officerer komme til og med Nød fik Folket til at lade dette fare. Der skete denne Nat intet videre, og den følgende Dag var ogsaa rolig indtil om Aftenen. Man havde imidlertid stærk besat Jødestaden med Vagter, og da Folket rigtig nok igjen samlede sig hertil, bleve de af Vagterne drevne tilbage. Herved skal nogle Knivstik være forefaldne, og et Par komne med blodige Pander herfra. Herfra gik det imod den saakaldte spanske Plads. Denne, hvorpaa er den spanske Ministers Palads, er med en temmelig Strækning omkring tillige under spansk Jurisdiktion, og just i denne Egn bo sædvanlig en Mængde Fremmede. Pøbelen gik omkring paa Jagt efter Franskmænd og ventede her at finde disse. Soldaterne, som ikke vare i Stand til at standse denne Strøm, fulgte efter den for at gjøre Modstand, om de paa noget Sted vilde begynde Ustyr. Paa Pladsen skulle Huseierne have staaet, alle i deres Døre bevæbnede, for med Vold at afværge Vold. Folket stormede til et Hus

nær ved Pladsen, som en fransk Snedker eier, der er bekendt for at være en Ynder af den nye Forfatning i Frankerig. De bragte med sig Risknipper og Fakler og skulde have antændt Huset, hvis Soldaterne ikke havde lagt sig derimellem. De forsøgte det samme endnu paa et andet Sted, men bleve ved samme Midler afholdte. I Dag har Alting været roligt, og da det i Aften er et høist stormigt og regnigt Veir, vil dette formodentlig holde Folket inde; endnu Kl. 7 i Aften hører jeg Intet til dem. Til at berolige Folket har man fraaigaar af foranstaltet Missioner, et Middel, som man ofte anvender, naar man vil have Noget bibragt den gemene Mand, eller og for nogen Devotions Skyld. Det bestaar i, at Prædikener holdes om Eftermiddagen paa visse Steder, dels i Kirkerne, dels paa Pladserne, og i disse da af vedkommende Geistlige det foredrages, som man vil have bibragt Folket. Tre saadanne Talerstole ere opreiste paa tre af de store Pladser, just i Nærheden af de Steder, hvor Pøbelen mest har sin Bopæl. Herforuden er i Dag et Edikt paa Gadehjørnerne anslagen, vel og fornuftigt skreven, hvis Indhold er: at takke Folket i Pavens Navn for den Anhængighed, som det midt i disse Uroligheder har vist imod deres Religion og deres Fyrste, at formane til ikke at skjænde selv denne Religion ved uanstændig Opførsel eller Forurettelser mod deres Næste, at forsikre det endelig, at Regjeringen ikke skulde efterlade at sørge for saa vel, saa vidt muligt, at betrygge Staden og Landet for fjendtligt Overfald, som ogsaa at mistænkelige og strafskyldige Personer enten bortvistes eller straffedes. Dette vil uden Tvivl ikke mangle Virkning hos et Folk, som i sig selv ikke er ondsindet og ikke heller vanskelig lader sig lede, naar kuns deres Præster alvorlig lade sig det være angelegen at tilskynde dem til noget Godt. Imidlertid staar de arme Fransk mænd her paa en meget prekær Fod, og det vel mere de arme Emigranter end de andre. De ere alle blevne advarede at holde sig inde. Af de Sidste ville imidlertid nok de fleste være borte fra Byen, og disse vide dog, hvor de kunne henvende sig; de arme Landflygtige, i Fald de her overgives, hvor skulde de da ty hen i Verden? De have vel en maadelig Skjæbne at vente, om deres Landsmænd, som man nu mer end nogen Tid frygter, skulde som Fjender og

med Seir komme til Rom. Om Bassvilles Endeligt fortælles mangehaande underlige Ting; hvor meget der er sandt deraf, véd jeg ikke. Han skal have været Geistlig forhen; i Følge de nye Forandringer have giftet sig. Man vil, at Samvittighedsnag herover skal have bragt ham til paa sit Yderste at revocere, hvad han forhen havde antaget, til at afsværge den nye Formular, hvorefter han i Frankrig havde svoret; ja man vil endogsaa, at han skal have angivet en Mængde Medvidere i en Sammenrottelse, som han her havde bragt sammen, der alle ved given Leilighed dertil skulde have anlagt Kokarden, som han alt i Mængde havde Forraad af for dem, der ogsaa hos ham skal være fundet, ligesom ogsaa i hans Papirer Bekræftelse af denne Konfession. Som sagt, man siger dette, og — synes det — er importert for at udsprede disse Rygter, men Omstændighederne give ingen Grund til at fæste Tro hertil. Overalt er det høist dunkelt, hvad endnu hidindtil er bleven bekjendt om det almindelige Sagn af en stor Bande Patrioter i Rom, og de, som mistænkte herfor ere enten forviste eller blevne straffede, synes mere at have paadraget sig dette ved egne personlige uforsigtige Yttringer eller lovstridig Opførsel, end ved enten at være overbeviste om forræderiske Anslag mod Staten, eller som Hoveder eller Lemmer af en Konspiration.

Indtil hidtil have vi Fremmede af andre Nationer Intet havt at frygte, dog, da det danske Navn, hvorover jeg alt forhen har klaget, saa lidet er bekjendt i Rom, give vi os gemenlig Titel af Tyske; gaar det videre, eller skulde Krig begynde hovedkulds, pakker jeg ind og gaar til Florents. Jeg vilde kun, at min Vexel forinden indløb, hvorom jeg forhen har skreven. Dog derom, i Fald Omstændighederne skulde gjøre sligt nødigt, skal De nærmere blive underrettet, ligesom jeg i Betragtning af de nærværende Konjunkturer haaber ikke at ville misfalle Dem med, at jeg noget oftere end ellers giver Dem Efterretning om Forholdene i Rom. — — —

Rom d. 26. Jan. 1793.

Høistærede Fader!

Dersom jeg nu ikke snart reiser fra Rom, kan jeg vente, at man jager mig herfra; det vil derfor sikkert ikke mere

staa længe hen, inden jeg har den Glæde at se Dem. Man er paa nærværende Tid i Rom omgivet paa alle Sider af Spioner, og er man uheldig nok til at komme frem for en saadan med nogen republikansk Tanke eller yttre Bifald til noget Maxime, som strider mod Hierarkiets og Despotismens Grundsætninger, kan man kort Tid efter vente et kjærligt Raad om at forlade Byen saa snart muligt. Det bedste og kjærligste derved er, at man i Almindelighed giver saadanne, naar de til Undskyldning anfører Udeblivelsen af deres Vexler, Reisepenge, og en af mine gode Venner har givet mig det Raad at mage det saa, at jeg paa disse Vilkaar bliver bortvist. Dog, Projektet er for nærværende Tid noget risikerligt, siden man i Rom har begyndt at straffe disse politiske Kjættere med Knive og Køller. Paa den Maade kom den arme Bassville af Dagen her, hvis Begivenhed jeg ikke vil fortælle Dem, da Aviserne rimelig har alt bragt denne Historie til Dem. I 3 Dage rasede Folket, dog ikkun med at løbe omkring paa Gaderne om Aftenen og søge efter Franskmænd, hvoraf de iøvrigt ingen videre fandt, saa at hele Allarmen ikke har kostet videre end ovenanførte Menneskes og en anden Aften en Soldats Liv. Franskmændene have imidlertid retirert sig af Byen, men ere — som deres Sprog i det ringeste er det udenfor — ikkuns retirerte for at vende tilbage og hævne deres Flugt. Man véd tilstrækkelig, at de brænde af Hævn, og man kan ingen Tvivl bære om, hvorledes den hele Sag vil i Frankrig blive optagen, og man har derfor nok temmelig Grund til at vente et Besøg af Franskmændene over kort eller langt i Rom, hvortil man iøvrigt tror sig vel forberedt og yttre derimod ingen Frygt. Jeg siger dette om det almindelige Folk, thi med de Store maatte det nok forholde sig noget anderledes, om man kunde se dem i Hjertet. Man kan af dette Sindelag paa begge Sider ellers forudse, at det vil gaa blodigt til i Rom, om Franskmændene kommer; og jeg ønskede end ikke at være Tilskuer af denne Scene. Jeg venter endnu, for at regulere min Afreise herfra, Vexel for Reisepenge, men skulde det paa det samme falde de desperate Folk ind at komme hovedkulds hertil, forlader jeg Alting og gaar herfra, som jeg staar i det. Med alt det er Byen fuld af Fremmede, og de Engelske havde nylig en Fest her paa deres Dronnings

Fødselsdag, hvortil over 70 af denne Nation havde subskriberet; mest alle Reisende. Den engelske Prinds, som ligger denne Vinter her, holdt ved den Leilighed en Tale, som sigtede til at opmuntre Selskabet til i disse kritiske Tider at blive deres Konge og deres Lands gamle Konstitution tro, hvilket de ved Ed Alle forpligtede sig til. Saaledes drives ogsaa politiske Forbindelser i Rom. Af min Nation er til denne Vinter ingen Ny ankommen foruden, hvad De næppe skulde tro, en Munk. Havde jeg dog i mit Liv ventet at finde en Landsmand [som] katholsk Præst og Munk! og det ikke en Udlænding, født af en Hændelse inden Danmarks Grændser, men en ægte oprindelig Dansk, som ogsaa hans Navn udviser. Han hedder Müller¹⁾. Dette Sujet var Maler, og i Friderich d. 5tes Tid blev sendt til Rom for at fuldkomme sig i sin Kunst, men han fandt for megen Smag i Italien, tillige — som han siger — blev ikke behandlet, som han prætenderede at fortjene det, og besluttede ikke at vende tilbage. Han drev nogen Tid her sin Kunst, engagerede sig derpaa i en Kardinals Tjeneste, blev katholsk og lod sig indvie til Præst. Da han havde levet nogen Tid i denne Post, forlod han den, jeg véd ikke af hvad Grund, gik først at bo i en By, nogle Mile herfra, hvor han havde gjort et Bekjendtskab med en Enke, som maa have gefallet ham; gik derfra at bosætte sig for sin øvrige Tid til et Sted, en Snes Mile fra Rom, som hedder Spoleto. Her lever et Slags Munke, som kalder sig Eremiter, skjøndt de leve, efter som han har beskrevet mig det, mer som Kavalerer. Enhver har et lidet Hus med en liden Have, hvori de leve med en Betjent, og deres Forretninger bestaar, som hos alle Munke, i visse Andagtsøvelser, som de daglig have at iagttage i deres Kirke. Imidlertid er denne Forskjel paa disse Munke og andre, at disse ikke underholdes af deres Orden, men leve hver for sig af hvad de have. Hvad nu denne gode Herre haver, véd jeg ikke; men da han har antaget den katholské Religion og, hvad endnu mere er, har gjort sig Præst til en Tid, da slige Proselyter blive godt aflagte, vil han formodentlig ved en anselig og mægtig Familie

¹⁾ Denne Mand hed Anton Müller, var Historiemaler, og havde været borte fra Kjøbenhavn i det mindste siden 1754.

her, i hvilken han har været bekendt, have opnaaet nogle geistlige Beneficier, som her er mange af. Han er over 70 Aar gammel og er over 40 Aar udenfor sit Fædreneland, men taler dog endnu ret godt Dansk.

— — —

Vi Danske have endnu her i Rom et eget Kapel og en egen Begravelse; dog desto værre kuns for de katholske af os. I en Kirke her er et Kapelle for en gammel dansk Konge, den hellige Knud, og under dette er Begravelse for katholske Danske. Dette tilkjendegiver en Indskrift, som midt paa Gulvet staar udgraven i en Sten, med disse Ord: Solis Danis in urbe fideque Romana obeuntibus monumentum. En dansk Privatmand har ladet dette Kapel meget zirlig udpynte, og har endog efterladt en Kapital, for hvis Renter aarlig en Fest i Kirken skulde holdes den hellige Knud til Ære, men Munkene, som Kirken tilhører, skulle — siger man — have spist Pengene op, og Festen være gaaet ind. Nu derved har de ikke gjort ilde. Festens Vedligeholdelse bestod før i at anstikke en Mængde Voxlys og anstille Musik i Kirken; og Pengene vare dog saa blevne brændte og gnedet paa Fiolen op, hvilken Anvendelse deraf ikke havde været et Haar bedre.

Min Tilbagereise vil ikke vare meget længe. Tidernes Urolighed gjør det ubekvemt at se sig om, og den ligeste og gesvindeste Vei vil blive den bedste at vælge. — — —

— — —

Rom d. 26. Jan. 1793.

Høistærede Morbroder!

To Postdage ere gaaede forbi, at jeg ikke, som jeg lovede i mit sidste Brev, har kontinuert de Efterretninger, som jeg den Gang meddelte Dem om Urolighederne i Rom. — — — Følgerne af de til at stille Folket foranstaltede Midler, hvorom mit sidste Brev gav Underretning, vare virkelig kraftige nok til at bringe Alting igjen til Rolighed. Man har ikke siden set noget vigtigt Skridt hverken fra Folkets eller Regjeringens Side. Den følgende Dag efter mit sidste Brevs Dato udkom et Edikt imod Jøderne, som dog kuns fornyede nogle gamle, om at disse under anselig Pengestraf skulde bestandig, naar

de gaar ud, bære et Tegn paa Hatten, eller som Fruentimmerne paa Hovedet, at de udenfor deres Bezirk ingen Butik turde holde, at de til en vis Tid skulde være om Aftenen inden deres dem anviste Grændser osv., som Alt har været befalet før, men igjen glempt, som og dette — siger man — hastig vil blive. Iøvrigt er det uvist, om denne Tumult imod de arme Israeliter var et Udbrud af en Del Kristnes Had imod disses Vindskibelighed og Handelslykke, eller virkelig var grundet i nogen billig Mistanke om nogen forræderisk Konvention med de Franske. At Kjøbmænd og forskellige Professioner, mest Skræderne, hadede Jøderne her til det Yderste, er bekjendt. Den følgende Dag udkom her under offentlig Autoritet en trykt Relation af det Forefaldne, hvori tillige den franske Gesandt i Neapel, Hr. Mackau's Brev til Kardinal Statssekretæren tilligemed Beretning af hvad imellem Hr. Bassville og Overbringeren af ommeldte Brev, Msr. de la Flotte og Statssekretæren var forefalden; hvilket Alt anførtes naturligvis for at retfærdiggjøre dermed de paa Hr. Bassville udførte Voldsomheder. — — — Man véd siden, at de la Flotte strax har forladt Neapel, er gaaet til Søs til Marseille for at opfordre sine Landsmænd til Hævn, hvortil alle Fransk-mænd, som vare ombord paa Krigsskibet, der ligger i Neapel, alle skulle ved Ed have forbundet sig. Fra Civita vecchia véd man, at de Franske der have truet med Bombardement, og var ikke alle de Ulykker i Middelhavet mødt denne Flaade, var formodentlig alt noget Sligt indtruffen. Nu haaber man i Rom mest Redning fra Engellands Flaade, og deklareres virkelig Krigen derfra, vil det formodentlig ogsaa befri Rom for nogen Tid. Men med Tiden vil det dog nok komme over deres Hoveder.

Jeg læste nylig uventet i en italiensk Avis den skønne Efterretning fra mit Fædreneland, at man der, medens man paa andre Steder debatterer om den moralske eller politiske Lovmæssighed af den mer end umenneskelige Slavehandel i Indien, har alt uden Debatter — hvilke virkelig i denne Materie ogsaa synes at gjøre en Nation Skam — lagt Haand paa Arbeidet og med en fornuftig Moderation — ligesom i det Fag med Stavnsbaandets Ophævelse — gjort Tingens successive Udførsel sikker, uden ved Overilelse at foraarsage

Forvirring eller Ruin.¹⁾ En tysk Professor skrev nylig til en privat Ven i Rom, at Danmarks Regering var paa nærværende [Tid] i dens Politik den skønneste i Evropa, og at Tankefrihed og Talefrihed havde under den et Asylum, som den ingen anden Steds fandt i Evropa. Det er godt at høre slige Ting fra et Land, hvor man staar i Færd med at begive sig til, og det er vel, at man dog véd nogle Stykker, ved hvilke man i Byttet med det guddommelige italienske Klima profiterer. Med Længsel ventes Deres Efterretninger.

— — —
 De vil have undret Dem over den italienske Udskrift paa mit sidste Brev; det var for at undgaa Mistanke for selv at være Franskmand eller korrespondere med saadanne; det ringeste Skin var i de Dage, da Raseriet kogte, betænkkelig og farlig.

Rom, d. 13. Febr. 1793.

Høistærede Morbroder!

Jeg skulde efter min Regning kunne paa nærværende Tid have Svar fra Dem paa mine Breve. — — — Saa angennem som mit Ophold hidindtil har været mig i Rom, saa ubehageligt begynder det nu at blive, siden de indtil herhid udbredte Uroligheder har frembragt en Gjæring, hvis Virkninger det er høist betænkeligt at afvente. Til hvad Side disse slaa ud, vil det altid foraarsage hæslige Optrin, og den nærværende Periode er især for de Fremmede kritisk. Folket er til det Yderste opbragt mod de Franske, og enhver Urolighed eller Sammenløb har til Maal at angribe eller fortjage nogen af disse. Man har derfor i Grunden ingen Nød, med mindre at man tilfældig skulde blive tagen for Franzos. — — — Men en Mængde Fremmede reiser ikke desto mindre efterhaanden bort, da det baade er fortrædeligt at være i Frygt og tillige ikke let med et frit og roligt Sind at gaa omkring og bese Antikviteter og andre Sager. Efter de første bekjendte Uroligheder har det ellers været ganske stille her indtil i de sidste

---

¹⁾ Slavehandelen afskaffedes af den danske Regering ved Forordn. af 16. Marts 1792 fra 1803 at regne.

Dage, da formodentlig Efterretningen om Kongens Henrettelse ¹⁾ paa ny har sat Folket i Fermentation. De have da et Par Dage rottet sig sammen for forskellige Franskmænds Huse, hvilke dog saavel som Folkene i dem ved de gode Anstalter og den prompte Sukkurs af de militære Patrouiller, som i stor Mængde bestandig gaa omkring i Gaderne, ere blevne reddede, saa at aldeles ingen Ulykke er arriveret. Nu har igjen i et Par Dage alt været roligt.

— — — Da igjentagne Efterretninger, som vi her have om Tingenes gode Tilstand og rolige Gang hos Dem, gjør enhver fraværende Landets Søn det saa meget mere ønskeligt at kunne vende igjen tilbage til sit Hjem, som Forvirring og Uorden saa almindelig og vidt er udbredt, og saa meget mere som disse Uordeners Fortgang og de dermed forbundne Ulykker lære, at de Fordele, som man søger at opnaa, kjøbes saa kostbart, at det til sidst vil blive klart, at ingen har staaet sig bedre, end de, der med Taalmodighed have baaret deres Kaar, indtil Tid og Leilighed efterhaanden og uden voldsomme Midler bringer Lindring. Lyksaligt det Land, hvor dette indses, og hvor Regeringen selv paa sin Side ogsaa indser, at dens egen Interesse er saa nøie forbunden med alle slige Uordeners Afværgelse, at den ingen Betænkning tager i at gjøre Opofringer hellere end at bruge Tvangsmidler, hvor disse endnu ikke ere nødvendige for at forekomme dem. Men de Efterretninger, som Tidenderne have bragt fra Sverrig, have sat mig nogle Betænkneligheder i Hovedet. Jeg frygter ikke, at dette vil smitte paa Dannemark, men det nære Norge, som altid har haft et Pik paa sin mere yndede Halvsøster Dannemark, kunde mulig derved blive ledt i Fristelse. Om man ogsaa bruger Præparativer herimod hos os, véd jeg ikke, men efter hvad øvrigt jeg hører fra vores Ministerium, skulde jeg næsten ikke tvivle herom. Kan man tænke paa at skaffe sig et stort Navn ved at adoptere i Statsregeringssystemet de filosofiske Grundsætninger, som det engelske Parlament ikke har taget i Betænkning at profligere som antipolitiske, vil man vel ikke forglemme at søge ind-

¹⁾ Ludvig XVI. var bleven henrettet den 21. Januar.

vortes Rolighed og egen Sikkerhed ved at følge, hvad sund Fornuft og de første Elementer af Politik diktere.

Vores Karneval er forbi i Rom, men — Jammer! forbi uden den ringeste Solennitet eller at man har havt det ringeste Divertissement. Det er Ting, som Ingen i Rom har oplevet Lige til, uden — tror jeg — da just en Pave døde den første Karnevalsdag. I Dag er Fasten begyndt, og den hele katholske Kirke skulde fra nu af i 40 Dage holde sig fra Kjød, Mælk og Æg og leve ved Olie, Fisk og Urter. Men for den romerske Stat er i Betragtning af den slette Oliehøst kommen en almindelig Dispensation, saa at man her, paa de første og de sidste 4 Dage nær, kan spise, hvad man vil.

Jeg sender Dem denne Gang mit Brev under Adresse af Dr. Baden, og jeg gjør dette af en Forsigtighed, som jeg efter Tidernes Beskaffenhed her ikke holder overflødig. Jeg skriver oftere til Dem, end til nogen Anden; saa mange Breve af én Haand og med samme Adresse kunde maaske opvække Mistanke, og jeg vil saavel undgaa denne, som befri mine Breve fra Ophold med de Følger, som dette kunde have.

— — —

Rom, d. 15. Marts 1793.

Høistærede Morbroder!

Jeg lovede Dem i mit sidste Brev snart nøiere Efterretninger saa vel om min Afreise fra Rom, som om Indretningen af min ganske Retur. — — — At jeg udsætter min Afreise til efter Paaske, vil De maaske ikke strax hove, men naar De hører Grunden dertil, haaber jeg dog, at De ikke ganske vil misbillige dette. Jeg har nemlig for den ganske Reise funden en Reiseselskaber og det en Landsmand; og for denne Fordels Skyld bliver jeg rigtignok i Rom en Uges Tid eller to længere, end jeg havde villet det. Denne er Hr. Kjøbmand Fiedlers Søn¹⁾, et artigt og godt ungt Menneske, hvis Forsætter at gaa til Marseille og der studere Handelen og siden besøge de italienske Kyster, den almindelige Ildebrand i disse

¹⁾ Vistnok Christian Frederik Fiedler, født 1775, død 1829 som Justitsraad og Eier af Basnæs.

Farvande, som Franskmændenes enten Mod og Patriotisme eller Vildhed og Overmod har antændt, naturligvis for nærværende Tid tilintetgjør; hvorfor han gaar lige hjem. Omendskjøndt han nu gjerne gik herfra strax, synes han dog ikke at kunne forsvare det for sig selv at forlade Rom nogle Dage før den berygtede hellige Uge, som indbefatter de største og glimrendste af Roms hellige Fester. Saa snart han derfor har styret denne Nysgjerrighed, og Paasken er passert, forlade vi Rom i de første Dage efter. Med dette Selskab har jeg Aarsag at være fornøiet, thi først er det et føieligt og bravt Menneske, og dernæst er det en vigtig Sag at finde Kompagnon, som gjør hele Turen med En. Man kan paa den Maade tage Mesurer til Reisen, som med liden Forskjel i Omkostninger bringe mange Fordele i Henseende til Bekvemligheden, og kan sætte sig ud over den Chicane, som jeg saa ofte har erfaret, at lade sin Reise opholde efter Leilighed og Selskab. Vi ville uden Tvivl komme vel ud med hinanden, thi vi stemme i det Øvrige godt overens, kuns den Forskjel er der, at han er rig og jeg fattig, som rigtignok er en ikke ubetydelig Inkonveniens i et Reiseselskab. Imidlertid ogsaa deri ville vi se at akkomodere os efter hinanden, og det vil uden Tvivl lykkes, da vi Begge, som er overhovedet vor Nations Dyd, inklinere meget til Føielighed. Planen til Reisen er denne, hvori dog Omstændighederne og Konjunkturerne i de Lande, vi passere, kunne gjøre nogen Forandring: over Florents, Livorno og Genua til Mailand. Herfra gaar vi paa München, men ad hvilken Vei, er ikke ganske at bestemme strax. — — — Fra München gaar vi paa Regensburg, derfra til Nürnberg. — — — Herfra endelig til Hamburg. Hvad Tid jeg regner, at denne Tur vil medtage, ifald al Ting gaar godt, er indtil Hamborg omtrent mellem 70 og 80 Dage; og paa denne Maade — thi ved den 2den April vil formodentlig Afreisen ske — venter jeg sikkert at være i mit Fædreland inden Juni Maanedes Udgang. — — — At jeg med Begjærlighed tiltræder denne Reise til mit Fædreland, og at jeg med mere Ligeegyldighed, end jeg selv havde troet det, ser min Afreise i Møde, er en oprigtig Bekjendelse, hvortil jeg ogsaa let selv indser Grunden. Thi foruden den Tilhængelighed, som — endskønt De maaske nogen Tid har tvivlet derom,

jeg er mig bevidst at have altid følt for mit Fædreneland, har, som jeg mener, den nærværende Tid for Enhver, der retskaffen elsker sit Fædreneland, en dobbelt Interesse, som kalder til at vende tilbage til det. Høist mærkværdig er den nærværende Tidspunkt; og Virkningen af den Sensation, som den har opvakt, synes at strække sig saa vidt, som Kultur og nogenlunde Oplysning har udbredt sig. Den almindelige Geist af denne Rørelse er, ifald jeg ellers anser den fra den rette Synspunkt, en næsten almindelig Stræben efter at sættes i Besiddelse af ulovlig eller unaturlig betagne Rettigheder, og en hæftig Kamp af den enten undertrykte eller dog mindre lykkelige Del af Menneskeslægten imod sine enten Undertrykkere eller dog uforskyldt lykkeligere og altsaa med Grund misundte Medbrødre. Jeg tror, at Enhver, til hvilken kuns nogen liden Fornemmelse af det engang givne store Stød er trængt, paa forskjellig Maade efter sin forskjellige Situation enten tænker saa, det er Tiden nu til at vinde noget, eller paa den anden Side, det gjælder nu at forsvare de Fordele, vi have. Denne Stemning af Gemytterne er uden Tvivl høist vidt udbredt, og Enhver ser let, at en saadan maa frembringe noget Udbrud. Disse Indsigter paa begge Sider ere uden Tvivl Frugter af Kultur og skyldes sikkert de gode Hoveder og oplyste Mænd, som ved Skrifter og Underretning have virket paa deres Alders eller Lands Mennesker. Disse have virket Forberedelsen, disse have banet Veien, men Udførelsen og Begyndelsen af Værket selv er endnu paa de fleste Steder tilbage. Men det staar for Døren, og jeg tror ikke, at der behøves megen Visdom til at kalkulere Tidspunkten, da Explosionen efterhaanden vil ske. Tiden er svanger eller rettere, den er i Barnsnød. Veerne have hist og her skrækkelig ladet sig se; Barselkonen behøver kloge Hænders Hjælp, at Fosteret enten ikke dødt eller vanskabt, eller som en abortus kommer til Verden. En almindelig Oversigt over denne herskende Disposition af Tingene og af Menneskene i Verden gjør det let at indse, at nogen Forandring i det Hele maa kunne frembringes enten til den menneskelige Slægts Lyksalighed i Almindelighed eller til nogen vis sammenhængende Del deraf — et Rige, et Land o. s. v. især. Som nu upaatvivlelig Handling og ikke Skrivning, Praktik og ikke Theori har heri

den første Rolle at spille — og Handlekraft tror jeg i enhver god Borgers Bryst og Nerver er vældig opvakt i nærværende Periode — saa dog, da intet mindre end noget Godt og Sandt fordelagtigt med blotte Hænder og Vaaben kan udføres, bliver uden Tvivl en vigtig Rolle tilbage at spille for Fornuften; kun praktisk maa den virke og nærværende, det er, den maa følge Geisten af det Selskab, hvortil den hører, sekundere deres rigtige Anslag, modsætte sig forkerte Foretagender, overhovedet give det hele Værk den Direktion, som til at opnaa det almindelige Øiemed er nødvendig. I disse Tingenes og Tidernes Forfatning hvo ønsker ikke ogsaa at have nogen Post for at virke med den almindelige Stræben? Hvo er, som føler enten Kjærlighed for Mennesket eller Kald og Duelighed til at gavne det, eller i det Ringeste indbilder sig at føle det, og kan ligegyldig se sig udelukt fra al Brug af sine Kræfter, udenfor den almindelige Aktivitets Cirkel, som næsten omfatter Alle? At være ørkesløs Tilskuer, og det ganske og aldeles ørkesløs, er at være et unyttigt Sujet, er at være en Forræder af sin Slægt, af sit Kald og af sine Pligter. De lykkeligste af alle Udsigter ere de, at tænke sig i en Situation til at være sand nyttig i Verden. Vi dømme gemenlig et Menneskes Værd efter det Gode, han har gjort, og efter de Spor, han i Verden har efterladt sig af sin Tilværelse; vi skulde bedømme derefter hans Lyksalighed, og dette var i det Ringeste billigere, thi Lykken og Hændelsen har gemenlig den største Del heri. Slutningen af al denne Ræsonnement er, at det er næsten en Skam eller dog alt for liden en Beskæftigelse for den nærværende Tid, ikke at gjøre Andet end studere; det er Tid at give sig ind i Verden og virke med den, ikke at afsondre sig fra den. Men nok filosoferet: Her ser De et Udtog af mit politiske System.¹⁾

— — —

¹⁾ Omsider maatte Ramus forlade den evige Stad og de Venner, han her havde funden. Et Par videnskabelige Æresbevisninger vare her, formentlig ved Zoëgas Indfyldelse, blevne ham til Del, idet han 1. Sept. 1792 var bleven Medlem af *La società letteraria de' Volsci* i Velletri og af det endnu bestaaende, besynderlige Selskab *Accademia degli Arcadi*, der regnede efter Olympiader, og hvis Medlemmer havde Hyrdnavne; Ramus fik Navnet Itasco. Med Borgia stod Ramus efter sin Hjemkomst jevnlig i Korrespondance, og Kardinalens hjertelige Breve

Stokkemark, d. 23. Juli 1793.

Nu er, bedste Morbroder! den udenlandske Korrespondens til Ende, og jeg melder Dem i Dag fra min Faders Hus Triumfen over mine Omflakninger og Viderværdigheder. Disse har holdt ud med mig, og jeg kunde til sidste Rest have strandet imellem Heiligenhafen og Rødby. Jeg ankom til Heiligenhafen sidste Torsdags Morges tidlig, og saa snart vi havde faaet et lidet Skib leiet, og dette var færdigt, afseilede vi med temmelig kontrær Vind, men dog i passeligt Seilingsveir. Vi vare komne 2 Mile frem, indtil næsten Femern forbi, da Veiret blev hæftigere og Vinden os mere imod, og vi kunde ikke komme videre. Vores Søfolk maatte føre os strax tilbage igjen; vi forlangte at udsættes paa Femern og der i det ringeste afvente Eftermiddagen, om maaske Veiret noget til vor Fordel skulde forandre sig. Vi traf at afsættes i Nærheden af en liden Herregaard, og paa denne blev vi just ikke paa det Bedste i Begyndelsen modtagne, men dog strax efter, da vi bleve med hinanden noget nærmere bekendte, vel behandlede og med et ret godt Middagsmaaltid beværtede. Dog var her ikke Leilighed at blive længe liggende, og vi maatte igjen om Eftermiddagen i et haardt Veir søge Heiligenhafen og lade os af det stormende Hav dygtig overskylle, inden vi naaede det. Denne og den følgende Dag maatte vi nu pønitere i Heiligenhafen, og ærgrede os saa meget mere over at være udelukkede fra den forønskede Ø, som vi paa vores første Fart havde set, eller dog troede at have set dens lokkende Kyster. I Løverdags Morges Kl. 2 gik vi endelig igjen til Søs, og mod Middag vare vi efter en lykkelig, men dog temmelig urolig Seilads, i Rødby, hvorfra jeg over Maribo

ere et talende Vidnesbyrd om hans levende Interesse for den danske Videnskabsmand, hvis Portræt han ophængte i sit Museum. Den 3. April 1793 reiste han i Følge med den ovenfor nævnte Fiedler; »jeg forklarede«, skriver han, »den evige Regn, som forfulgte os til Florents, som Himlens Deltagelse i min Sorg over at forlade Rom.« Den 7. kom de til Florents, opholdt sig dér nogen Tid, før de fortsatte Reisen til Livorno, hvorfra de indskibede sig den 1. Mai til Genua, som de efter en farlig og anstrængende Reise først naaede den 6. Over Pavia, Milano, Como, Splügen, Chur, Lindau, Augsburg, Nürnberg og Gotha kom de endelig efter mange Besværligheder til Altona, hvor de skiltes ad; fra Lindau til Altona gjorde de Turen i en Reisevogn, de havde kjøbt. Paa Reisen hjem til Laaland havde Ramus Følgeskab af Konrektor Clausen og hans Søster.

indtraf i Stokkemarke om Aftenen¹⁾ med min Reiseselskaber, som reiste med mig og endnu opholder sig her for en Sygdom, som forhindrer ham at reise videre. Samlingen, min Ven! var med min Fader, som De let kan forestille Dem, efter saa lang en Fraværelse høist glædelig; jeg fandt den gamle Mand paa Benene og ret munter, men dog uendelig meget svækket, især paa Forstandens Evner, siden jeg havde forladt ham.²⁾ Med min Broder vil jeg samles i Dag eller i Morgen; med min Søster haaber jeg i næste Uge. De vil formodentlig have set hende i Kjøbenhavn, og jeg vilde, at hun havde givet mig ogsaa Tid at se hende dér, thi Anmeldelsen af hendes Ankomst hertil vil mod min Villie udsætte min Ankomst til Byen. I næste Uge vil jeg endnu ikke kunne afreise herfra, men den derpaa følgende vil uden Tvivl sikkert samle mig med Dem, bedste Ven! og andre kjøbenhavnske Venner. Jeg staar nu paa en slet Fod, jeg maa i det ringeste forsøge, om Lykken vil staa mig bi til at komme paa en anden; og min Nærværelse i Kjøbenhavn vil naturligvis være nødvendig til at finde de Midler, som til mine Hensigters Befordring maatte være mig nødvendige. Og hvilke ere disse Hensigter? vil De sige; jeg véd det ikke, min Ven! Tiderne og Omstændighederne maa bestemme det. Jeg søger Levebrød og Underholdning; de Midler, som kunne befordre dette, maa jeg lære at kjende for at anvende, og paa hvad Maade jeg kan finde det paa den bedste og anstændigste Maade, vil være Maalet for mine Bestræbelser. Deres Godhed for mig, Deres Forbindelser og Indflydelse haaber jeg mig ingen liden Nytte af, og jeg kan ikke tvivle om Deres Redebonhed heri, som har vist Dem saa beredvillig mod mig i væsentligere Poster. Skulde Noget gjøre min hastigere Nærværelse i Byen nødvendig eller vigtig for mig, udbeder jeg den Godhed at underrette mig herom, og i alt Fald vil De forbinde mig meget med fortløbende Efterretninger om Deres og Deres Families Befindende. Himlen være lovet, som har bevaret mig i Dem en saa oprigtig Ven og saa beredt Raadgiver og Understøtter, jeg har erfaret dette tilstrækkelig og kraftig. Jeg

¹⁾ Den 20. Juli.

²⁾ Provst Ramus døde det følgende Aar den 7. Mai, 68 Aar gammel.

ser med Glæde i Møde den Tid, af hvilken jeg haaber, at De ved at lære at kjende mig igjen paa ny vil overbevises om, at jeg har følet og endnu føler dette, ligesom ogsaa, at jeg i mine Grundsætninger og moralske Karakter er lige saa uforandret som i min Høiagtelse og Kjærlighed for Dem.

Deres hengivneste Ven og Tjener

C. Ramus.

For den, der har fulgt Ramus paa hans lange Rejsfærd, vil det have Interesse at se, hvorledes hans Løbebane herefter blev. Nogle Maaneder efter sin Hjemkomst erhvervede han Magister- og Doktorgraden for en Afhandling om Ligtaler hos Athenienserne, holdt i 1794—95 ved Universitetet Forelæsninger over forskellige klassiske, mest græske Forfattere og fik 1795 sin første Ansættelse som Bibliothekar ved det Classenske Bibliothek, der skulde bringes i Orden, før det aabnedes i Foraaret 1797. Aaret efter indgav han en Memorial til Kongen om, at de antike Mønter i det kongl. Møntkabinet burde ordnes, og at der burde holdes Forelæsninger over dem ved Kabinetet. Man synes herefter at have henvendt sig — ikke til Ramus — men til den theologiske Professor (senene Biskop) Münster om at udarbejde et Katalog over disse Mønter, men paa Grund af hans mange Forretninger blev det til Intet¹⁾. At det virkelig er gaaet saaledes til, er rimeligt nok; thi allerede 1791 hørte Ramus i Berlin, at Münster skulde foretage en Reise til Wien for under Eckhels Veiledning at sætte sig ind i Numismatiken, da han skulde have Opsyn over det kongl. Kabinet. „Et synderligt Amt“, skriver Ramus, „at give en theologisk Professor, især naar han ikke er videre deri, end at han først maa reise udenlands for at lære Videnskaben at kjende. De faa, som gjøre Lykke, véd man ikke alt det, man vil byrde paa; kun Skade, at denne Lykke gjøres, og dette Kjæledæggeliv opnaas ikke ved Fortjenester, men ved Patron-skaber, Konnexioner og Kabaler“.

Paa Forslag af Statsminister, Greve Cai Reventlow, der var Medlem af Kommissionen for Møntkabinetet, blev der da

¹⁾ A. D. Jørgensen, Georg Zoëga S. 179.

1799 tillagt Ramus 300 Rd. aarlig i to Aar for at bringe de antike Mønter i Orden, og kort efter, da Fuldmægtig paa Rosenborg M. C. Svendstrup var død, bifaldt Kongen, at det Opsyn over Møntkabinettet paa Rosenborg, som denne havde havt, overdroges Ramus, og at den nævnte Sum tillige skulde betragtes som Honorar herfor. Efter de to Aars Forløb ansøgte Ramus om fast Gage for Opsynet med Samlingen, da han hidtil kun havde faaet arbeidet lidet paa Fortegnelsen over de antike Mønter, eftersom Tiden var gaaet med at revidere Samlingen efter Svendstrup, med Kjøb af Mønter paa Auktionen efter Suhm og mangehaande nødvendige Ordningsarbejder. Gagens Størrelse overlod han til Kongens Naade og Rentekammerets Skjønnende at bestemme, og tillod sig kun at bemærke, at han nu i en Alder af næsten 37 Aar havde paa Videnskabens Bane ikke kunnet bringe det til at erholde, han vilde ikke sige, hvad der henhørte til et nogenledes skikkeligt Etablissement, men end ikke, hvad der kunde forsikre ham hans anstændige Udkomme, da han udenfor Kabinettet kun havde 350 Rd. aarlig ved det Classenske Bibliothek.

Efter et halvt Aars Forløb tillagdes der ham som Inspektør ved Kabinettet en fast Løn af 400 Rd. aarlig med Forpligtelse til at holde Forelæsninger over de Gjenstande af Antikviteterne, som staa i Forbindelse med Kabinettets Indhold. Denne Forpligtelse indfrieede han i Sommeren 1802, da han holdt Forelæsninger ved Kabinettet; om Vinteren forbød det sig af sig selv paa Grund af Kulden paa Rosenborg, og senere har han næppe gjentaget Forsøget. S. A. fik Ramus Titel af Professor. 1808 forhøiedes hans Gage til 600 Rd. i Betragtning af den Iver og Flid, han under Bombardementet havde vist for at redde Kabinettets kostbare Indhold, og 1810 fik han et aarligt Tillæg af 600 Rdl., foreløbigt i 3 Aar, men derefter atter fornyet i Anledning af Arbeidet med Beskrivelsen af de antike Mønter. Samtidig maatte han opgive den daglige Inspektion ved det Classenske Bibliothek, hvor Devegge nu blev ansat som Assistent; sin Afsked fra Bibliotheket tog Ramus først 1831.

Foruden en Del mindre Afhandlinger væsentlig af numismatisk Indhold — f. Ex. om Brakteaterne (i Skandinavisk

Museum), hvilken Afhandling efter Nyerups Udsagn sikrede ham en udmærket Rang blandt de Arkæologer, der gjorde Danmark Ære — har Ramus fuldført et stort Værk, den ovennævnte Beskrivelse af Kabinettets antike Mønter, der udkom paa Latin 1816, paa Grund af de daarlige Tider desværre trykt paa slet Papir og forsynet med ukunstnerisk stukne Afbildninger; dette havde i mange Aar været hans Hovedarbeide, og det vil ogsaa bringe hans Navn som Numismatiker til Efterverdenen. Det var vistnok dette Værk, som s. A. skaffede ham Sæde i Videnskabernes Selskab og det følgende Aar ved Reformationsfesten Ridderkorset; af det kongl. danske Selskab var han alt 1813 bleven Medlem, og 1818 optoges han i de skønne Videnskabers Seiskab. Ogsaa fra Udlandet fik han fortjent Anerkjendelse. Keiserne af Østerrig og Rusland, Kongerne af Preussen og Sachsen sendte ham kostbare Ringe med de fyrstelige Navnetræk i Brillanter ¹⁾ og fra Hertugen af Gotha modtog han et kostbart Værk.

For Møntkabinettet er Ramus' Betydning den, at han af uordnede, tilfældig sammenkomne Masser skabte et harmonisk Hele. Forøvrigt kunde Samlingen i hans Tid snarere betragtes som hans egen end som Statens; Samlinger ansaas den Gang almindeligt som Noget, der kun var til for enkelte Lærde og ikke vedkom Offentligheden. Ramus havde derfor altid en stor Del af Mønterne i sin egen Leilighed, hvor han arbejdede med dem; selv Numismatikere som C. J. Thomsen og P. O. Brøndsted, der blev hans Eftermand, havde kun et Par Gange været med ham i Kabinettet, og naar man talte til ham om at gjøre det mere tilgængeligt, svarede han sædvanligt: „det skal nok ske en Gang; nu har jeg for Gud ikke Tid dertil.“ Medens Ramus var Inspektør — fra 1821 Direktør —, ialt 33 Aar, voxede Samlingen betydeligt ved Kjøb og Gaver, især saa længe Zoëga levede; thi efter hans Død (1809) havde Ramus ingen Forbindelser i Udlandet, og til private Samlere hjemme stod han i et halvt fjendtligt Forhold. Da han imidlertid — siger Konferensraad C. J. Thomsen ²⁾ —

¹⁾ Hvor værdifulde Præsenterne vare, viser dette, at 3 af Ringene efter hans Død solgtes for 1900 Rdl.

²⁾ Thomsen nedskrev i sin Tid sine Erindringer om Ramus' Forhold til Møntkabinettet, hvilke blev trykte i Herlufsholms Skoleprogram 1867

forstod at behandle formaaende Stormænd, gjorde han kun, hvad han vilde.

Som det fremgaar af Ramus' Breve, var han i sin Ungdom aldeles et Barn af sin Tid — Rationalist i religiøs Henseende og stærk berørt af den franske Revolutions Ideer. Med den modnere Alder modereredes hans politiske Anskuelser betydeligt, som Tilfældet var med saa mange af hans Samtidige. Koleriker var han i høi Grad og næppe nem at ongaas. Dog havde han adskillige gode Venner og var vel set mange Steder; om Sommeren var han ofte i Besøg hos Grev Danneskjolds paa Gisselfeld. For sine Nærmeste var han en sand Støtte; sin tidlig faderløse Brodersøn, den senere bekjendte Mathematiker, Professor Chr. Ramus, tog han sig faderlig af, om end Brodersønnen maatte lide en Del under Onkelens Urimeligheder, saaledes naar denne satte ham fra en Latinskole i en anden, fordi han blev vred paa en Rektor, eller naar han absolut vilde gjøre sin Neveu til theologisk Kandidat, uagtet Studiet var ham imod. Da Ulykken, Afskedigelse og Statsfængsel, ramte hans Svoger, Landsdommer G. L. Baden, havde Ramus gjort Alt for at formilde det vrede Kancelli ved at tilbyde af sine Midler saavidt muligt at dække hans Gjæld; siden bragte han hver Maanedsdag sin Søster en Pung med Penge.

I mangfoldige Aar, lige til sin Død, boede Ramus i den den Gang nye røde Gaard Kronprindsessegade Nr. 4 i Stueetagen, der for et Par Aar siden er bleven forvandlet til Butik. Herfra havde han kun faa Skridt til Kabinettet paa Rosenborg, og naar han gik derover, kunde man jævnlig se ham i sin Hæftighed slaa med Stokken til Sælgekonerne, naar de sad ham i Veien ved Indgangen til Haveporten. Da han bestandig var ugift, havde han boende hos sig sin Tjener, Nordmanden Rasmus Andersen og dennes Hustru; de styrede hans Hus, og Andersen, der overlevede sin Herre et Par Aar, fik af Ramus' Slægt det Skudsmaal, at han havde tjent sin Herre i 28 Aar med sjelden Troskab og Hengivenhed.

(ogsaa særskilt: Et Par Ord om Herlovianeren Chr. R.). Dette værdifulde Stykke er Kilden til en Del af det her meddelte.

Ramus var en Mand af Middelhøide, mørk og med et alvorligt Udtryk; det eneste Portræt, der haves af ham, er malet i hans unge Aar, vistnok kort før hans Udenlandsreise.

Allerede 1813 omtaler han sin meget mislige Helbreds-tilstand, og med Aarene tiltog hans Svagelighed, især som Følge af den sørgelige Sygdom (Epilepsi), hvoraf han led; efter et Anfald af denne kunde han være saa medtagen, at han græd over Ubetydeligheder. Dette hængte sammen med hans hæftige Sind, der gjorde, at han var i bestandig Bevægelse. Under al denne Uro og midt i sit samvittighedsfulde Arbeide bortkaldtes han ved en pludselig Død den 11. Juli 1832 ved Ordrup, hvor han laa paa Landet. Han havde sat sig paa en Bænk og sendt sin Tjener ind i Huset; da fik han et Anfald af sin Sygdom, og man fandt ham liggende i Grøften aldeles hjælpeløs; kort efter at han var baaren ind, udaandede han.

Hans Begravelse paa Gjentofte Kirkegaard gav Anledning til et aparte Optrin mellem hans Svoger Baden og en Høiesteretsassessor, som vilde udtrykke sin Deltagelse for Baden; men denne, som ikke havde glemt, at Assessoren i sin Tid havde været med til at dømme ham fra Embede og Velfærd, forstod Uret og viste ham fra sig med vældige Ord, saa et for det øvrige Følge høist pinligt Skjænderi blev Resultatet af den utidige Kondolence.

